

Kognitivna teorija jezika i uporaba konceptualne metafore u političkom govoru

Gabrić, Manuela

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:369969>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Odsjek za kulturalne studije

Mentor : dr. sc. Benedikt Perak

Studentica : Manuela Gabrić

**Kognitivna teorija jezika i uporaba konceptualne metafore u političkom govoru
(diplomski rad)**

Rijeka, 14.09. 2015

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. FILOZOFSKI PRISTUP TEORIJI JEZIKA	2
2.1. Uvod u kognitivnu lingvistiku	9
2.1.1. Značenje univerzalizma i relativizma u kognitivnoj teoriji.....	10
3. KOGNITIVNO POIMANJE LINGVISTIKE	17
3.1. Strukturalizam - preteča kognitivne teorije jezika	18
3.2. Zrcaljenje kao mehanizam za usvajanje jezika.....	30
3.3. Zrcaljenje uma i jezika.....	33
3.4. Neuropolitka	38
4. ZRCALJENJE KONCEPTUALNIH METAFORA - SOCIJALNA DIMENZIJA.....	43
4.1. Sustavi metafora u političkim govorima i osjećaj empatije	43
5. Analiza političkih govora	52
6. ZAKLJUČAK	64
7. LITERATURA	65

SAŽETAK

Rad se bavi geneološkim prikazom lingvističkih teorija. Prikazuje kako su se lingvističke teorije razvijale usporedno s socio – kulturnim progresom. Prvi dio rada temelji se na prikazu filozofskih lingvističkih razmatranja, te stupnjevito prelazi preko teorija mnogih znanstvenika i filozofa do ciljne domene koja objašnjava strukturu i povezanost čovjekovog mišljenja i govora, uključujući kognitivno – lingvistički pristup razmatranju teorije jezika. Esencijalno pitanje od kojeg sam pošla jest *kako funkcionira jezični sustav pomoću kojeg razumijemo svijet?* Polazim od filozofskih teorija Nenada Miščevića koji se oslanja na Heideggerove postavke o strukturi i povezanosti jezika i mišljenja, pritom se referirajući na teorije proizašle iz Aristotelove i Platonove radionice, te na rad Noama Chomskog. Kraj prvog djela nagoviješta promjenu nastalu u razmatranju jezičnih sustava. Drugi dio rada temelji se na uvodu u kognitivnu lingvistiku, te problematizira suodnose čovjeka, uma, tijela, društva i jezika bazirajući se pritom na kognitivnu i neuro znanost. Kognitivni pristup lingvistici ne niječe apsolutno sve postavke prijašnjih teorija kao što su strukturalizam ili generativizam, već uzima ono najbolje od njih, te ih pretače kroz izvanredan intermedijalni u novi znanstveni pristup. Međutim prednost kognitivne lingvistike leži u tome što se ne ograničava samo na jednu dimenziju, već u istraživanja uključuje razne aspekte ljudske djelatnosti. Zaključni dio rada opimjeruje sve teorije putem analize političkih govora hrvatskog premijera Milanovića, te dubrovačkog biskupa Mata Uzinića. Prilikom proučavanja transkriptiranih tekstova, posebnu pozornost obratila sam načinima na koje se konstruiraju i pobuđuju mentalne mape u čovjekovom mozgu, te kako se reprezentiraju ideologizirani simboli i kodovi putem jezičnih struktura. Dakle, analitički dio rada temelji se na primjerima pomoću kojih možemo uvidjeti na koje načine značenja bivaju konstruirana, te kako ona mogu utjecati na afektivnu čovjekovu razinu. Rad ukazuje na veliki potencijal kognitivne lingvistike koja nam može omogućiti nove spoznajne dimenzije, te potaknuti čovjeka na društveni angažman. Kognitivna lingvistika dakle rasvjetljuje odnos značenja, jezika i svijeta.

Ključne riječi : lingvistička teorija, socio - kulturni progres, jezik, mišljenje, govor, jezični sustav, kognitivna lingvistika, neuro - znanost, strukturalizam, generativizam, intermedijalni pristup, konstruiranje/pobuđivanje mentalnih mapa.

1. UVOD

*Ako je čovjeku dan jezik kako bi prikrivao svoje misli,
Onda je svrha geste bila razotkriti ih.*

John Napier¹

Na koje načine se definiramo i uklapamo u društveni kontekst? Što nam to omogućuje da kao fragmentirani subjekti stupamo u interakciju i ostvarujemo konekciju sa ostalim ljudima? Odgovore na ova pitanja možemo pronaći unutar dimenzije kognitivnih teorija i struktura zrcalnih neurona, no za početak moramo rasvijetliti i shvatiti pozadinu jezika koji je prva stepenica u cijeloj priči. Jezik je glavno oruđe komunikacije te instrument mišljenja, što me dovodi do zaključka da je zapravo sveukupna kultura ovisna o jeziku. Primjerice, isključimo li postojanje jezika kao takvog, postojanje tradicije na kojoj počiva kultura zapravo bi bilo nemoguće. *Jezik funkcionira. Jezik živi i diše neovisno o bilo kojem ljudskom subjektu* (Fink, 1995:17). Jezik stoga ima vlastiti kozmos, vlastita pravila, izraze, lekseme i tome slično. Kao takav on je putnik kroz vrijeme te se na tom putu razvija, a njegova povijest je neodvojiva od povijesti ljudi koji ga govore i pritom utječu na njega. Povijesno gledano, govornici nekog jezika nemaju samo uloge koje im on dodjeljuje, već je to plodan odnos unutar kojeg govornici uvode nove pojmove, načine izražavanja te nove konstrukcije (Fink, 1995). Društvena povezanost teži stvaranju zajedništva jezika i možda nameće zajedničkom jeziku neka svojstva - i obrnuto, upravo jezično zajedništvo u određenim slučajevima primjerice može tvoriti narodno zajedništvo (Saussure, 2000:321). Prisjetimo li se primjerice Shakespearea i čitavo more novo konstruiranih metafora, apsolutno je jasno što želim reći. Jezik je pritom ogledalo društva, no to nikako nije jednosmjerna ulica.

¹ Iacoboni prema Napier 2012:71 .

2. FILOZOFSKI PRISTUP TEORIJI JEZIKA

Prema Miščeviću² prirodni jezik posredstvom znanosti je proširen umjetnim jezicima što možemo uvidjeti na primjeru matematičkog jezika i pripadajućih mu formula koje izražavaju matematičke zakonitosti. Nesumnjivo, jezik je proučavan od strane mnogih disciplina kao što su lingvistika, psihologija i teorija književnosti, no smatram bitnim za daljnji progres mog rada iznijeti razloge zbog kojih je promatran unutar filozofske dimenzije. Iako se filozofija koncentrira na teoriju značenja, neizostavna su pitanja vezana uz gramatiku koja pretpostavlja i zahtijeva promatranje korelacija značenja i stvarnosti, te vezu značenja i misli. Naravno, postoje mnoga shvaćanja i interpretacije no u tom moru, posvetiti ću se samo nekim kapima. Područje razmatranja jezika unutar filozofije, u ovom stoljeću je uistinu doživjelo, usudim se reći procvat. U prilog tome govori pozamašan broj filozofa koji su usprkos različitim usmjerenjima jezik postavili u srž svog interesa. Iako ću se većim djelom baviti suvremenim nastojanjima, smatram potrebnim shvatiti početke razmatranja jezika, i uvidjeti kako se uopće čitava priča razvijala. Primjerice, Miščević u *Filozofiji jezika* problematizira odnos antičkih filozofa i jezika, jer naprosto dovodi u pitanje njihovu mogućnost razlikovanja misli i jezika s obzirom na to da je riječ *logos* trodimenzionalna - označava jezik, misao i um (Miščević, 2003). Iako je ova trijada pomalo zbunjujuća, sa sigurnošću možemo reći da su već sofistima pridavali veliku važnost jezičnoj dimenziji, što nije nimalo začudno jer se razdoblje u kojem su djelovali još naziva i *grčikom prosvjetiteljstvom* unutar kojeg čovjek postaje središnja točka filozofskog nastojanja. Mišljenje kod sofista postaje predmetom proučavanja, koje za sobom upravo povlači problematiku jezične sfere. Naime, prema sofistima, čovjek uvijek ostaje zapetljan u mreži riječi i mišljenja (Kunzmann i dr; 2001).

S ciljem rasvjetljenja i shvaćanja zadatka kojeg su si filozofi zadali, za početak ćemo razmotriti krajnji cilj prema kojem se filozofi kreću na svom putu shvaćanja jezika, te ću naposljetku razmotriti *uži predmet filozofije jezika* (Miščević, 2003:8).

U pogledu krajnjeg cilja kojeg su si filozofi zadali pri proučavanju jezika, dijelimo ih na dvije velike grupe. Obje grupe se slažu s činjenicom da je jezik važno proučavati, no pritom navode suprotne razloge zašto je to tako.

² N. Miščević, *Filozofija jezika*, 2003

Prvo stajalište zagovara ideju da je jezik vrelo pogrešaka i zabluda. Naime, takvav stav implicira na zbrku u mišljenju jer postoje slučajevi gdje određene riječi imaju mnogostruka značenja. Međutim, neke riječi ljudi običavaju upotrebljavati iako ne razmišljaju o njihovom određenom značenju, što dodatno problematizira situaciju. No, Mišćević nadalje ističe kako mnogi izrazi mogu imati snažan emocionalan prizvuk ili pak jaku vrijednosnu crtu koju je nemoguće odvojiti od njihovog objektivnog sadržaja. Uzmimo za primjer izraze kao što su boljševizam ili demokracija. Spomenuti izrazi ne upotrebljavaju se isključivo samo prilikom opisivanja političkih sustava, već *sadržajna i vrijednosna značenja* u upotrebi spomenutih izraza bivaju prožeta jedna drugom, te ih je uistinu teško odvojiti ukoliko ne promislimo o njima. S obzirom na spomenute mane, filozofi Leibniz, Barkley, Frege i Russell zaključuju da običan jezik treba podvrći temeljitom ispitivanju i kritici, te formuliraju tezu: *Filozofija jezika treba se baviti kritikom jezika* (Mišćević, 2003:8,9).

Prema drugom stajalištu, jezik je izvor spoznaje i mudrosti. Ovakava orijentacija u srž problema postavlja raspravljanje o značenjima riječi koja može rasvijetliti pojmove, no i same stvari za koje riječi stoje. Uzmimo za primjer pojam vremena ili dobrote. Mišćević ističe kako je najbolji put u tome onaj Sokratov, odnosno da se sugovornika pita što je za njega dobro ili istina, i tako redom. Dijalog se tada vodi o značenju riječi, te načinima kako bismo tu riječ mogli pravilno upotrijebiti - što bi naposljetku značilo da bi nas razmatranje o riječi *dobro* vodilo do *dobra* (Mišćević, 2003). Odnosno, Sokrat pitanjima dovodi pod povećalo prividno znanje sugovornika, sve dok sugovornik ne dođe do postaje na kojoj shvati da uistinu ne zna odgovor na postavljeno pitanje. Bezizlaznost koja u tom trenu nastaje zapravo je točka preokreta od koje u razgovoru na temelju razumskog zajedništva može početi potraga za istinskim uvidom (Kunzmann i dr; 2001:19).

Iz takvog pristupa proizašla je i Heideggerova teza : *Filozofija jezika treba da analizom jezika otkrije važne istine koje su u njemu sadržane na prikriven način* (Mišćević, 2003:10). Sudeći prema ovoj izjavi, po Heideggeru zadaća filozofa je da osluškuje jezik. Analiza takvih pojmova treba pojasniti skrivene pretpostavke i ideje sadržane u jeziku za koje ljudi nisu niti svjesni da ih posjeduju, te ih naposljetku iznijeti na vidjelo. Stoga je zadaća filozofa unutar ovog pristupa, detektiranje prikrivenih proturječja kojih je čovjekova svakodnevnica puna, te konačno predložiti bolja rješenja. Kako bi mogli doći do te razine, valjalo bi razumijeti sam jezik, kao i pojam značenja. No, bez obzira na opredjeljenost, *obje struje* slažu se u u tome što je neposredan ili uži

predmet filozofije jezika. *I jedni i drugi su zainteresirani za smisao ili značenje sadržane u jezičkom iskazu i slažu se da pri filozofskom razmatranju jezika najviše pažnje treba posvetiti upravo značenjskom aspektu jezika* (Mišćević, 2003:11)

Promatrajući jezik, razlikujemo tri dimenzije : lingvistiku, koja proučava jezični izraz, semantiku čiji je fokus na promatranju značenja, te pragmatiku koja analizira uporabu izraza.

Filozofija jezika bavi se filozofskim aspektima svih ovih tema, no naglasak stavlja na značenje. Filozofska su pitanja općenitija od pitanja pojedinačnih znanstvenih disciplina, i vezana uz razumijevanje spoznaje, uma i za općenita pitanja o temeljnoj strukturi svijeta koja nas u ovom radu posebno zanima (Mišćević, 2003).

Povijesno gledano, već su Platon, Aristotel i stoici utrli put promišljanju o gramatici. S jedne strane skeptici su smatrali da jezik ne možemo pojmiti, te su dovodili u pitanje samu egzistenciju jezika, dok su skolastici te žitelji ranog novog vijeka razvili racionalnu gramatiku, prethodnicu suvremene lingvistike. Promišljanja o filozofiji i gramatici, danas su uvelike obilježena stavovima gotovo najvećeg lingvиста današnjice; Noama Chomskog. Unutar granica filozofije, posebno su važna za shvaćanje gramatike tri pitanja: Što je gramatika nekog jezika? Da li je ona puka teorija o jeziku ili je pak spektar pravila koja primjerice govornik hrvatskog jezika na podsvjesnoj razini posjeduje, te da li je ona samo skup društvenih normi o tome kako je uvriježeno govoriti? Mišćević u *Filozofiji jezika* unutar široke lepeze interpretacija prenosi razne odgovore grupirane u tri skupine :

a) *Gramatika danog jezika je skup apstraktnih pravila, koja važe neovisno od toga da li netko dani jezik govori* (Mišćević, 2003:13). Kako bi pobliže objasnio ovu strukturu autor se referira na Platona, te kaže da pravila postoje na nebu ideja. Naime, Platonovo učenje o idejama nije ništa negoli pretpostavljeno carstvo nematerijalnih, vječnih i nepromjenjivih biti i ideja. Podsjetimo se, *ideje su po Platonu praslike stvarnosti prema kojoj su strukturirani predmeti nama vidljivog svijeta*. Kao takve, te ideje postoje neovisno o našoj spoznaji, stoga ne proizlaze iz nekog stanja svijesti, već ih pomoću nje spoznajemo (Kunzmann i dr. 2001:39).

Jezična struktura ovdje je poimana poput matematičke strukture, te se unutar tog odnosa ističe važnost analogije kao logičke metode prilikom proučavanja (Mišćević, 2003). Promatrano u duhu platonizma, gramatike nisu ništa drugo doli teorije struktura rečenica promišljane poput

apstraktnih objekata. Poznato je da na isti način, primjerice platonisti unutar polja filozofije matematike zamišljaju brojeve. Rečenice su stoga, sukladno ovom pogledu apstraktne i objektivne. One kao takve ne egzistiraju u fizičkom prostoru kao zvučni valovi, već su entiteti čija struktura biva otkrivana strukturom i razumom. No, teorija čega je gramatika? Ona nije psihološka teorija kompetencije unutar čije osnove stoje procesi pomoću kojih primjerice djeca uče jezik, već je gramatika kao lingvistička teorija, teorija zajedničke strukture rečenica u svim prirodnim jezicima. Platonist smatra kako je uzrok mnogim razmiricama pitanje granica između lingvistike i kognitivne znanosti, gdje je središnju pomutnju izazvalo poimanje lingvistike kao grane psihologije. Napose, platonisti drže da je lingvistika dimenzija unutar koje gramatički entiteti nadilaze psihološke – gramatičke činjenice ovdje stoje odvojene od njih. Lingvističke teorije dakle nisu teorije o mentalnim događajima ili stanjima mozga u neurološkom kontekstu, već Platonist drži da je lingvistička teorija, teorija o rečenicama i prirodnim jezicima. Sukladno ovom pogledu na rečenicu kao apstraktan predmet, lingvistika kao teorija o jeziku jest znanost o apstraktnim predmetima. Konačno, cilj platonista je konstruirati teoriju koja će opisati strukturu apstraktnih objekata/rečenica a ne teoriju govornikova znanja. Podsjetimo se, rečenice su u ovoj priči apstraktne i objektivne s obzirom na to da rečenice kao platonistički entiteti u fizičkom prostoru ne egzistiraju kao glasovi ili pak oznake na papiru; no one nisu niti predstavljene kao mentalna stanja u subjektu (Jutronic, 1991:19-33). Čemu onda služi ova teorija ako nikako ne može konkretizirati postojanje rečenice? Naime, ovakav pristup lingvističku teoriju vidi kao *teoriju o zajedničkoj strukturi rečenica u svim prirodnim jezicima a rečenice su predmeti koje spoznajemo intuicijom* (Jutronic,1991:33). No, kako govornici nekog jezika znaju da su primjerice određene sintagme pravilne sintagme jezika koji govore? Od kuda proizlazi ta gramatikalnost govornika? Naime, prema ovoj teoriji, govornici znaju da su u pravu na temelju svojih gramatičkih vjerovanja koja se uspostavljaju *a posteriori*. Intuicija izvornog govornika nekog jezika se rađa još u razdoblju ranog djetinjstva kada na nesvjesnoj razini započne proces učenja, dok se kasnije usavršava posredstvom školovanja. Jezičnu intuiciju stoga možemo definirati kao *observacijsko znanje o jeziku koje je sačuvano u sistematskom obliku i umu svakog pojedinca*, no o intuiciji ću nešto više reći u naredom tekstu (Jutronic, 1991:48). Ova skupina jest pomalo kontradiktornih načela obzirom na to da su intuicije psihološke prirode, a jezični entiteti izvanjski govorniku. Siva zona dualne ontologije zapravo je jedina ispravna ukoliko

govorimo o teoriji lingvistike, a do koje ćemo stići koristimo li se interdisciplinarnim pristupom promatrajući korelacije jezika i govornika/društva.

b) *Gramatička pravila su vrlo specifična društvena pravila koja rukovode komuniciranjem* (Mišćević, 2003:14). Jezik je u ovom slučaju sagledan kao društvena pojava, unutar koje podvrgavanje pravilima biva vrlo korisno za zajednicu jer omogućuje komuniciranje među njezinim članovima. No, nedostatak unutar sociologistočkog stajališta jest u tome što se jezik stavlja gotovo u binarnu opoziciju od uvriježenih društvenih pravila, poput primjerice lijepog ponašanja. Ovakav stav implicira to da govornici nekog jezika uopće nisu niti svjesni gramatičkih linija koje slijede (Mišćević, 2003).

c) *Gramatička pravila su psihološka pravila zapisana u glavi, u spoznajnom aparatu svakog pojedinca, iako ih on nije svjestan* (Mišćević, 2003:14).

Noam Chomsky srodno ovom stavu, za teoriju gramatike kaže da pripada psihološkoj domeni. Naime, smatra da je lingvistiku potrebno smjestiti unutar psihološke domene jer nju prvenstveno zanima mentalna realnost na kojoj potom počiva stvarno jezično ponašanje (Jutronić, 1991:31). Jezični fenomeni su prema njemu u svojoj srži subjektivne prirode, te je iz tog razloga lingvistika dio psihologije. Chomsky također vjeruje da nas proučavanje jezičnih struktura može dovesti do naizgled skrivenih struktura uma. Smatra kako u jezičnom svijetu postoje apstraktni principi i univerzalna pravila, koja istovremeno predstavljaju biološke okvire za usvajanje jezika (Jutronić, 1991:21). Chomsky drži da znanje jezika nije vještina, već prešutno znanje gramatike, tj. nesvjesno poznavanje pravila. No da li je znanje jezika u potpunosti stečeno posredstvom društvenih interakcija ili je nekim dijelom urođeno? Naime, znanje jezika zasigurno podrazumijeva poznavanje značenja određene riječi i načina na koje ono biva infiltrirano u značenje rečenice, kao i poznavanje gramatike (Mišćević, 2003). No ne smijemo izostaviti činjenicu da se značenja nekih riječi naknadno nauči. Chomsky nadalje kaže kako ljudi uz pretpostavku da ne žive izolirano, bivaju primorani naučiti jezik bez obzira na njihova htijenja; *jezik je čovjeku prirodan kao što su pojava ruku i nogu* (Jutronić, 1991:21). Ljudska bića su stoga genetski programirana da nauče jezik – naprosto, kaže Chomsky ispostavlja se da je

psihološka priroda jezične sposobnosti zapravo biološka, jer su u ovom slučaju neurološke strukture one koje vode ka učenju jezika. Nadalje, jedan od načina kojeg zagovara Chomsky prilikom objašnjavanja univerzalnih karakteristika jezičnih kompetencija sastoji se u pretpostavljanju postojanja univerzalnih obrazaca po kojima se razvija jezični proces kao takav. Jezična teorija ovdje dobiva konkretan zadatak da pojasni ljudsku sposobnost kako se *učenje jezika postiže pokretanjem invarijantnih obrazaca koji postoje u ljudskom umu*, odnosno mozgu (Jutronić, 1991:21). On ovdje u priču polako uvodi kognitivnu sposobnost čovjeka, koja je po njemu posebna sposobnost mozga odgovorna za usvajanje jezika - što me dovodi do zaključka da je sposobnost savladavanja jezika odvojena od drugih čovjekovih sposobnosti. No da li je to uistinu tako uvidjeti ćemo u narednim retcima rada. Iako Chomsky sebe naziva realinom, u prethodnim tezama lako je uvidjeti da on zapravo zastupa realizam u vidu biologizma obzirom na to da je funkcioniranje mozga presudno za usvajanje jezika i jezičnih univerzalija (općenita gramatička pravila zajednička svim jezicima) (Jutronić, 1991:21). Međutim, da bi govornik nekog jezika bio u mogućnosti slijediti dana gramatička pravila, ona moraju biti implementirana negdje unutar govornikova spoznajnog aparata. Iako *govornik nesvjesno barata pravilima, podsustav njegova spoznajnog aparata raspolaže tim pravilom*. Po Chomskyu, upravo takvo *praktično vladanje jezikom počiva na intelektualnom poznavanju pravila* (Mišćević, 2003:14-15).

Lingvistika je u teorijskim okvirima Chomskog samostalna disciplina unutar koje se lingvist zanima za jezičnu kompetenciju govornika danog jezika. Taj govornik je u ovom vidu lišen svih nesavršenosti na psihofizičkoj razini, te je uvijek podređen gramatičkim pravilima. Prema Chomskyu, govornika stoga kroz život ne vode osjećaji, već razum - govornik je dakle rezistentan na vanjske podražaje i kontekst. Prema ovoj teoriji, zadaća i cilj lingvista nije razumijeti utjecaj izvanjezičnog konteksta izričaja (jezična uporaba), već je glavni predmet njihovog zanimanja element jezične kompetencije govornika (Tabakowska, 2005:13). Chomsky je svoje misli objedinio unutar teorije koju je nazvao generativna gramatika. On time radi povelik odmak od prijašnjih lingvističkih teorija, te bi njegova teorija generativne gramatike trebala moći *objasniti i neke intuitivne uvide koje govornik ima o svojem jeziku, npr. prosudbe o tome je li neka za njega nova rečenica gramatična (ovjerena) ili nije, uvid u to da pojedine rečenice imaju dvostruku interpretaciju (da su dvosmislene), da različite rečenice mogu imati*

*istu interpretaciju (da su parafraze) itd. Tvrdi se da je to govornikovo prešutno znanje svojega jezika koje generativna gramatika, za razliku od postojećih, mora obuhvatiti*³. Prema Chomskyu generativna gramatika jest skup konvencija nekog jezika koji definira beskonačan broj rečenica, te svakoj pridružuje adekvatan gramatički opis. Razvio je skup pravila kojima se može bilježiti proizvodnja rečenica, odatle potječe i drugi naziv - transformacijsko - generativna gramatika. Ovakav pristup povezan je s modelom gramatičke kompetencije ili modelom govornikova korpusa znanja danog jezika.

Gramatička kompetencija reflektira govornikove mogućnosti, te kreativnu sposobnost da konstruira i razumije neograničen broj rečenica svojega jezika - uključivši i one na koje prije nije naišao. Skovavši nazive »kompetencija« (jezično znanje) i »performansa« (jezična upotreba), Chomsky je reinterpretirao Saussurovske konstrukte »langue« i »parole«, gdje »kompetencija« nije inventar elemenata kao Saussureov »langue« već sustav generativnih pravila. Chomsky je upotrijebio i pojam »univerzalna gramatika« u smislu prirođenoga temelja na kojem se razvija znanje o jeziku i koji određuje univerzalna svojstva svih jezika⁴. Prema ovom shvaćanju, opća načela na temelju kojih određujemo strukture gramatičkih pravila bivaju zajednička svim ljudskim jezicima.

Smatram da valja uzeti kriterije i iz drugih disciplina kako bi upotpunili spomenute teorije, te kako bi odabrali najadekvatniju od pruženih nam teorija. Stoga ne treba isključiti ili zauzeti samo jednu stranu, već uzeti najbolje iz lingvističke teorije, eksperimentalne psihologije, psihoanalize te neuroznanosti i izvući najbolje od svih ponuđenih disciplina. Iako afirmiram postavku da se ljudi rađaju sa sposobnošću konceptualizacije - sredstvom za lakše učenje i savladavanje konceptualizacijskih sustava, isto tako držim da priča nije jednostavna i upravo ta "urođena" sposobnost traži pomno razmatranje jezičnih kategorija počevši od strukturalizma pa sve do kognitivističke struje koja nas u ovom radu posebno zanima.

Sukladno tom shvaćanju, istraživanja provedena unutar lingvistike moraju obuhvatiti kategorije⁵ koje naprosto kontekstualiziraju nejezičnu realnost unutar čovjekovog perceptivnog aparata - uma. Broj takvih kategorija je gotovo nemoguće navesti, te kao takve one sve u potpunosti nisu

³ Preuzeto sa : <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=21594> ; preuzeto dana : 13.06. 2015

⁴ Preuzeto sa : <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=21594> ; dana 13.06. 2015

⁵ Kategorija je pokušaj interpretacije velikog sustava iskustava u cjelini, praktično cijelokupnog svijeta ili prirode. Ona pokušava odrediti način na koji iskustvo treba biti podijeljeno, te određuje koje iskustvo jest definirano kao jednoznačno, a koje kao mnogostruko (Vorf, 1979:100).

određene zbog njihove isprepletenosti i kompleksnosti. No, krenemo li od Aristotela i njegove kategorizacije čovjekovih zbilja, stići ćemo laganim korakom do onoga što nas u ovom radu zanima. Naime, po njemu su ontološke kategorije koje čovjek proizvodi ništa drugo negoli rezultat prirodne spoznaje. Aristotelove kategorije promatrane su kao jednoznačne i očigledne. Međutim, za te iste kategorije ne možemo reći da su jednoznačne u čovjekovoj zbilji, uzmemo li u obzir odnose danih kategorija koje supostoje u čovjekovoj zbilji. Isto tako, svaka od njih može imati drugačije značenje, te biti primjenjena na više načina. Ovakva kategorizacija nije nimalo nelogična uzmemo li u obzir različite kontekste i situacije kroz koje čovjek putuje na svakodnevnoj razini. U prethodnim retcima mogli smo isčitati kako se jezične kategorije nazivaju još i gramatičkim, obzirom na to da promatraju tri podsustava : morfološki, sintatički te semantički. One su bitne za daljnje shvaćane sveukupne lingvističke teorije jer su nosioci semantičkih funkcija, koje se potom projiciraju na sintakitički plan. Iako se smatraju očiglednima, smatram da zahtijevaju definiranje - stoga u ovim okvirima, *kategorija je skupina elemenata koji se odlikuju zajedničkim gramatičkim osobinama, to jest ona gramatička sredstva koja vrše istu funkciju* (Cichonska, 2003:162). Kao takve, kategorije mogu biti vidljive na eksplicitnoj te implicitnoj razini, međutim s komunikacijskog gledišta nikako ne smijemo ignorirati postojanje one manje izraženih. Sudeći prema Aristotelu kategorije su objektivne i univerzalne te predstavljaju ono izvan jezika, dok s druge strane kategorije promatrane u duhu kognitivizma bivaju definirane kao one koje opisuju jezični svijet pojedinca oblikovan mrežom kulturnih konteksta unutar kojih egzistira (Cichonska, 2003: 161-162). Čovjek u ovom slučaju uistinu jest zapleten u mrežu značenja kojima potom biva određen.

2.1. Uvod u kognitivnu lingvistiku

Putem raznih istraživanja, teorija semantičkih polja dokazala je kako su upravo semantička polja zaslužna za odslikavanje ljudskih asocijativnih sposobnosti, te utječu na samu percepciju i kategorizaciju svijeta. Nastanak semantičkih polja potaknuo je *kognitivistički pristup jer je on kombiniran s eksplikacijama značenja koje su pomoću komponentne analize otkrivale semantičke parametre* (Cichonska, 2003:163). No iako se kognitivna gramatika ograđuje od

komponentne analize, smatram da se semantika i kognitivna gramatika nalaze u svojevrsnom intermedijalnom odnosu, uzmemo li u obzir da zapravo supostoje i pronalaze inspiraciju jedna u drugoj. Isto tako, bez semantičkog pristupa, jedan novi pogled na jezik bio bi gotovo nemoguć. Kognitivnu gramatiku također možemo shvatiti kao reakciju i odgovor na semantička istraživanja, no nikako ih ne smijemo smatrati binarnim organizmima. Kognitivni model pritom nastavlja priču, i na temeljima semantičkih polja izdvaja kategorije prisutne u jeziku, a koje potom odslikavaju jezičnu sliku svijeta. Kognitivni pristup stoga dekonstruira položaj semantičkih kategorija promatrajući jezičnu praksu čovjeka, te njegovo praktički nesvjesno baratanje kategorijama. Kognitivna gramatika stoga značenje ne tumači samo kao isprepletenost semantičkih pojmova, već nju zanima i na koje načine govornik jezika pridaje značenja semantičkom sadržaju. Dakle, kognitivizam nas navodi na to da je konceptualizacija apsolutno ovisna o govorniku jezika, te predstavlja mrežu socio-kulturnih okolnosti. Primjerice izjave kao što su *čša je do pola puna* ili *čša je do pola prazna* ovisi isključivo samo o prethodno spomenutoj konceptualizaciji (Chichonska, 2003).

Jezične teorije stoje u službi demistificiranja odnosa čovjek-jezik, omogućuju nam shvatiti isprepletenost značenja unutar kojih čovjek egzistira a da toga nije niti svjestan, te naposljetku one uspostavljaju konekciju između jezičnog i izvanjezičnog svijeta, odnosno jezika, uma i svijeta.

2.1.1. Značenje univerzalizma i relativizma u kognitivnoj teoriji

Prema Lakoffu, jezik i um su povezani neraskidivom vezom. Univerzalizam kojeg on zagovara objedinjuje jezičnu dimeziju i čovjeka, te on na razini *sintakse i rječnika pretpostavlja kako je čovjek rođen s jezikom* (Stanojević, 2003:685). Univerzalizam unutar sintakse postoji ukoliko smatramo univerzalnim i urođenim načine slaganja točno određenih i stalnih skupova univerzalnih semantičkih komponenata leksikaliziranih u svim jezicima. Ovakve postavke univerzalizma unutar teorije jezika, podržava i Chomsky sa svojim teorijama o generativnoj gramatici koja proizlazi iz skupa urođenih lingvističkih pravila - dok s druge strane, relativistička struja zagovara nešto drugačiju perspektivu. Naime, po njima su čovjekova poimanja svijeta, te umni procesi determinirani strukturom jezika kojim govorimo. Sudeći po toj tezi, čovjek ne

može konceptualizirati nešto što sam ne može izraziti na jezičnoj razini. Relativisti nadalje smataju kako svaki jezik funkcionira sam za sebe sukladno svojim leksičkim, gramatičkim te semantičkim kategorijama. Takav pogled na jezik naprosto implicira činjenično stanje u kojem čovjek razmišlja na potpuno drugačiji način unutar dva jezika ukoliko je, primjerice bilingvalan od najranije dobi (Stanojević, 2003:686).

No da li je to uistinu tako? Biva li čovjekova perceptivna moć uistinu determinirana jezičnim sustavom kojem pripadamo? Cilj Goregea Lakoffa bio je dokazati da je *čovjekov konceptualni sustav izravno utemeljen na fizičkom sustavu; da je misao izmišljajna, tj. da oni koncepti koji nisu izravno utemeljeni na iskustvu značenje dobivaju kroz korištenje metafore, metonimije i mentalnih slika (...)* (Stanojević, 2003:686).

Zaključno tome, Lakoff objašnjava konceptualno semantičke odnose u jeziku i čovjekovom umu, jer smatra da se čovjekov pojmovni sustav te konceptualizacija svijeta direktno reflektiraju putem jezika. Upravo je konstatacija da kultura oblikuje čovjekov svjetonazor ona od koje Lakoff kreće, te je središnja točka njegovih istraživanja. Štoviše, on radi odmak od isključivo jednoznačne definicije relativizma – smatra da je čovjekova konceptualizacija ovisna o kontekstu svakidašnje razine unutar koje egzistira. No kojem poimanju relativizma se prikloniti ukoliko ih po Lakoffu ima na stotine? Po njemu su *konceptualni sustavi s različitim ustrojem i konceptualni sustavi koji koncepte upotrebljavaju na različite načine različiti sustavi* (Stanojević, 2003:687). Upravo takva *nejednorodnost* relativizma, Lakoffovu teoriju čini posebnom. Primjerice tekućinu možemo pojmiti kao struju ali i kao veliku količinu vode, kao supstancu i tomu slično (Whorf, 1979). Na sličan način možemo govoriti i o konceptualnim metaforama.

Ljudima je stoga po Lakoffu, sposobnost konceptualizacije koja vodi ka učenju konceptualizacijskih sustava urođena. No, Lakoff ide dalje, te je raščlanio kriterije sumjerljivosti unutar konceptualnih sustava na razumijevanje, upotrebu, uokviravanje i ustroj (u ovom slučaju isključuje prevođenje). Iako razlike među konceptualnim sustavima nikada nisu radikalno velike, one uvelike utječu na ljudsku percepciju (Stanojević, 2003:687).

Na Lakoffova promišljanja o odnosu jezik-svijet utjecala su lingvistička istraživanja američkog lingvиста Richarda Whorfa. Naime, on se bavio proučavanjem hopi jezika, jezika američkih Indijanaca, te je na osnovi toga razvio, mogla bih reći pomalo radikalnu teoriju lingvističke relativnosti : (...) *pozadinski lingvistički sustav svakog jezika (drugim riječima gramatika) nije*

puka preslikavajuća alatka za izražavanje ideja, nego, dapače, sam oblikuje ideje; on je program i vodič za pojedinačnu mentalnu aktivnost (...) Ljudi raščlanuju prirodu prema odrednicama koje zacrtava naš materinji jezik (Stanojević, 2003:688). No da li ovu teoriju uistinu možemo aplicirati na svakodnevnu životnu razinu? Da li materinji jezik kao takav uistinu determinira i uokviruje ljudsku spoznaju? Mislim da je priča malo kompleksnija, no Whorf se kasnije odmiče od svog radikalizma i kaže kako ljudi konceptualiziraju prirodu, te joj pridaju značenja na osnovi dogovorenih pravila unutar neke zajednice kodificiranih u obliku jezika (Stanojević, 2003:688). Jezik je kompleksno područje, no ono i treba da bude takvo, obzirom na to da je on dinamična, promjenjiva korelacija između svijeta i čovjeka. Whorf, nastavljajući se na konceptualizam smatra da nam jezik omogućava shvaćanje objektivnog svijeta unutar kojeg se nalazimo. Iako se Lakoff ne odmiče u potpunosti od ove postavke, problematizira utjelovljenje misli kao takve, te je unutar ovog vida *misao utjelovljena, a ne kodirana unutar mentalnih kategorija* (Stanojević; 2003, prema Foley, 1997:177). Whorf također problematizira koncept mišljenja, te navodi kako upotreba jezika ne stoji pod palicom gramatike i pripadajućih joj normi, već je rukovođena racionalnim mišljenjem. Sudeći po toj teoriji, mišljenje egzistira neovisno od gramatičkih pravila. Štoviše ono počiva na zakonima logike koji vrijede za apsolutno sve ljude bez obzira na jezik koji govore (Vorff, 1979:136-137). No to ni u kojem slučaju ne znači da su semantičke strukture i značenja također univerzalna svojstva. Držim da su značenja koja pridajemo određenim konceptima, među ostalim uvjetovana i od strane konteksta, no i cjelokupne kulture unutar koje egzistiramo. Smatram da čovjek nikako ne može biti promatran kao jedinka ili organizam neovisan od društvene dimenzije kojoj pripada, ukoliko naravno ne živi u apsolutnoj izolaciji. Stoga nikako ne zagovaram univerzalnost semantičke strukture. Štoviše, držim da je bitno uzeti u obzir izvanjezične uvjetovanosti jezika.

Lakoff velik dio prostora u svom radu posvećuje upravo utjelovljenju misli koje je od velike važnosti za kognitivnu teoriju jezika, a bazirana je na neuropsihološkoj razini. Teoriju utjelovljenja misli – *enactionism*; oblikovala je Foley, koja ju tumači kao *načela djelovanja senzornog i motoričkog sustava* (Stanojević, 2003:688). S obzirom na to da je spoznaja u ovom smislu određena biologijom, ona je ograničena tjelesnim specifikacijama koje su potom neodvojive od biološke, kulturne te lingvističke dimenzije. Foley se potom pita, kako se prethodno navedeni konteksti mijenjaju ukoliko kao takvi ograničavaju čovjekovo djelovanje?

Naime, ne postoji unaprijed stvoren svijet potpuno neovisan od čovjeka koji ga spoznaje i u njemu djeluje, već svijet koji jest takav kakav je na osnovi djelovanja “prijašnjeg” čovjeka (Stanojević, 2003:688-689) što možemo iščitati i iz slijedećeg Sapirovog citata :

Ljudska bića ne žive samo u objektivnom svetu, niti samo u svetu društvene aktivnosti, kako se obično smatra, već u vrlo velikoj meri zavise od posebnog jezika koji je postao medijum izražavanja u njihovom društvu. Potpuna je iluzija zamišljati osnovno prilagođavanje stvarnosti bez upotrebe jezika, kao i to da je jezik samo slučajno sredstvo rešavanja specifičnih problema komunikacije i refleksije. Činjenica je da je “realni svet” u velikoj meri nesvesno izgrađen na jezičkim običajima određene grupe (...) Mi vidimo i čujemo i na drugi način doživljavamo onako kako to činimo u ogromnoj meri baš zato što jezički običaji našeg društva stvaraju predispozicije za izvesne izbore interpretacije (Vorf, 1979: 95).

Ovim citatom želim ukazati na cikličku vezu između jezika, kulture i psihologije, odnosno na međuovisnost jezične strukture i načina na koji ljudi tumače svijet.

Jezici s obzirom na različitosti unutar struktura, na drugačije načine reprezentiraju stvarnost, što potom utječe na percepciju svijeta govornika određenog jezika. No da li to znači da govornici različitih jezika na drugačije načine konceptualiziraju vlastita iskustva⁶? Prema Whorfu jezik

⁶ (...) Dok govornik hrvatskoga promatra kamen koji pada, on to iskustvo izražava rečenicom *Kamen pada*, u kojoj jedan element (imenica) označuje tvrd predmet malih dimenzija od kamena, a drugi (glagol) izražava proces ili stanje u kojem se taj predmet nalazi. Govornik jezika nutka, koji pripada vakašanskoj porodici indijanskih jezika, isti događaj opisuje rečenicom u kojoj jedan element odgovara procesu u kojem sudjeluje tvrdi predmet od kamena, a drugi element izražava smjer u kojem se taj proces odvija: kao kad bi u hrvatskom postojao bezlični glagol »kameniti« kojemu je pridodan prilog *dolje*. Najbliži ekvivalent hrvatskomu *kamen pada* na jeziku nutka stoga je nešto poput »kameni dolje«. Hrv. rečenica i ono što izgovara govornik jezika nutka promatrajući isti događaj semantički su ekvivalentni, jer oba govornika verbaliziraju isto iskustvo; međutim, jezična konceptualizacija toga iskustva različita je u hrvatskome i u jeziku nutka. Bilo je mnogo pokušaja empirijske provjere ove hipoteze u psiholingvističkim eksperimentima, no oni nisu dali

postaje dijelom prirode, te ga ljudi u skladu s time “kultiviziraju”. Primjerice, prilikom istraživanja nekog drugog jezika, čovjek se ne može odmaknuti u potpunosti od materinjeg jezika – *sklon je misliti na vlastitom jeziku* (Vorf, 1979:100). Čovjekov misaoni svijet po Whorfu dakle biva u konstantnom međuodnosu *sa idealima kulture, te kao takav putem svojih obrazaca djeluje na ljudsku nesvjesnu dimenziju* (Vorf, 1979:127).

Uzročno posljedično promatrano, na svaku akciju postoji reakcija te suklando tome, podsvjesne reakcije proizvode karakteristike kao što je primjerice gestikuliranje pri govoru na koje je Whorf u svom proučavanju hopi jezika obratio posebnu pažnju. Geste pri jezičnom izražavanju stoje u službi ilustriranja određene situacije pomoću pokreta u prostoru. Ona nije realna prostorna, već neprostorna referenca koju naš jezik reprezentira služeći se metaforama imaginarnog prostora. Cilj gestikulacije dakle jest nejasnu referencu učiniti jasnijom. Whorf se bavio proučavanjem hopi jezika, stoga u svom djelu *Jezik, misao i stvarnost* uspoređuje svoj materinji jezik sa Hopijima koji gestikuliraju vrlo malo u smislu “naše” gestikulacije. Naime, hopi jezik označava neprostorno ne podrazumijevajući prostornu analogiju, stoga neka referenca ne može pomoću gesti postati jasnijom. Sudeći po Whorfovim saznanjima, uviđamo kako mišićni pokreti mogu nastajati i prije jezične aktivnosti, iako ih osvješčujemo tek kroz jezičnu *upotrebu imaginarnog prostora i metaforične zamisli kretnje kao takve* (Vorf, 1979:128). Svjesni smo postojanja metafora no posredstvom čega one nastaju? Sudeći po Whorfu, sinestezija osjetila je presudna za rađanje metafora. Sinestezija⁷ jest psihološka pojava u kojoj se podražaji primaju unutar područja jednog osjetila (npr. vida), a ispoljavaju se putem drugog (npr. osjetila mirisa)⁸.

zadovoljavajuće rezultate. Pokazano je, ipak, da postojanje nekih obilježja u gramatici pojedinih jezika može imati utjecaja na brzinu kojom njihovi govornici rješavaju zadatke ili procesiraju informacije tijekom eksperimenata (Preuzeto sa : <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=54558>, dana 4.5.2015)

⁷ U književnosti se sinestezija javlja kao figura i poetsko načelo. Kao figura, sinestezija se tumači kao oblik metafore u kojoj se dojmovi jednog osjetila opisuju izrazima koji upućuju na dojmove drugog osjetila. Tako se, primjerice, u Ilijadi Odisejeve riječi opisuju kao snježne pahulje, a u Odiseji se zavodljivi pjev sirena naziva medenim. U Bibliji se Božja riječ opisuje kao nešto što se kuša, a Božji glas kao nešto što se vidi. Sinestezija je postala sastavnim dijelom retoričkoga kataloga europske književnosti, no s romantizmom se postupno mijenjao položaj te figure. Naime, romantičarski su pjesnici u duhu Kritike čistog uma (1781) njemačkog filozofa I. Kanta sinesteziji pridavali sposobnost ujedinjavanja osjetilnih danosti, pri čem je imaginacija imala

Primjerice, prostorna svijest obuhvaća svijetlost, boje i dodir te nam kao takva donosi različite oblike i dimenzije. Naš nas sustav metafora imenujući neprostorna iskustva referirajući se na prostore, zvukove, mirise, okuse te emocije dovodi do razine boja, oblika, struktura i kretanja u prostornom iskustvu (Vorf, 1979). No, po Whorfu može doći i do obrnutog prijenosa u ovoj priči. Primjer kojim to objašnjava jest koncept tona. Tonaliteti mogu biti visoki, niski, spori i tome slično; no Whorf naglašava kako je govorniku nekog jezika *lako zamisliti neke faktore prostornog iskustva kao faktore tona* (Vorf, 1979:129). Čini se kako koncept tona ovdje biva oprostoren. U takvom intermedijalnom duhu - navodi Whorf - stoga možemo govoriti o *tonovima boje, monotonom sivilu, ukusu u oblačenju (...)* što su zapravo sve obrnute prostorne metafore (Vorf, 1979:129). Metafore su stoga jezični izrazi proizašli iz čovjekovog općeg znanja o svijetu, te su kao takve sastavni dio našeg konceptualnog sustava. Po Lakoffu metafore nisu samo dio jezika, već su one prisutne unutar čovjekovog djelovanja na svakodnevnoj razini. Štoviše, smatra ih sastavnim dijelom čovjekovog razmišljanja. No moramo osvjestiti činjenicu da je sinergija konceptualne i jezične dimenzije rezultat kulture jezika o kojem govorimo (Jelić, 2001:324). *Metaforički koncept temeljni je okvir i polazište iz kojeg jezik metaforičko značenje preslikava u razne jezične izraze. Pojedini jezični metaforički izrazi objedinjeni su određenim metaforičkim konceptom, odnosno temeljnom konceptualnom metaforom* (Jelić, 2001:324). Metaforama putem jezika pokušavamo objasniti apstraktnije, nejasne koncepte. One tada postaju konkretni koncepti koji omogućuju shvaćanje apstraktnih koncepata, što možemo isčitati na primjeru sintagme - *Ljubav je putovanje* (Jelić, 2001). U ovoj konceptualnoj metafori apstraktna, ciljna domena bila bi koncept ljubavi koji pokušavamo objasniti bližom, polaznom domenom putovanja. Putovanje je za čovjeka koncept za koji veže više iskustva te sukladno tome, on

središnju ulogu uopćavanja pojedinačnih dojmova. U skladu s tim za romantičare je sinestezija postala načinom povezivanja raznorodnih dojmova u izražajnu cjelinu. Međutim, dok se za romantičarske pjesnike osjetilni svijet još uvijek vezivao za prirodu, s kojom je pjesnik ulazio u dinamičan odnos, kasniji devetnaestostoljetni književnici propitivali su mogućnosti pjesničke subjektivnosti u modernim uvjetima velegradskoga života. Zato se u pjesništvu simbolizma, kada je sinestezija postala središnjim poetskim načelom, ona više nije poimala kao sredstvo ujedinjavanja vanjskih podražaja, nego kao način povezivanja unutarnjih dojmova (Preuzeto sa : <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56112>).

⁸ *Primjerice, osjet crvenoga nastao podraživanjem osjetnog organa za vid elektromagnetskim valovima određene valne dužine može izazvati osjet toploga. Sinestezije su osobito izrazite kod uzimanja nekih droga, npr. meskalina* (Preuzeto sa : <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56112>, dana 4.5.2015)

pokušava pomoću značajki putovanja pojasniti apstraktniji koncept ljubavi. Jelić u svom radu navodi nekoliko elemenata temeljne konceptualne metafore *ljubav je putovanje*⁹ :

- *postoje putnici*
- *na putu susreću razne ljude*
- *putnici na putu imaju vodiča*
- *putnici imaju cilj putovanja i odabiru puteve kako do njega doći*
- *put ima svoje značajke*
- *na putu postoje poteškoće*
- *putnici ponekad ne stižu do željenog cilja*¹⁰

Ovim elementima ističu se jezični izrazi proizašli iz izvanjezične stvarnosti. Time se ističe važnost znanja o svijetu na temelju kojeg čovjek može razumijeti metafore. Kognitivne konstrukcije koje čovjeku omogućuju organizaciju koncepata u dugoročnom pamćenju, stoje kao temelj za izgradnju pretpostavki, te ih nazivamo shemama. Sheme su pojednostavljenim rječnikom stereotipne slike stvarnosti koje stoje u službi lakše interpretacije čovjekove stvarnosti. Shemama stoga strukturiramo mnoge vidove ljudskog iskustva, no moram istaknuti da držim kako one nisu univerzalne i identične za sve govornike, već su kao takve u velikoj mjeri i kulturološki uvjetovane (Jelić, 2001: 323).

Lakoffova teorija vidi metafore kao agense koji nam služe kako bi dali veći smisao onome o čemu razmišljamo - no konceptualni svijet metafora ni u kojem slučaju ne podrazumijeva jednoznačnost misli kao takve (Lakoff, 1999:159-160). Promatrano u duhu kognitivne lingvistike, metafore jesu načini pomoću kojih ljudi izražavaju poimanja složenih, aspraktnih i nepoznatih stvari uz pomoć kategorija konkretnih te od prije poznatih stvari (Tabakowska, 2005:11). Prema Langackeru u *kognitivnoj je teoriji bit metafore sposobnost ljudskog uma da*

⁹ Čovjek koji se kreće kroz život tumači se kao putnik. Životne nedaće shvaćene su kao poteškoće koje želimo ukloniti, birajući puteve možemo se izgubiti ili pak stići do cilja. Naime, ovdje se radi o razlaganju jednog pojma pomoću drugog koje prema Biti i Kiš omogućuje dubinsko slijevanje značenjskih tijekova u jeziku i njihovo grananje u mnogim smjerovima slijedom kojeg domene međusobno srastaju. Na taj način te domene dobivaju nove značenjske odlike unutar jezično kreiranih značenjskih struktura. Konceptualna metafora tako nadilazi jezik i prožima ga kao objedinjujuća silnica koja djeluje na spoznajne procese. Kao takve, metafore stoga osvjetljavaju i organiziraju pojmove, te ih kontekstualiziraju. Kognitivistički pristup dakle dekonstruira jezik, te ulazi u njegovu metaforičnost na svim dimenzijama (Biti, Kiš, 2008:89).

¹⁰ A.B. Jelić, *Uloga metafora u usvajanju vokabulara stranog jezika* , 2001:323

uoči semantičke podudarnosti između elemenata različitih konceptualnih struktura (Tabakowska, 2005:46).

Dakle, možemo reći da su jezik i kultura u stalnom intermedijalnom odnosu koji ne isključuje iznimno bitnu biološku dimenziju čovjeka. Smatram da odnos jezika i kulture jest uistinu plodan odnos, uzmemo li u obzir primjerice Whorfovu postavku da jezik nije samo norma već i sistem¹¹.

3. KOGNITIVNO POIMANJE LINGVISTIKE

Kognitivna lingvistika drži da je upravo ljudski faktor temelj na kojem se progresivnost jezika događa. No s druge strane, unutar takvog promišljanja postoje i sumnjičavosti u sustavnost samog ljudskog faktora. Upravo su ove točke ono u čemu se kognitivističke postavke razlikuju od prethodnih strukturalističkih i teorija generativizma. Primjerice funkcionalistički ogranak strukturalizma ističe važnost ljudskog faktora u jeziku, iako i dalje zadržavaju tradiciju objektivnosti koju nameću prirodne znanosti. Kako smo mogli isčitati u prethodnom tekstu, u ovom svijetlu ljudski faktor se ne promatra kao nešto što može rasvijetliti apsolutno sve jezične pojave, već funkcionalisti drže da postoji objektivni svijet uređen po unaprijed zadanim zakonima. Smatram da je takav pogled na svijet preširok u smislu da stvari postaju komplicirane i izalze iz polja kojeg jedna znanstvena disciplina može obuhvatiti. No multidisciplinarni pristupi proučavanja jezika “spuštaju na zemlju” ovakve idealizacije. Strukturalistička načela stoga u sebi sadrže dozu proturječja – vjera u ljudski faktor onemogućuje objektivnu sliku, dok se s druge strane pak inzistira na objektivnosti nametnuoj od strane tradicije prirodnih znanosti. Prema Tabakowskoj, strukturalisti od neobuhvatljivosti ljudskog faktora bježe pomoću idealizacija svijeta, dok generativisti idu korak dalje te idealiziraju um (Tabakowska, 2005:7). Generativna gramatika počiva na shvaćanju da sustavnost jezika proizlazi iz uma, odnosno iz čovjekove predispozicije za učenje jezika. Chomsky kao glavni predstavnik generativista stoga posebno

¹¹ *Veliki sistematski planovi mogu da se preobrazu u nešto zaista novo jedino vrlo polako, dok se mnoge druge kulturne inovacije ostvaruju relativno brzo. U tom smislu jezik predstavlja kolektivnu svest; inovacije i pronalasci utiču na njega, ali sporo i u maloj meri, dok on, međutim deluje na pronalazače i inovatore snagom momentalnog dekreta* (Vorf, 1979:130).

ističe jezične univerzalije, no smatram da u drugi plan stavlja jednako bitnu relativnost jezika koja isključivo ovisi o čovjeku i govornoj situaciji. Kognitivna lingvistika nudi lijep izlaz iz ovih pomalo konfuznih krajnosti. Jezik je prema kognitivističkom shvaćanju refleksija uma, stoga jezične pojave možemo razjasniti pomoću ljudske dimenzije ili ljudskog faktora. Kognitivizam se stoga koristi multidisciplinarnim pristupom jer drži da se različitosti izričaja svode na različite komunikacijske potrebe, htijenja te kontekst unutar kojeg se govornik nalazi i tomu slično. Kognitivna lingvistika čovjeka ne promatra kao izoliranu jedinku, već ga uranja u kontekst života, te ga promatra u skladu sa društvenim i kulturološkim uvjetovanjima koja na neki način uvjetuju upotrebljavanja jezika ovisno o danim situacijama. Cilj kognitivista je prodrijeti u ljudski um za kojeg drže da je izvor i razlog postojanja jezika. Um je transmitter koji potom čovjeka dovodi do novih spoznaja o svijetu unutar kojeg egzistira. Naime, u ovoj priči je bitno razumijeti prirodu ljudskog jezika koju nikako ne možemo shvatiti ukoliko ne razumijemo prirodu procesa ljudske spoznaje (Tabakowska, 2005:11-12).

3.1. Strukturalizam - preteča kognitivne teorije jezika

Kognitivna se teorija direktno nastavlja na dostignuća klasičnog strukturalizma koji potječe od Ferdinanda de Saussurea. Ferdinand de Saussure švicarski je lingvist koji je svojim postavkama utemeljio modernu lingvistiku i dao temelje europskom strukturalizmu, lingvističkom pravcu koji se razvio dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća. Smatram da je prije nego što zaronim u samu srž kognitivističke problematike, potrebno se prisjetiti njegovih glavnih saznanja, te reći ponešto o jeziku, i odnosu jezika i govora. Jezik je po Saussureu osnovno sredstvo komunikacije među ljudima; to je skup arbitrarnih i konvencionalnih glasovnih znakova kojima se prenosi neka poruka. Pritom se jezik definira kao sustav znakova koji služi za izražavanje misli. Osim o jeziku Saussure govori i o drugim vrstama znakova, pa tako opću znanost o znakovima naziva semiologijom; dok je lingvistika - koja proučava jezik kao sustav znakova - dio opće semiologije. Temeljna je Saussureova dihotomija odnos jezika i govora. U općem jezičnom fenomenu, jezičnoj djelatnosti, Saussure vidi dvije komponente - dva lica: jezik i govor. Jezična se djelatnost rasprostire na više područja : fizičko, fiziološko i psihičko; dok

jezična djelatnost pripada i pojedinačnom i društvenom području. Odnos između jezika i govora odnos je društvenog i pojedinačnog unutar procesa ljudske komunikacije. Po Saussureu, jezik je društveni fenomen, te kao takav postoji kao dogovor među članovima jedne zajednice. No, jezik je izvan pojedinca koji ga sam mora učiti i ne može ga po svojoj volji mijenjati, jer je on sustav znakova, dok je jezični znak nusprodukt korelacija između pojma i akustičke slike. Govor je stoga prema Saussureu, svaka konkretna i pojedinačna uporaba jezika. To je individualni akt volje i inteligencije, a očituje se u individualnim kombinacijama kojima govornik koristi jezične mogućnosti da bi izrazio svoje misli. Jezik i govor međusobno su povezani, naime postojanje jednog pretpostavlja postojanje drugog. Govor je, smatra Saussure, subordiniran jeziku kojeg uspoređuje sa simfonijom čija stvarnost ne ovisi o načinu izvođenja - eventualne greške izvođača ne mogu kompromitirati tu stvarnost, te se s ovom postavkom apsolutno slažem. Ipak, potrebno je reći da ta stvarnost, stvarnost jezika, postaje doista stvarnost tek u izvedbi, ma kako loša ili dobra ona bila. Povijesno promatrano, govor uvijek prethodi jeziku odnosno, slušanjem govora drugih učimo jezik. Jezik postoji i razvija se isključivo u pojedinačnim uporabama; stoga jezik jest nužan da bi govor bio razumljiv, dok je govor nužan da se jezik kao takav uspostavi.

S težnjom da objasni razliku između predmeta i njegove verbalne reprezentacije, de Saussure uvodi razliku između označenog i označitelja, te pritom njihovu sponu razumije kao konvenciju koja čini znak. U ovom odnosu nema označitelja odvojena od označenog, te nijedan od navedenih ne postoji izvan finalne konstrukcije znaka. No međutim, *ovaj odnos obuhvaća predmete različitih vrsta i zbog toga on nije jednakost već ekvivalentnost* (Barthes, 1971:267). Pritom Saussure razlikuje ikoničke i proizvoljne znakove. Naime, ta razdioba važna je za ovaj rad jer ukazuje na kulturološki uvjetovano interpretiranje poruka. Kod ikoničnog znaka označitelj pokazuje izgled označenog, no valja naglasiti da je označeno na koje se označitelj odnosi po sebi proizvoljno. Naime, način na koji ga promatramo "posljedica" je kulture unutar koje egzistiramo. Pritom je označeno određeno našom kulturom, a ne nekim drugim faktorima; dok se u proizvoljnim, nemotiviranim znakovima odnos označitelja i označenog temelji na konvencijama među akterima koji se njima služe (Fiske, Hartley, 1992).

Zaključno, po de Saussureu jezik je proizvod društva koji pojedinac pasivno prima, a govor je individualna i trenutna realizacija individualne volje i inteligencije. Govor je stoga razumni čin unutar kojeg moramo razlikovati *kombinacije s pomoću kojih govornih izražava jezični kod u*

svrhu izražavanja vlastite misli, te psiho - fizički mehanizam koji mu omogućava da te kombinacije izrazi (de Saussure, 2000:59-60). Veza je između označenog i označitelja u danome jeziku psihička, uzajamna i automatska - uz odgovarajuće označeno automatski se vezuje odgovarajući označitelj, i obratno. Ta je veza arbitrarna¹², jer se na temelju poznavanja samo jedne sastavnice jezičnoga znaka, ona druga sastavnica u jezicima ne može predvidjeti, već se mora naučiti i usvojiti u procesima komunikacije - iako u jezicima ima i primjera relativne arbitarnosti i motiviranosti. No Saussure ovdje predlaže ograničenje arbitarnosti kao najbolju osnovu, jer po njemu sustav jezika biva izgrađen na iracionalnom principu arbitarnosti znaka koji nas dovodi u veoma zamršen prostor ukoliko bi ga bezuvjetno provodili (de Saussure, 2000:202,203).

Dakle, de Saussure jezik promatra putem dvojnog pristupa interne i eksterne lingvistike. Jezik možemo proučavati sa stajališta korelacija etnologije, povijesti, geografije, politike i slično, no tada se bavimo eksternom lingvistikom (franc. *linguistique externe*). Iako, koliko god takva proučavanja bila korisna, prema Saussureu, preko njih se ne može prodrijeti do same biti jezika. No jezik se može proučavati i kao sustav koji priznaje samo svoj vlastiti red, sustav sam za sebe i sam po sebi, te tada govorimo o internoj lingvistici - prema Saussureu - mnogo bitnijoj za spoznavanje naravi ljudskoga jezika (de Saussure, 2000). Ovako shvaćen, jezik nije promatran kao funkcija, već je on proizvod kojeg pojedinac tijekom života pasivno preuzima i usvaja. Prema Saussureu *jezik stoga ne pretpostavlja predumišljanje dok razmišljanje u ovom slučaju ulazi samo za aktivnost svrstavanja* (de Saussure, 2000:60).

Jezik je stoga društveni dio jezične djelatnosti, izvan je pojedinca koji ga prema de Saussureu ne može mijenjati ni stvarati. Kao takav jezik postoji zahvaljujući dogovorenim i uspostavljenim normama među pripadnicima određene zajednice. Jedna od karakteristika jezika jest i mogućnost

¹² arbitarnost (lat. *arbitrarius*: samovoljan), po švicarskom lingvistu F. de Saussureu, svojevoljan (tj. o društvenim okolnostima ovisan, a ne nuždan) odnos označitelja prema označenome u jezičnom znaku. Tezu da je odnos »zvukovne slike« i »predodžbe« konvencionalan izvodi on iz činjenice da je isti sadržaj pokriven u raznim jezicima različitim izrazima (npr. *konj, Pferd, horse, cheval*). Ako se u svijesti govornika jednoga prirodnog jezika označitelj i označeno, dakle, očituju još »prirodno slijepljenima«, arbitarnost ili uvjetna valjanost njihove sveze pokazat će se pri prekoračenju iz jednoga sinkronijskoga horizonta ili sustava u drugi. U vizualnim je pak znakovima Saussure prepoznao nužan odnos, motiviran odnosom danih sastavnica (preuzeto sa : <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3578> dana 1.5.2015).

izučavanja jezičnog ustrojstva. Kako bi pobliže pojasnio ovu postavku, Saussure navodi kako više ne govorimo mrtvim jezicima kao što je starogrčki, no svejedno možemo usvojiti ustrojstvo tog jezika (de Saussure, 2000:59-60). *Dok je jezična djelatnost heterogena, tako ograničeni jezik je homogen : to je sustav znakova gdje je bitna samo veza smisla i akustičke slike i gdje su oba dijela znaka jednako psihička* (de Saussure, 2000:61). Prema tome, jezik nam omogućuje skladištenje svega onoga što vežemo uz njega, pomoću rječnika i gramatike koji potom jesu njegovi vjerni prikazi. *Jezik je spremište akustičkih slika, a pismo je njihov opipljivi oblik* (de Saussure, 2000:61).

Langue odnosno jezik, prema de Saussureu jest društvena konvencija te predstavlja društvene entitete. Kao takav jezik pripada kolektivu. Posjeduje ga isključivo masa govornika danoga jezika, te je homogen u tom smislu što se o njemu “prešutno” slaže cijela jezična zajednica. Naposljetku, govor je strukturalistički gledano definiran kao *Parole*. Parole jest individualna primjena jezika u komunikacijskom činu - individualni ostvaraj jezika. Jezik je stoga proizvod društva koji pojedinac pasivno prima, dok je govor individualna i trenutna realizacija individualne volje i inteligencije govornika (de Saussure, 2000).

Iako se kognitivna teorija jezika zasniva se na temeljima strukturalizma, ona se u svojoj biti odmiče od pretjeranog formalizma kojeg su zagovarali strukturalisti. Također se svojim pristupom odmiče od Chomskyjeve teorije transformacijsko generativne gramatike koja zapravo daje zadovoljavajuće opise djelovanja gramatičkih pravila te objašnjava rezultate dobivene nakon njihove uporabe. Također daje adekvatne opise jezičnih struktura i podataka, no kognitivisti su udarili u najslabiju točku ove teorije - problem metafore. Metafora je u svijetu generativista prikazana kao devijacija nad gramatičkim pravilima, gotovo kao marginalna pojava. Smatrali su da u opisu njihovog posla ne stoji proučavanje metafora, već da je to zadatak teoretičara književnosti. Kognitivisti uistinu imaju mnogo zamjerki generativističkom načinu izučavanja jezika, no bitno je ukazati kako kognitivistička načela ne promiču ideju o jeziku kao samostalnom entitetu. Već je jezik neodvojiv aspekt opće strukture ljudskog uma, te se istraživanje jezika kao takvog mora temeljiti na istraživanju čovjekovih općih spoznajnih procesa koje ne uvjetuje isključivo biološka dimenzija čovjeka već i društveno – kulturna dimenzija. Jezik je po kognitivističkom shvaćanju neposredan odraz procesa ljudske spoznaje, stoga se

mora proučavati kao neodvojiv segment generalne strukture ljudskog uma. No čovjekovi spoznajni procesi nisu oblikovani posredstvom isključivo bioloških te psiholoških čimbenika, već su oni nesumnjivo također oblikovani kulturološkim i društvenim faktorima. Iako se kognitivna lingvistika nadovezuje na tradicionalno proučavanje jezika koje se temelji na proučavanju kulturoloških faktora, ona ide korak dalje. Proučava jezik kao živi organizam, kao nešto što se tijekom godina razvija i mijenja, te u skladu s tim stavom kognitivisti drže da je biološki model plodonosniji u razmatranju jezika negoli formalna logika na koju se generativisti oslanjaju. Jezik je prema kognitivističkom shvaćanju posljednja “karika” u lancu evolucije. Ovakva teorija naprosto unosi ravnotežu između empirijskog i racionalističkog poimanja jezika kao takvog. Prema Tabakowskoj, ta pretpostavka *dopušta kognitivistima određivanje međuovisnosti i ravnoteže između procesa percepcije (tj. onoga što proistječe iz neposrednog iskustva uma) i procesa konceptualizacije (koji čine umno iskustvo, svojstvo ljudskog uma); između onoga što je urođeno (tj. pripada organizmu zbog njegove prirode) i onoga što je stečeno (tj. uneseno od sredine); između svijeta i uma (...)* (Tabakowska, 2005:15). Kognitivisti su poput generativista u potrazi za jezičnim univerzalijama, međutim one sudeći prema kognitivistima predstavljaju opću čovjekovu sposobnost percepcije svijeta te transmisiju informacija koje plutaju oko njega. Jezik je dakle, predodžba našeg svijeta, stoga ga moramo promatrati u kontekstu svijeta. Upravo je to cilj kognitivne lingvistike koja zbog kompleksnosti priče zahtjeva interdisciplinarni pristup proučavanja. Ona u svom shvaćanju stoga obuhvaća psihološki, kulturni te sociološki kontekst (Tabakowska, 2005:14-15). Teorija kognitivne lingvistike želi iskristalizirati načine shvaćanja prirode i mehanizama djelovanja jezika koji su dio čovjekovog svijeta, čime otvara nove dimenzije unutar razvoja lingvističke misli.

Međutim, biološko proučavanje kognicije ne postavlja isključivo samo mozak u središte svog interesa, već čovjeka i okolinu unutar koje egzistira promatra poput jedinstvenog ekološkog sustava (Šoljan, Kovačević, 1991:36).

U kognitivnom opisu gramatika nekog jezika obuhvaća modele organizacije spoznajnih sadržaja koji se odnose na govornikovo ovladavanje uspostavljenim konvencijama nekog jezika. Gramatiku stoga možemo definirati kao inventar konvencijom utvrđenih jedinica danog jezika.

Ona pritom ima stanovitu strukturu, dok su sve obučene jedinice neovisne o opsegu njihova sadržaja i stupnju njihove složenosti simboličkog karaktera (Tabakowska, 2005:17).

Leksik, morfologija i sintaksa koje se tradicionalno smatraju posebnim komponentama jezika, čine kontinuum jezičnih jedinica različitog stupnja složenosti i shematičnosti. No na temelju čega pridajemo značenja određenim izrazima? Prema kognitivističkom shvaćanju, značenja određenih izraza su arbitrarna, naime ona su subjektivna jer reflektiraju percepcije okoline unutar koje čovjek egzistira. Gramatičke zakonitosti prema ovoj teoriji su isključivo *jezične predodžbe svijeta gledane očima konvencionalnog promatrača* (Tabakowska, 2005:18). Gramatika je stoga oruđe pomoću kojeg izražavamo svoja zapažanja o svijetu unutar kojeg egzistiramo, što me dovodi do slijedeće dileme. Na koje načine čovjek može graditi sudove o gramatičkoj ispravnosti, uzmemo li u obzir da se ponekad koristimo gramatički neispravnim strukturama na svakodnevnoj razini? Prema kognitivnom poimanju lingvistike, “negramatičnost” (rečenica može biti negramatična jer se njeni strukturni obrasci ne uklapaju u skup pravile neke gramatike) je stupnjevita – jezik nam dopušta da ovisno o kontekstu unutar kojeg se nalazimo, koristimo jezične izraze koje smatramo primjerenima za pojedinu situaciju. Prema Tabakowskoj, zbog kontekstualnih čimbenika stoga sudove o gramatičkoj ispravnosti ne smijemo temeljiti isključivo na strukturalnim kriterijima, već moramo uključiti u priču i kontekstualnu problematiku (Tabakowska, 2005:18). Naime, kognitivne pretpostavke se distanciraju od generativističkih teorija po kojima je jezik skup pravilnih sinaktičkih struktura. Na temelju dosadašnjih teoretskih postavki možemo primjetiti kako proučavanje konteksta otvara novu problematiku. Postoje lingvisti koji ili isključuju kontekst iz proučavanja semantike, dok se neki oslanjaju isključivo na kontekstualnu razinu. Iako je isključivanje konteksta iz proučavanja relativno logičan slijed iz razloga što stvara poteškoće na teorijskoj i praktičnoj razini, to nije valjan razlog zbog kojeg bi on morao biti eliminiran iz proučavanja. Možemo li dakle znati pravo značenje neke rečenice ukoliko je ona izolirana iz konteksta? Potvrđan odgovor bi afirmirao situaciju da kao govornici određenog jezika moramo znati značenje iste prije negoli je upotrijebimo unutar bilo kojeg konteksta. Značenje stoga biva neovisno o kontekstu, no kako možemo protumačiti značenje rečenice isključimo li kontekstualnu razinu? Prema Palmeru, značenje rečenice možemo znati ukoliko priložimo uz danu rečenicu neku drugu koja ima slično značenje. Međutim ukoliko su dvije rečenice istoznačne to ni u kojem slučaju ne znači da značenje

možemo definirati kao apstraktnu zasebnu jedinicu (Palmer, 2010:77). Ukoliko dvije rečenice imaju isto značenje možemo ih koristiti u sličnim kontekstima, te u tom slučaju prema Palmeru, *postavljanje apstraktnih veza među rečenicama bez razmišljanja o tome na što se one točno odnose jednako je opisivanju jednakosti metričkih mjera, npr. da dvanaest inča ide u stopu, tri stope u jard, 1760 jardi u milju, bez da navedemo koliko je zapravo dug inč, stopa, jard ili milja. Navođenje jednakosti značenja nije navođenje značenja i nema dokaza da ne znamo kontekst u kojemu se rečenica rabi ako znamo njezino značenje* (Palmer, 2010:78). No da li značenje pluta u svemiru beskonačno arbitrarnih značenja koje čovjek na temelju vlastitog percipiranja svijeta može proizvesti¹³? Primjerice smisao rečenice *John was looking for his glasses* može biti utvrđen na dva načina. Rečenica je dvosmisljena jer se riječ *glasses* može odnositi na *čase* ili na *naočale*. Međutim, ako bi postojala samo ta dva značenja, možda postoji i neko treće. Temelj ovakvog odnosa jest cjelokupno ljudsko znanje; mi stvaramo smisao te pridajemo značenja riječima na temelju vlastitih interesa i znanja koje posjedujemo o svijetu, što možemo vidjeti i na slijedećem Palmerovom primjeru. Naime, on postavlja pitanje, koliko značenja ima rečenica *I am looking for the Bible? Bible* se pritom može referirati na zbirku tekstova sakupljenih u knjizi koju nazivamo *Biblija*, ili pak na jedan od kravljih želudaca koji se također naziva *Bible*. Stoga, unutar semantike ne postoji jezična sposobnost koja isključuje čovjekovo znanje o svijetu, već obuhvaća te dvije dimenzije. Čovjek može ograničiti ili suziti svoj interes proučavanja nekog područja, no prema Palmeru pogrešno je smatrati da proučavano područje možemo svesti na isključivo jezičnu razinu (Palmer, 2010:78). Smatram kako čovjekov kognitivni rast, mišljenje i učenje preoblikuju, te reorganiziraju pojmovne sustave i razumijevanje svijeta uopće.

Podrijetlo semantičkog jezičnog razvoja, prikazano je kao egzaktna usmjerenost čovjeka prema nekom predmetu te potom kao verbalizirano opažanje istog. Smatra se da se frekvencijalna govorna uloga razvila iz selektivnog usmjerenja na podražaj izvan djeteta što bi značilo kako tijekom razvoja, dojenče prvo pruža ruku prema željenom predmetu te ga potom imenuje. Strategijske razvojne teorije jezika drže da ljudi prvo razvijaju semantičko razumijevanje, potom

¹³ *Prema Firthu jezikoslovlje je hijerarhija tehnika koje objašnjavaju značenje. Da bi to objasnio, rabi usporedbu jezika sa spektrom u kojem se svjetlost raspršuje u različite valne duljine; jezikoslovlje, slično tome, raspršuje značenje u spektar specijaliziranih izjava. Prema tome, za Firtha sve vrste jezičnog opisa, fonologija, gramatika, itd., kao i situacijski kontekst, opisuju značenje. Opisivanje značenja situacijskim kontekstom samo je jedan od načina na koji se jezikoslovac bavi jezikom i u principu nije puno drugačiji od ostalih načina pomoću kojih izvršava svoje zadatke* (Palmer,2010:82).

sintaksu. Unutar teorije psiholingvističkih okvira kontekstualno znanje promatrano je kao znanje koje utječe na razumijevanje riječi pobuđivanjem postojećih slika u pamćenju povezanih s podražajem. Stoga jezičnu proizvodnju unutar psiholingvističkog polja možemo objasniti kao preradu pamćenja, odnosno kao teoriju svjesne i nesvjesne prerade informacija koja je zapravo rezultat odnosa fonološkog, semantičkog, sintaktičkog te motoričkog područja. *Spoznajne sposobnosti ljudskog uma omogućuju i ekstrapolaciju koncepata koji odgovaraju osnovnim osjetilnim iskustvima* (Tabakowska, 2005:26). Prema Tabakowskoj, proživljena iskustva se se tijekom života gomilaju, te na temelju njih razumijemo svijet oko sebe. Iskustva nam isto tako dopuštaju klasifikaciju daljnjih pojava i situacija s kojima se susrećemo na svakodnevnoj razini. Primjećujem kako kognitivna teorija jezične relacije ponekad promatra poput uzročno posljedičnih odnosa.

Uzmimo za primjer rečenicu : *Prijedlog decentralizacije odluka o privatizaciji pobudio je mnoge polemike*. Govornik danog jezika za kojeg ćemo reći da shvaća smisao rečenice, zna da je djelovanje apstraktnog predmeta (*prijedlog*) dovelo do promjene stanja drugog apstraktnog predmeta (*polemike*). Čovjek ovakve apstraktne rečenične odnose može shvatiti isključivo samo zato jer mu to um dopušta. Ljudski um takve odnose obrađuje unutar kategorija konceptualno analognih relacija ukorijenjenih u osjetilnom iskustvu čovjeka. Tabakowska pritom ističe važnost prijenosa pojava iz fizičke na apstraktnu razinu, iz razloga što je on glavni pokretač nastanka metafore – osnovnog mehanizma razvoja ljudskog jezika (Tabakowska, 2005:27). Dakle, apstraktne pojmove smo sposobni shvatiti zbog iskustvene dimenzije koja se otjelovljuje unutar trodimenzionalnog prostora kojem pripadamo. Umni prostori čovjeka, iz tog razloga dopuštaju prodor apstraktnih predmeta, koje potom čovjek razmješta prema određenim parametrima. Kognitivna teorija jezik shvaća kao predmet, koji direktno reflektira način na koji ljudi grade konceptualne sustave¹⁴. Ti sustavi odgovaraju okolnoj stvarnosti, te nas upućuju na to da je struktura jezika koji čovjek stvara s ciljem uspostavljanja komunikacije s drugim ljudima,

¹⁴ (...) jezične strukture su odraz konceptualnih struktura proizvedenih u čovjekovu umu. Ovdje je važno spomenuti načelo ikoničnosti koje primjerice upravlja poretkom pridjeva u pridjevskim frazama; primjerice uobičajeno ćemo reći - *odlična vruća juha od rajčice*, a ne - *vruća odlična juha od rajčice*. Prema Tabakowskoj prvo smještamo predmet konceptualizacije unutar okvira kategorije „juha“, potom u jednu od odgovarajućih potkategorija te kategorije. Ikoničnost je stoga u svojoj esenciji sličnost procesa konceptualizacije i pripadajućeg mu jezičnog izraza. Ona naposljetku može biti uzeta kao krajnji dokaz temeljne postavke kognitivne lingvistike - jezik je direktan odraz čovjekove misli i svijeta koncepata (Tabakowska, 2005:51).

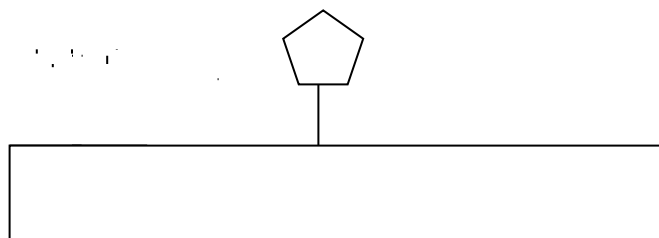
zapravo izravna refleksija konceptualne strukture na temelju koje ljudski um potom strukturira okolnu stvarnost (Tabakowska, 2005:27-28).

Na temelju čovjekovih izravnih iskustava i svega onoga što prilikom njih saznajemo i proživljavamo, stvaramo vlastite iskustvene sheme koje pak čine individualnu sliku svijeta. Međutim, čovjekova proizvedena slika svijeta je podložna promjenama s obzirom na to da naše značenjske mape podliježu neprestanom redefiniranju. Iskustvena i kontekstualna dimenzija unutar koje čovjek svakodnevno egzistira reispisuju postojeće značenjske mape. Međutim, moramo biti svjesni toga da su one determinirane čovjekovim spoznajnim horizontima. Prema teoriji Biti i Kiš *pojam svijeta nije ništa drugo negoli proizvod uma koji uspostavlja značenja slijedom interakcije subjekata i predmeta* (Biti, Kiš, 2008:88) – iako moram ukazati na kontradikciju unutar ove teze. Naime, pojam svijeta zapravo je perforativno kontradiktoran u svojoj srži ukoliko ga definiramo na takav način. Mi stvaramo sliku svijeta posredstvom sugeriranja, prevođenja i nametanja nam danih pojmova u sliku kakvu naposljetku sami želimo vidjeti ispred sebe. Jer ne sastoji li se pojam svijeta upravo od pojedinačnog i subjektivnog viđenja stvarnosti? Ne supostojimo li svi mi u gotovo parcijalnim, privatno iskonstruiranim svijetovima? Iako svijet kao takav nadilazi i čovjeka i jezik, čovjek se snalazi te barata svim danim mu elementima kako bi olakšao svoje življenje. Jedan od danih elemenata je jezik unutar kojeg stvara univerzume vlastitog smisla, te norme po kojima on postoji. Stoga, čovjek uspostavlja svoj suverenitet u iskonstruiranim prostorima kulturne, društvene te vlastite individualne jezične i mentalne stvarnosti (Biti, Kiš; 2008:88). Svaki čovjek je prividno svemir sam za sebe, no bitno je uočiti kako su svemiri unutar kojih postojimo determinirani realnošću uvida, što možemo primjetiti i na lingvističkoj teoriji Ronalda Langackera.

Međutim u kognitivnoj gramatici značenje ne možemo uvidjeti promatrajući isključivo konceptualni sadržaj jezičnog izraza. Stoga je lingvist Ronald Langacker stvorio osnovni model jezika i gramatike u kognitivnoj lingvističkoj teoriji. Prema tom modelu značenje svakog izraza se sastoji od konceptualnog sadržaja te konvencionalnog predočavanja / načina izgradnje scene. Značenje stoga proizlazi i iz načina na kojeg govornik predstavlja određene sadržaje. Naime, svaki izraz ima svoju povijest te je unutar nekog konteksta stvoren za određene komunikacijske potrebe govornika danog jezika. Njegove generalne značajke stoga ovise o kontekstu, te je on istovremeno njegov proizvod i sastavni dio. Prema Langackerovoj teoriji takva konfiguracija

može biti portetirana na više načina, što možemo vidjeti i na slijedećoj shemi sustava dvaju fizičkih predmeta u trodimenzionalnom prostoru (Tabakowska, 2005:39) :

Slika 1¹⁵

Govornik je po ovoj teoriji promatrač koji svijet konceptualizira na određene načine. Da bi čovjek mogao razumijeti konceptualni poredak elemenata ove jednostavno prikazane scene, on mora posjedovati i prizvati se na određeno znanje o stolovima i svjetiljkama, te o prostornim relacijama (iznad – ispod)¹⁶. Langacker za ovu scenu kaže da može biti opisana na dva načina, te pritom konstruira dva oprečna izraza: *svjetiljka ispod stola* i *stol ispod svjetiljke*. Konceptualni sadržaji su isti, međutim izrazi imaju drugačije značenje. Prvi izraz položaj svjetiljke određuje u odnosu na položaj stola, dok je u drugome izrazu položaj stola određen u odnosu na položaj svjetiljke. Prvi izraz implicira važnost svjetiljke od stola, dok je u drugome izrazu situacija obrnuta, što nas dovodi do zaključka kako dva portreta iste scene ne trebaju imati iste semantičke vrijednosti (Tabakowska, 2005:39). Ovim primjerom Langacker nas dovodi do postavke koja stoji u osnovi kognitivne semantike, a koja *tvrdi da se semantika prirodnog jezika ne može opisati pomoću kategorija binarne formalne logike oslonjene na kriterij objektivne istine* (Tabakowska, 2005:40). Govornik nekog jezika odabire “najbolje” prostorne konstrukcije na temelju kriterija prikladnosti; on naprosto biva primoran odlučiti se za jednu od mogućnosti koje mu nudi njegov jezik. Iako unutar okvira danih mogućnosti sam odabire načine

¹⁵ Prema Tabakowska, 2005:39

¹⁶ Iako znamo da prostor sam po sebi nema strukture, predodžbene sheme (vidi str. 30) nam omogućuju iskustvo strukturirana prostora. One sadrže opće delimitatore i orijentire koje unosimo i pomoću kojih uređujemo svoje prostorno iskustvo. Na taj način uspostavljamo prostorne granice, putove, središta i periferije, određujemo prednju ili stražnju stranu objekta u prostoru, područje ispod, iznad ili pored. To nam omogućuje i konceptualizaciju vremena koje iščitavamo kao kretanje, a prepoznajemo ga kroz promjene u prostoru. Ove teze upućuju na to kako je čovjekova iskustvena dimenzija usko povezana sa procesima konceptualizacije kao takve. Naime, prema Lakoffu i Johnsonu čovjekova iskustva su velikim dijelom kreirana od samog čovjeka (Lakoff i Johnson u Biti, Kiš; 2008:33-34).

predočavanja, govorniku su dostupne isključivo opcije koje predviđa jezičnom konvencijom uspostavljena paradigma (Tabakowska, 2005:40). Naizgled, imamo apsolutnu slobodu odabira, no čovjek zapravo lebdi unutar determinirane dimenzije socijalno uspostavljenih paradigmi, te primjerice odabire već društvenom konvencijom uspostavljene načine izražavanja. Na taj način poimana, pravila su rezultat konvencija koje svaki jezik stvara za vlastite potrebe; gdje unutar okvira postojećih konvencija govornik proizvodi individualne konceptualizacije prilagođavajući ih trenutačnim potrebama komunikacije. Langacker je ovakvu situaciju nazvao *konvencionalnost predočavanja*¹⁷.

On u svojim radovima često skreće pažnju na vizualne metafore. Svojim prostornim modelima reducira čitavu semantičku strukturu spoznajnih procesa te jezičnih struktura na jednostavne vizualne i spacijalne relacije. Možda se ovakva isluustracija odnosa vizualizacije, konceptualizacije te stvaranja jezika čini prejednostavnom; no ona nas uvodi u složenu priču o analogiji percepcije i konceptualizacije. Langacker problematiku spomenute analogije pokušava razriješiti uvođenjem pojave *metafore gledanja* kojom opisuje govornikovo/gledateljevo potpuno vidno polje – ono područje koje fizički možemo obuhvatiti pogledom. No prema Langackeru to se polje gradijalno sužava na manju površinu kojoj promatrač pridaje sve veću važnost. Manje polje na koje je subjekt usredotočen, Langacker naziva okvirom gledanja. Kako bi pojasnio termin okvira gledanja, uvodi metafore iz područja kazališta. U ovoj situaciji okvir gledanja bi bio onaj dio scene na kojem se u nekom trenutku odvija dio radnje koji privlači pozornost gledatelja. Ostali glumci, kulise, ukrasi i slično, također se nalaze u vidnom polju gledatelja, no u određenom trenutku oni se ne nalaze u okviru gledanja, te je promatrač fokusiran samo na jedan dio scene. Potpunu konfiguraciju nabrojanih elemenata Langacker je nazvao situacijom gledanja. *Metafora gledanja povezuje neke aspekte procesa vizualne percepcije, tj. osjetilnog iskustva, s odgovarajućim aspektima procesa konceptualizacije, tj. umnog iskustva* (Tabakowska, 2005:41). Sveukupno govornikovo polje prema Langackeru jest puni opseg mogućih sadržaja koje neki iskaz može imati. Odnosno, to su sve potencijalne interpretacije danog iskaza, koje govornik može proizvesti, a utemeljene su na njegovom cjelokupnom “enciklopedijskom”

¹⁷ (...) dostupne sui m sve mogućnosti koje predviđa paradigma, jer ih je sankcionirala jezična konvencija. Mogućnost izgradnje scena na različite načine ujedno je izvor nastanka jezičnih konvencija, ali i čimbenik koji uvjetuje odabir među postojećim konvencijama (Tabakowska, 2005:40).

znanju¹⁸ (Tabakowska, 2005:41). Kognitivni lingvisti posebnu pažnju obraćaju na pojam znanja prilikom istraživanja organizacije jezika. Njihovo područje interesa nije ograničeno isključivo samo na operativno jezično znanje, već promatraju i funkcionalno, odnosno sematičko te pragmatično znanje. Zanimljivost i specifičnost kognitivnog pristupa lingvistici, leži u pristupu koji obuhvaća jezično znanje, kao i znanje o izvanjezičnoj objektivnoj stvarnosti. Kognitivni lingvisti stoga postavljaju pitanje - kakvo mjesto zauzima jezik u ljudskom kognitivnom sustavu? Koja je uloga jezika u primanju, obradi, kategorizaciji, konceptualizaciji, pohrani informacija o svijetu pa i o samom čovjeku?

Međutim bitno je uočiti da se kognitivisti ne pitaju što je znanje, već ga promatraju kao supstancu neodvojivu od čovjeka. Prema Bancerowskom, posjedovanje znanja je jedinstvena čovjekova karakteristika. No iako svako živo biće biva rođeno s genetskom predispozicijom da raspolaže s određenom količinom znanja, nije sigurno da sva živa bića mogu raspolagati s istim potencijalom za stvaranje znanja. Pored toga, Bancerowski drži da svaka vrsta od prirode dobiva određenu količinu specifičnog znanja u interesu održavanja različitosti. On dakle, implicira na nemogućnost stvaranja generalne teze kako svaki čovjek ima isti potencijal za stvaranje znanja. Stoga, u odnosu na druga živa bića, čovjek ima najveću sposobnost nužnu za reprodukciju, stvaranje te obradu znanja. Naime, možemo reći da je čovjeku “urođena” *klica specifičnog jezičnog znanja, kao i golemi potencijal jezične tvorbe koje je sposoban razvijati i oblikovati u određeni jezik* (Bancerowski, 2006:31). No problematika znanja kao i njegova ekspanzija ne ovisi isključivo samo o čovjeku i njegovim nastojanjima, već i o eksternim utjecajima okoline na dani potencijal¹⁹. S obzirom na to da je jezik kao takav podložan promjenama, živući je organizam koji u sebi sadrži ono znanje koje nam omogućuje razumijevanje, no i realizaciju

¹⁸ *To apstraktno područje Langacker naziva potpunim opsegom semantičke strukture izraza; unutar tog opsega nalazi se manja površina koja obuhvaća samo one elemente semantičke strukture koji su izravno bitni za karakterizaciju danog koncepta. Ostatak je „nejasan“ i – kao što je slučaj i kod vizualne slike – samo smo svjesni prisutnosti tih elemenata u pozadini. To reducirano vidno polje Langacker naziva neposrednim opsegom semantičke strukture. Unutar njegovih granica nalazi se ono na što se u nekom trenutku usredotočuje dana konceptualizacija. Taj element u Langackerovoj teoriji nosi ime profila* (Tabakowska, 2005:41-42).

¹⁹ (...) prirodni jezici su sustavi znakovnih formi (oblika imena) koji vjerojatno na čovjekovom mentalnom području ostaju zabilježeni, materijaliziraju se kao apstraktni artikulacijsko – fonetski i grafemski znakovni oblik, kao i simbol. Tako jezični mehanizam s jedne strane mora raspolagati takvom implicitnom (unutarnjom) gramatikom (sustavom pravila) na temelju koje čovjek može ostvariti, stvoriti te znakovne forme (oblike imena), koje služe za imenovanje kognitivnih struktura (fragmenata, dokumenata) koje tvore unutarnji informacijski univerzum, a s druge pak strane mora sadržavati i skup osnovnih komponenata za tvorbu apstraktnih oblika imena jezičnih mehanizama (Bancerowski, 2006:34).

novih artikulacijsko – foničkih te grafemskih znakovnih formi (Bancerowski,2006:34). Smatram da upravo u toj mogućnosti leži velika ljepota jezika.

3.2. Zrcaljenje kao mehanizam za usvajanje jezika

Ljudski mozak približno sadrži sto milijardi neuronskih²⁰ stanica, gdje svaki od neurona otprilike može uspostaviti pedeset tisuća veza s drugim neuronima. Svaka neuronska stanica kao i ljudski mozak ima veoma složenu unutarnju strukturu, te kao takvi tvore iznimno kompleksnu mrežu veza. Bancerowski pritom pretpostavlja kako unutar svakog ljudskog mozga pronalazimo komunikacijske linije te komunikacijske kanale koji se razvijaju uslijed određenih genetičkih programa. No on se u svojoj teoriji ne ograničava samo na biološku dimenziju, već uključuje u razmatranje komunikacijskih linija i veza socijalno – kulturnih te obrazovnih procesa. Prema ovoj lingvističkoj teoriji, spomenuti komunikacijski kanali služe za obradu, stvaranje i rekonstrukciju znanja čiji je konačni rezultat ostvariti misaonu sposobnost čovjeka (Bancerowski, 2006:35). No, zašto je jezik tako bitan segment ljudske misli i postojanja uopće? Jezik promatran poput funkcionalne ekstenzije spoznajnog procesa, stigmatiziran je porivom za shvaćanje istina koje su neuhvatljive čovjekovom fizičkom i neposrednom mentalnom dosegom. Kao takav, jezik nas uvodi u mnogostrukost čovjekovog položaja. Jezik stvara čovjeku poriv, štoviše potrebu za napuštanjem fizičkog tijela - navodi čovjeka da objektivira ljudsku stvarnost; dok s druge strane stvara potrebu za otjelovljenjem objektiviranog – tendenciju da subjektivira sve što može fizički dotaknuti. Prema tome, obje postavke sadrže metaforičke niti kojima su

²⁰ Dvije temeljne vrste stanica u središnjem živčanom sustavu su neuroni i glija. Središnji živčani sustav sastoji se od neurona (živčanih stanica) i glije (potpornih stanica). Glavna strukturna i funkcionalna (signalna) jedinica živčanog sustava je neuron. Zadaća neurona je stvaranje, primanje, vođenje te prijenos (na druge neurone ili druge vrste ciljnih stanica) živčanih impulsa uzrokovanih raznolikim podražajima što se neprekidno javljaju u okolini organizma ili u samom organizmu. Neuroni imaju posebne (specijalizirane) funkcije u organizmu, pa se već svojim izgledom bitno razlikuju od ostalih stanica. Različiti neuroni imaju različite funkcije, što se ogleda u silnoj raznolikosti njihovog izgleda, veličine i biokemijskih svojstava, a posebice u raznolikosti načina njihovog uzajamnog povezivanja. Svi neuroni imaju neka temeljna zajednička morfološka svojstva, po kojima se ujedno razlikuju od ostalih tjelesnih stanica. Četiri glavna morfološka dijela neurona su dendriti, soma, akson i presinaptički aksonski završetak. Svaki neuron ima tijelo ili trup (soma) od kojeg odlaze dvije vrste staničnih nastavaka - jedan akson i jedan ili više dendrita. Dendriti nekih vrsta neurona imaju još i posebne tvorbe, dendritičke trnove ili spine. Naziv neuron odnosi se na cijelu živčanu stanicu (soma + dendriti + akson + presinaptički završeci aksona); nazivom soma označujemo i jezgru i okolnu citoplazmu, dok nazivom perikaryon označavamo samo onaj dio citoplazme što okružuje jezgru (nazivom je isključena citoplazma dendrita i aksona). Nadalje, citoplazma aksona je axoplasma, a njegova membrana je axolemma (preuzeto sa : http://medlib.mef.hr/41/1/Temelji_neuroznanosti.pdf; dana 24.06.).

značenja kako čovjeka tako i njegove stvarnosti prožeta. Jezik nas dakle uvodi u nove dimenzije, omogućava nam eskapizam iz fizičkog prostora za kojeg smo vezani. Naprosto nam omogućava uspostavljanje jednog sasvim drugog svijeta – svijeta koji razbija granicu fizičkog, i koji otvara nove horizonte smisla i značenja (Biti, Kiš, 2008:10).

Problematiku jezika i govora možemo promatrati kroz više disciplina, međutim cilj ovog rada jest jezični fenomen promotriti kao medij putem kojeg se konstruiraju i prelamaju društveni odnosi, te pitanja identiteta govornika danog jezika. Nasuprot objektivističkim teorijama, kognitivističke teorije jezika, stavljaju naglasak na iznimno važnu ulogu tijela u spoznajnome procesu i procesima kreiranja značenja. Premisa o tjelesnosti razuma polazi od uvažavanja tjelesnih uvjetovanosti procesa mišljenja koji se odvija posredstvom naših tjelesnih mehanizama (Biti, Kiš; 2008:29). Isto tako, sposobnost našeg razumskog funkcioniranja neodvojiva je od djelovanja svijeta na tijelo, kao i od naših tjelesnih reakcija na svijet. Ta čovjekova sposobnost objedinjuje načine funkcioniranja neuronskih veza, koje potom mozgu prenose impulse kojima je čovjek izložen, kao i podražaje koji na kraju bivaju prevedeni u značenja. Dakle, tijelo možemo pojmiti kao unaprijed zadan medij. Ono je genetski determiniran prostor oznakama naše vrste, te je označen spletom kromosomskih veza koje konstruiraju jedinstvenost čovjeka. Čovjeku je tijelo primarna baza od koje polazi, ono je okvir unutar kojeg stvaramo identitete (Biti, Kiš, 2008:29). No tijelo možemo pojmiti i kao agens koji nam omogućava pozicioniranje i kretanje u prostoru. Tijelo je dakle spona pomoću koje uspostavljamo odnose s drugim prisutnim pojavama i ljudima. Kako smo mogli primjetiti i na Langackerovom prijašnjem primjeru²¹, tijelom se služimo kako bi savladali prostorne prepreke, te kako bi se mogli pozicionirati u svijetu prethodno determiniranih i uspostavljenih nam socijalnih odnosa.

Povezanost tijela i mišljenja razotkrivaju čovjekove reakcije na vanjske podražaje. Primjerice, kada nam je hladno pokrijemo se, na bol se žalimo i tomu slično. No kroz tijelo se ne provlače samo jezične artikulacije prouzrokovane neposrednom čovjekovom svakodnevicom, već je ono splet svih produkata kognicije. Tjelesni moment dakle omogućuje interaktivnost, on je ključni aspekt procesa spoznaje koju potom oživotvoruje - štoviše, interaktivnost tijela i spoznaje je iznimno važna za promišljanje jezika i značenja. Kognitivni lingvisti drže da predodžbene sheme zauzimaju centralno mjesto prilikom strukturiranja značenja, ne samo zato što su one povezane s

²¹ Vidi sliku 1

uspostavom tzv. bazičnih koncepata²², već i stoga što se njima služimo pri logičkome izvođenju na temelju kojega bazične koncepte primjenjujemo u analogijama i pojmovnim kombinacijama iz kojih se rađaju i druga, složenija i apstraktnija značenja (Biti, Kiš, 2008:33). Kao takve, predodžbene sheme nastaju upravo kao produkt tjelesne interakcije, no mogu se razviti i u strukture značenja, koja su uspostavljena na apstraktnijoj razini čovjekove spoznaje (Biti, Kiš, 2008). Pomoću njih razumijemo prostor i zbilju, štoviše predodžbene sheme u sebe upisuju čovjekova konkretna iskustva te ih potom uopćavaju. No okvir predodžbenih shema dopušta infiltraciju novih koncepata s obzirom na to da je čovjek iskustveno biće koje se tijekom svog postojanja svakodnevno susreće s novim oblicima interakcije tijela i prostora. Pojedinačna se značenja stoga udružuju u pojmove te na taj način dobivaju šire primjenjiv smisao. Prema Biti i Kiš pojmovi se mogu odnositi na predmete, pojave, radnje i na pripadajuća im svojstva. Kako bi pojasnili ovu tezu uzmimo za primjer pojam “žlice”. Naime sve pojmove pa tako i “žlicu” upoznajemo i njima ovladavamo u događajnome slijedu stečenih iskustava. Što je to “žlica” nismo naučili putem rječničke definicije već koristeći taj predmet primjerice prilikom ispijanja kave – opipavajući ga i ovladavajući motoričkim kretanjama kojima je potrebno koordinirati kako bi smo primjerice promiješali kavu. *Oponašanje drugih, ponavljanje istih pokreta, pokušaji i pogreške vode u pravcu shematiziranja s posljedicom automatiziranja motoričkih radnji. Pokreti su stoga u tijesnom odnosu s predmetima kojima čovjek manipulira. Manipulacija određenim predmetima pritom implicira upoznavanje s različitim svojstvima i funkcijama danog predmeta; stoga možemo uvidjeti kako temeljne postavke bazičnih kategorija²³ polaze upravo od čovjekove motoričko perceptivne sposobnosti²⁴ (Biti, Kiš, 2008:37-38). Međutim doživljaje poput*

²² Bazične se kategorije u ovom slučaju odnose na čovjekovo neposredno upoznavanje svijeta. Označavaju predmete koje fizički vidimo i možemo dotaknuti, te se odnose na pokrete koje proizvodimo prilikom interakcije s danim predmetom. Prilikom takvih susreta čovjek proizvodi mentalne predodžbe, koje potom označavamo posredstvom uporabe jezika. *Imena pridružena mentalnim predodžbama - primjerice čaša - srastaju s označenim predmetima i radnjama u kontekstu niza događaja, shematskih uobličjenih u znanje. Predmet koji nazivamo čašom biti će ispravno jezično označen nakon više pokušaja ovladavanja vještinom držanja čaše i nakon dosta prolivena mlijeka, čime s jedne strane postajemo kadri pojmiti da se sam jezični naziv “čaša” primjeruje čitavoj kategoriji predmeta, a ne samo pojedinačnom predmetu. Stoga je jezično označavanje neodvojivo od takve organizacije iskustava (Biti, Kiš, 2008:37).*

²³ Misli se na pojmove koje izvodimo iz motoričko perceptivnog iskustva. *Takve pojmove kognitivna kategorija svrstava u tzv. bazične kategorije (Biti, Kiš, 2008:36).*

²⁴ Jezično uobličavanje način je apstrahiranja značenja kao sredstva primjene prethodnog iskustva na nove situacije. Jezik živi putem govora, dok govor isključivo ovisi o aktivnostima cerebralnog korteksa (gornjem dijelu mozga koji sačinjava 2 – 4 mm deo pokrov sive tvari s najmanje 10 milijardi neurona). Glavni centri za govor, u čovjekovom mozgu su smjestešni blizu područja višeg asociiranja, što nas dovodi do zaključka kako je govor usko povezan i sa

pozitivnih ili negativnih emocija poimamo kao individualne/subjektivne doživljaje koje se temelje na senzorno – motoričkim odnosima čovjeka i svijeta, te upravo ti kontakti penetriraju u sam jezik i metaforički ga predodređuju - što bi značilo da biološku dimeziju kojom smo kao takvi determinirani nikako ne smijemo isključiti iz proučavanja jezika. Kognitivna teorija, jezični svijet vidi kao svijet sačinjen od verbalnih odraza unutar kojeg egzistiraju jezični znakovi sposobni reflektirati čovjekova viđenja stvarnog (Biti, Kiš, 2008:99-100). Povezanost jezika i uma stoga je jedan od glavnih predmeta proučavanja kognitivne lingvistike, koja će se u daljnjem tekstu ponajviše oslanjati na biološku dimenziju čovjeka. Smatram da ne možemo shvatiti suodnose uma i jezika isključivo putem filozofskih rasprava, već nam one mogu poslužiti kao elementi kojima ćemo rasvijetliti razne dimenzije i poimanja povezanosti uma i jezika.

3.3. Zrcaljenje uma i jezika

Na koje načine odgonetavamo i odčitavamo svijet i okolinu unutar koje se nalazimo? Zašto izvodimo neke pokrete i izgovaramo jezične fraze kojih uopće nismo niti svjesni da ih naše tijelo proizvodi? O situacijama kao što je promatranje vlastitog odraza u ogledalu ili pak usputno pozdravljanje kolege u uredu niti ne razmišljamo, ne propitujemo ih i ne analiziramo, jer eto one su takve kakve jesu. Čovjeku se to može činiti posve uobičajenim, stoga ne vidi potrebu za nekakvim pretencioznim analiziranjem spomenutih situacija. Međutim, te naizgled obične situacije zapravo su vrh ledenjaka, te je prava istina naizgled okom nevidljiva. U predhodnim retcima prikazane su mnoge filozofske teorije koje su nastojale razumijeti na koje se sve načine ljudi uzajamno razumiju. Filozofi su dali najbolje od sebe, međutim na scenu sada izlazi znanost na koju se možemo osloniti prilikom odgonetavanja zagonetke o međusobnom razumijevanju. U proteklim godinama psiholozi, znanstvenici i filozofi koji se bave spoznajom te spoznajnim fenomenima, mogli su se oslanjati na mnoge znanstvene teorije, međutim nikada se fenomen kao takav u potpunosti nije mogao razriješiti do granice potpunog razumijevanja. Nitko nije mogao

anticipacijskim ponašanjem. Kao takav, govor stoga omogućuje uspostavljanje jezičnih struktura na spoznajnoj razini, te također otvara nova poprišta spoznaje. *Uvjetovanje i integracija motoričkih reakcija koje rezultiraju govorom, djelatnost je viših centara koja ovisi o senzornim impresijama koje neuronskim putem pristižu od receptivskih organa (očiju, ušiju i dr.).* Referirajući se na opis neurološke pozadine govora; bitno je uočiti isto tako, impresije mišića i žlijezdi koje se pokreću iz viših sfera, čemu posreduju neuroni koji prolaze nižim centrima. Govor poput mišljenja, ovisi podjednako o percepciji (senzorno motoričkom iskustvu) kao i o konceptualizaciji (aktivnosti viših centara u mozgu). Oba su aspekta tjelesno zadana i uvjetovana (Biti, Kiš, 2008:38).

točno objasniti kako možemo “predvidjeti” reakcije drugih ljudi, što osjećaju i kako razmišljaju. Naposljetku, pođemo li od toga da je fenomen jezika najbitniji segment uspostave ljudske komunikacije, gotovo automatski se javlja potreba za dubljim razumijevanjem komunikacijskih razina kao i jezičnih sustava kojima se čovjek koristi. Otkrićima u području neuroznanosti, siva zona je rasvijetljena. Ona nas upućuju kako do razumijevanja drugih ljudi dolazimo zahvaljujući procesima uzrokovanim nakupinama posebnih stanica u mozgu – zrcalnih neurona. Zrcalni neuroni su temeljna supstanca čovjekovog bića koja ga vode kroz dan, koja nas uzajamno povezuju na mentalnoj i emocionalnoj razini sa društvenom dimenzijom kojoj pripadamo (Iacoboni, 2012:9-11).

Dakle, odgovore na pitanja o uklapanju u društveni kontekst, možemo pronaći unutar dijaloga kognitivnih teorija i struktura zrcalnih neurona. Zrcalni neuroni otkriveni su devedesetih godina. Vittorio Gallese i Giacomo Rizzolatti na Sveučilištu u Parmi došli su do gotovo slučajnog otkrića kada je neurolog Vittorio Gallese želio ispitati što se događa u mozgu majmuna kada životinja izvodi pokret dohvatanja kikirikija. Događaj koji je podignuo prašinu i pokrenuo lavinu eksperimenata jest onaj kada je primjećeno kako se u mozgu majmuna odvijala gotovo ista aktivnost prilikom aktiviranja određenih neurona i onda kada je ispitivač posegnuo za kikirikijem. Ovo je istovremeno iznenađujuće otkriće, te je zahtijevalo daljnje pokuse. Spomenuti eksperiment naveo je neurologe na niz istraživanja s različitim hipotezama, koje su se svodile na pretpostavku kako se unutar aktivnosti zrcalnih neurona mogu pronaći objašnjenja nastanka empatije, načina na koji se razumijemo, socijalnog ponašanja i slično. Primjerice osjećaj empatije je iznimno bitan segment, kada govorimo o razvoju socio-kulturne dimenzije sveukupnog čovječanstva. U majmuna zrcalni neuroni su locirani unutar pred-motoričkog korteksa, a kod ljudi u Broccinom području – dijelu mozga presudnom za evoluciju i progres manualnih radnji te jezične komunikacije. Promatramo li jezičnu evoluciju, zrcalni neuroni su esencijalne moždane stanice zaslužne za razvoj čitave jezične dimenzije (Iacoboni, 2012).

Primjerice, djeca u početku stvaraju kombinacije gesta-govor, što implicira na to da geste povedu dok govor potom slijedi. Kod ljudi, Broccino područje smješteno je u lijevoj polovici mozga, a upravo je to područje i kod primata razvijenije. Ova spoznaja dovela je Iacobonia do stvaranja teorije kako je Broccino područje isprva razvilo kompetencije za komunikaciju gestama, potom za govor (Iacoboni, 2012).

Prije razvoja jezičnih sposobnosti kod čovjeka, neverbalna komunikacija bila je jedino komunikacijsko sredstvo. Djeca primjerice usvajaju jezik pomoću *modela promatranja drugih*, te su zrcalni neuroni potencijalno objašnjenje kako se to događa na neurološkoj razini. Razvojne studije ponašanja dokazale su kako je gestikulacija usko povezana sa govorom. Prosječni se čovjek prilikom komuniciranja najviše koristi govornim jezikom, no prijenos informacija ne sastoji se isključivo samo u izgovaranju riječi, već i u gestikulaciji, mimici, te sličnim pokretima tijela koji pritom ne isključuju znakove i simbole. Mahanje rukom u znak pozdrava, gore uzdignut palac, te prijeteće mahanje kažiprstom, samo su neki od primjera koje koristimo na svakodnevnoj razini. Sasvim je uobičajeno da čovjek gestikulira i da se koristi poznatim mu simbolima i znakovima, te “pomoćnim” pokretima ruku i cijelog tijela s ciljem boljeg izražavanja. Zanimljiva je činjenica da gestikuliramo i pri komunikaciji sa slijepom osobom, kao i ona da slijepe osobe također gestikuliraju prilikom komunikacije - premda u većini slučajeva nikada nisu mogle vidjeti druge ljude kako gestikuliraju. Iako nam se takva situacija u prvi mah može činiti kao veoma bizarnom, prema Iacoboniu geste i jezik sačinjavaju jedan sustav - stoga su one sastavni dio nekog jezika u istoj mjeri kao što su to fraze, rečenice, riječi, i slično. *Geste obično uvijek idu ispred govora, te se njome prenose složeniji pojmovi, s ciljem boljeg pojašnjenja određenog izraza. Kao takve, geste što prate govor imaju dvojaku ulogu, te pomažu govorniku da bolje izrazi svoje misli; no isto tako pomažu slušatelju/gledatelju da bolje razumije izrečeno.* Međutim, ovdje se govori o spontanim pokretima ruku – gestama, te ih ni i u kojem slučaju ne smijemo pomiješati sa amblemima²⁵ (Iacoboni prema McNeil, 2012:71-73).

Svaki čovjek tijekom procesa odrastanja razvija isključivo sebi svojstvene geste, međutim usprkos tome njih možemo svrstati u dvije skupine: ikonične (*u smislu da niz isprekidanih nepokretnih slika stvara dojam kretnje*)²⁶ i ritmične (geste tempa). Naime, ikoničnim gestama odražavamo sadržaj govora što ih prati. Primjerice, njima se služimo prilikom pojašnjavanja situacije kako natačemo vino – istovremeno rukom izvodimo pokret kao da u njoj nešto držimo, te je podižemo i okrećemo baš kao kada lijevamo vino u čašu. Ritmične geste pak prate *ritmički pokreti ruke koji stvaraju dojam kako prateći pulsiranje govora odražavaju melodijsko vrijeme* (Iacoboni, 2012:74).

²⁵ (...) uvriježeni tipski znakovi ruke, poput znaka kojim upućujemo sugovornika - „kako je sve u redu“ (Iacoboni prema McNeil, 2012:71-72).

²⁶ Iacoboni, 2012:73

Eksperimenti provedeni u Iacobonijevom laboratoriju, isto tako su na temelju aktivnosti zrcalnih neurona potvrdili kako ono što promatramo da se uistinu i zbiva. Ne samo da gledamo, već imamo cjelokupan doživljaj dane situacije, što afirmira važnost konteksta unutar kojeg neka situacija egzistira. Naime, procesi unutar moždanih stanica transformiraju i spajaju ono što vidimo i ono što bismo i sami osjetili u sličnoj situaciji. Fiziološka svojstva zrcalnih neurona, nam stoga omogućuju prepoznavanje i razumijevanje emotivne razine drugih ljudi. Nakon što promotrimo ponašanje drugih, mi unaprijed iskonstruiramo njihova potencijalna duševna stanja, pritom polazeći od vlastite ličnosti. *Iako se takva stanja drugih osoba ne mogu izravno promatrati, ponašanje drugih može se predvidjeti na temelju sklopa kauzalnih zakonitosti što povezuju predodžbe, želje, htijenja i uvjerenja, odluke i postupke* (Iacoboni, 2012:65). Posredstvom zrcalnih neurona čovjek dakle može ne samo odgonetnuti tuđi um, već odgonetnuti čitavi svijet. Održavanje bliskosti među ljudima dakle možemo pripisati zrcalnim neuronima, te bi upravo oni mogli biti prvi korak koji vodi prema empatiji, bitnoj sastavnici socijalne spoznaje. Zrcalni neuroni nalaze se u području mozga povezanim s limbičkim područjima zaslužnima za upravljanje osjećajima, što potom omogućuje razumijevanje emocija drugog čovjeka (Iacoboni, 2012). Iako procesi u našem mozgu izgrađuju potpunu simulaciju promatrane boli što je osjećaju druge osobe (obično držimo da je bol individualno iskustvo) - naš je mozak poima kao iskustvo koje djelimo s drugima, te je upravo taj neurološki sustav veoma važan za uspostavljanje društvenih korelacija (Iacoboni, 2012:107). Empatija nam „pomaže“ razumijeti druge ljude koji osjećaju i izražavaju individualna emocionalna stanja. *Empatija je sposobnost stvaranja pretpostavke o tomu kako neka druga osoba doživljava određenu situaciju* (Milivojević, 2007:95). Međutim, iznimno je bitno razlikovati empatiju od simpatije. Naime, kod osjećaja simpatije subjekt reagira emocijom zbog toga što objekt nešto osjeća, dok kod osjećaja empatije subjekt pokušava uspostaviti vezu s objektom i približiti si unutarnji doživljaj za kojeg pretpostavlja da ga druga osoba ima. Naime, moram naglasiti da empatija kao takva može postojati samo ako osoba pokušava uvidjeti tuđu različitost. *Tek kad je u stanju otkriti osnovnu logiku druge osobe, njezina mišljenja o sebi, o drugima i o svijetu, čovjek može zamisliti da je druga osoba i doživjeti približno ono što ona doživljava* (Milivojević, 2007:96).

Ljudi dakle posjeduju simulacijske modele putem kojih odgonetavamo tuđe namjere. Moždane stanice koje bivaju aktivirane dok ostvarujemo osobne namjere, također su pobuđene tijekom

razlučivanja intencionalnih namjera vezanih uz pokret što ih izvodi osoba koju gledamo. Zrcalni neuroni smješteni su u području mozga iznimno bitnom za motoričko ponašanje - u neposrednoj blizini primarnog motoričkog korteksa. Primarni motorički korteks šalje električne signale u naše mišiće, te se u početku polazilo od pretpostavke kako aktivnosti zrcalnih neurona potiču pokreti, međutim istraživanja su pokazala kako se oni aktiviraju i prilikom promatranja dodira ili emocionalnih ekspresija drugih ljudi (Gabrić, 2013:7, prema Iacoboni, 2012). Prilikom promatranja neke situacije, aktivira se konkretan broj zrcalnih neurona u odgovarajućim djelovima mozga, međutim tijekom situacije u kojoj smo prisutni, i u kojoj imamo mogućnost fizičkog sudjelovanja, bivaju aktivirane primjerice i stanice kože te tomu slično.

Rezultati dobiveni putem laboratorijskih istraživanja, stoga nam svjedoče o činjenici kako putem moždanih simulacija iskustava drugih ljudi uistinu možemo pojmiti njihove osjećaje.

*Kad ljudi slobodno čine što im se sviđa,
Obično oponašaju jedni druge.*

E.Hoffer²⁷

Iako se u prvi mah čini kako je primarna zadaća zrcalnih neurona isključivo stvaranje mogućnosti za shvaćanje tuđih osjećanja i namjera, oni su isto tako veoma bitni i za ličnost onoga tko ih posjeduje – jednako su važni za svakog čovjeka. Praveći odmak od fenomenološke tradicije, pitam se - kako se možemo definirati kao ličnost, ukoliko se nemamo odrediti u odnosu na neko drugo biće?

Prema Iacoboniu, zrcalni neuroni zapravo otjelovljuju međuovisnost vlastitog ja i onoga drugoga. Zrcalne neurone možemo vizualizirati kao *neurološko ljepilo* koje spaja *mene i drugog*. Svojom sturkturom nagovještaju međuovisnost jastava među stanicama zrcalnih neurona. Spomenute stanice su nastale u ranoj fazi čovjekovog života, razdoblju kada je ponašanje drugih odraz našeg vlastitog ponašanja. *Pomoću zrcalnih neurona u drugim ljudima vidimo i gledamo sebe* (Iacoboni, 2012:116). Zrcalni neuroni čine neki sasvim drugi svijet, te nam ukazuju na činjenicu kako naizgled vlastite mentalne procese nemamo pod apsolutnom

²⁷ Iacoboni prema Hoffer, 2012:45

kontrolom. Naime, s ciljem dokazivanja ove pretpostavke Iacoboni je proveo slijedeće istraživanje – eksperiment biranja naslijepe²⁸. Prilikom provođenja eksperimenta ispitanici su nabrajali razloge zbog čega im je dano lice na slici privlačnije nego neko drugo, iako im je prvi izbor bio upravo ono drugo lice. Jesu li ljudi uistinu slijepi za vlastite izbore? Međutim, ukoliko su nam saznanja o svijetu i vlastitom sebstvu ograđena, pitam se, kako ih možemo koristiti kao modele za shvaćanje drugih? Odgovor je uistinu jednostavan – *naš mozak neurološkim mehanizmima zrcaljenja i simulacije naprosto omogućuje pristup tuđem umu* (Iacoboni, 2012:227).

Zrcalni neuroni svjedoče nam o biološkoj uvjetovanosti društvenih kodeksa. Smatram da je veoma bitno uključiti čovjekovu biološku dimenziju prilikom razmatranja društvenih i kulturoloških specifičnosti. Neuroznanost nam pritom nudi fantastične resurse uz pomoć kojih bi se mogli još više približiti kako svojoj kulturi, toliko i drugim kulturama. Držim da je iznimno važno upoznati se što više sa kulturom kojoj pripadamo i unutar koje egzistiramo kao jedinke s ciljem uspostavljanja što veće konekcije sa vlastitim sebstvom, a potom i čitavim društvom.

Podemo li od postavke da je ključno područje mozga u kojem se nalaze centri za govor također i područje presudno za sposobnost oponašanja, otvara nam nove mogućnosti za razmatranje govora i spoznaje općenito.

3.4. Neuropolitika

Potkraj devedesetih godina, profesor političkih znanosti pri Kalifornijskom sveučilištu u San Diegu, Darren Schreiber zanimao se za načine na koje čovjek razvija politička stajališta. Naime, on je bio pionir kada govorimo o eksperimentiranju te istraživanju neurona za takve svrhe. Uvriježeno mišljenje velike većine znanstvenika jest kako je političko mišljenje kao takvo, rangirano visoko na ljestvici čovjekovih racionalnih procesa. Automatsko zrcaljenje stoga ne bi

²⁸ Od muških ispitanika zatraženo je da ocjene privlačnost dvaju ženskih lica i na temelju slika na razglednici odaberu privlačnije. Odmah nakon što bi se ispitanik odlučio, voditelj pokusa uklonio bi slike. Poslije nekoliko sekundi, pak, pokazao bi ispitaniku jednu od te dvije slike i zapitao bi ga da objasni zašto mu je upravo to lice privlačnije. Voditelj bi ispitaniku pokazao sliku žene za koju je ispitanik u prvi mah kazao da je manje privlačna. Iako se čini nevjerovatnim ispitanici nisu uvidjeli da su prevareni – već je svaka deseta „prijevera“ otkrivena. Taj fenomen Iacoboni naziva slijepoćom izbora (Iacoboni, 2012:191).

smjelo igrati ulogu unutar takvog procesa; međutim da li je to uistinu tako uzmemo li u obzir činjenicu kako je zrcaljenje prevladavajući oblik komunikacije i društvene interakcije? Jedan od ključnih segmenata politike jest povezivanje ljudi koji dijele slične ili iste vrijednosti, te ideje o načinima društvenog ustroja. Stoga, prema Iacoboniu zrcalne neurone ne smijemo isključiti iz priče o “neropolitici”, s obzirom na to da su određeni oblici zrcaljenja zasigurno involvirani u neke od sustava političkog promišljanja. Pokrenuto istraživanje, za cilj je imalo objasniti koliko je zapravo racionalno političko promišljanje. Schreiber je proveo istraživanje putem anketiranja građana o aktualnim političkim problemima, te je došao do zaključka kako su građani podijeljeni u dvije “vrste”. Međutim po kojoj varijabli se građani razlikuju? Naime, ispitanici su klasificirani s obzirom na njihovo poznavanje politike. Oni koji su upoznati sa političkim događanjima i koji mnogo znaju generalno o politici, vrlo brzo bi dali odgovor na pitanje, te iznesli dosljedna stajališta. Dok su s druge strane, ispitanici manje involvirani u političku sferu davali nedosljedne odgovore - nakon više proteklog vremena. U skladu sa provedenom anketom, politolog Philip Converse zaključio je kako politički sofisticirane osobe zahvaljujući boljoj obaviještenosti, iznose jasna politička stajališta; dok politički novaci praktički nemaju mišljenje i stav, te na pitanja odgovaraju na principu srljanja u maglu – bacaju novčić u zrak, pa kako padne. Međutim priča nije tako jednostavna. Naime, nedosljedni odgovori političkih novaka nisu rezultat potpune dislociranosti od političke dimenzije, već se pokazalo kako struktura političkih anketa ne daje prostora novacima za izražavanje svojih stavova. Kristalno jasni stavovi politički bolje informiranih osoba posljedica su prisjećanja nekih činjenica, dok se politički novaci orjenitaju većinom samo prema aktualnim političkim događajima, koji stoga determiniraju njihova stajališta (Iacoboni, 211,213:2012). Ukoliko je druga postavka točna, onda razlika između politički informiranih i manje informiranih osoba velikim dijelom leži u *kognitivnim razlikama prouzročenih različitim stupnjevima stručnosti* (Iacoboni prema Zaller i Feldman, 213:2012). Pritom se misli na upuštanje sofisticiranih osoba u posao kojemu su vični, dok novaci otvaraju jedno sasvim novo polje. Dosadašnja neurološka istraživanja pokazala su kako su određeni dijelovi mozga više pobuđeni dok čovjek obavlja posao kojemu je vičan, negoli dok obavlja posao koji mu je u potpunosti nov. Prema Iacoboniu, politički sofisticirane osobe su poput ovisnika – ti ljudi su se gotovo “navukli” na političku aktualnost na svakodnevnoj životnoj razini - jednim dijelom zbog beskrajnog mora informacija što nam ih medijalizirano društvo pruža.

Naime, istraživanjem se htjelo utvrditi hoće li mozak političkog ovisnika pobuditi snažnije zrcaljenje dok ispitanik promatra političare, nego prilikom promatranja nekih drugih znamenitih javnih osoba. S ciljem ostvarenja što uspješnijeg eksperimenta, izabrani su ispitanici dijametralno suprotnih uvjerenja. Dok su među politički sofisticiranim osobama za ispitanike odabrane one među najupućenijim u političku stvarnost, među novacima²⁹ odabrani su ispitanici koji su apsolutno neinformirani što se tiče zbivanja na političkoj sceni, te su se s tim “neznanjem” pomirili. Međutim, u priču su istraživači uključili još jednu varijablu – pitanje rase. Pošto je istraživanje provedeno unutar granica SAD -a, uzmemo li u obzir cjelokupnu povijest naroda; to je predstavljalo još jedan od izazova. Pritom je eksperimnet kao takav uključivao tri različita aktera: političke i nepolitičke, poznate i nepoznate te bijelce i afroamerikance. Prilikom podvrgavanja ispitivanju unutar skenera, sudionici su imali zadatak promatrati fotografirana lica dok su im pomoću skenera mjerene pobuđenosti neurona u mozgu. Dakle, tim eksperimentom ustanovljeno je kako zrcaljenje među ostalim daje naznaku o osjećaju povezanosti među ljudima, zapravo pripadnosti određenoj zajednici. Prilikom promatranja poznatih lica političara, u politički upućenijih ispitanika uočena je veća pobuđenost unutar područja sa zrcalnim neuronima, nego tijekom gledanja lica poznatih ne-političara ili nepoznatih likova. Pritom skeniranja u političkih novaka nije primjećena nikakva pobuđenost neurona dok bi promatrali lica političara ili ne-političara, što govori mnogo o neuronskim točkama i relacijama koje se pobuđuju u čovjekovu mozgu. Prema Iacoboniu, atomska podudarnost navodi nas na zaključak kako i za apstraktnije tipove zrcaljenja (pr. osjećaj pripadnosti određenoj zajednici) sustav zrcalnih neurona biva potaknut djelovanjem osnovnog neurološkog mehanizma koji se aktivira na mikrorazini čovjekovog svakodnevnog postojanja. Međutim, daljnjim eksperimentima kalifornijskog tima znanstvenika, ustanovljeno je kako se predlošci pobuđivanja mozga kod politički sofisticiranih i novaka uvelike razlikuju. No razlika se ne nalazi u opoziciji kognitivnog i memorijskog kako se pretpostavljalo, već u područjima mozga Prekuneusu i dorzodimenzijalnom prefrontalnom korteksu³⁰. Teorija koju postavlja DSN mreža poklapa se s

²⁹ *Odabrani ispitanici nisu se uopće snalazili u politici i bili su bez valjano uobličenih političkih stajališta. Znali su da je Bush novi američki predsjednik, znali su da je iskrsnuo neki problem na dan izbora (...)* (Iacoboni, 2012:215).

³⁰ *Te obje točke neurološkog sustava spadaju u tzv. mrežu stanja mirovanja, a koju su tek nedavno otkrili (...) DSN je vrlo osobit sklop točaka u mozgu koje pokazuju visoku pobuđenost dok se ispitanik odmara i u biti ništa ne radi, a smanjenu pobuđenost dok obavlja kognitivne zadaće. (...) istraživanja su pokazala kako ti dijelovi mozga sami sebe gase tijekom obavljanja niza kognitivnih zadaća; ta područja odražavaju svojevršno stanje mirovanja mozga što*

rezultatima istraživanja. Naime, prilikom postavljanja političkih pitanja politički sofisticiranim osobama, u mozgu bi se aktivirala područja “stanja mirovanja”, što uopće nije čudno obzirom na to da je ljudima koji konstantno promišljaju politiku upravo to “stanje mirovanja”. Jedino što je takvim ljudima potrebno, ističe Iacoboni jest njihova takozvana banka podataka pohranjena u sjećanju. Druga strana medalje oslikana je političkim novacima koji su primorani prethodno dobro razmisliti o političkim izjavama, stoga unutar tog razdoblja *pripreme za kognitivne procese* naprosto gase svoje mreže stanja mirovanja (Iacoboni, 2012:218). Međutim, priča postaje sve kompleksnija i zanimljivija krenemo li promatrati odnos između područja sa zrcalnim neuronima i područja mreže stanja mirovanja. Pošto “neropolitika” gotovo zahtijeva intermedijalni pristup proučavanju, tako se u ovaj grandiozan projekt uključio dobro nam znani antropolog Alan Fiske³¹. Pođemo li od tvrdnje kako su neuronske stanice bitne sastavnice društvenog ponašanja, Iacoboni je razvio zanimljivu ideju u suradnji s Fiskeom. Odlučio je napraviti eksperiment unutar kojeg bi proučavao radnje visoko relevantne za društvene odnose među ljudima, te razinu pobuđenosti zrcalnih neurona koje radnje kao takve nose. Slično kao i kod eksperimenta u kojem je snimanje mozga korišteno s ciljem shvaćanja značajka političkih fenomena, gdje su za ispitanike uzete osobe suprotnih političkih “uvjerenja” – ovdje su odabrana dva društvena odnosa modela, također suprotni krajevi danog spektra. Naime jedan model je pripadanje zajednici (baziran na uzajamnoj ljubaznosti, te osjećaju poveznosti), dok drugi model donosi suprotnu krajnost – rangiranje ličnosti po stupnju autoriteta temeljeno na hijerarhijskoj nejednakosti. Ispitanicima su prikazivani snimljeni kadrovi raznih situacija koji se temelje na prethodno opisanim modulima s ciljem ostvarivanja konkretnih odnosnih relacijskih segmenata. Podatci o moždanim aktivnostima u ispitanika sveli su se na snažnu pobuđenost zrcalnih neurona, kao što smo i mogli pretpostaviti s obzirom na dosadašnja istraživanja usko vezana uz

prevladava kad pred čovjekom ne stoje neki određeni ciljevi ili zadaće. Kad izvjesne zadaće zahtijevaju našu pozornost, to stanje mirovanja se ukida i cijela mreža se gasi (Iacoboni, 2012:218).

³¹ Fiske je proučavao narod Moose u pokrajini Burkini Faso, smještenoj na zapadnoj obali Afrike. Njegova terenska istraživanja obuhvaćala su slijed znanstvenih disciplina unutar kojih je promatrao, te naposljetku usustavio društveni model prema kojem se ljudi postavljaju jedni prema drugima pritom polazeći od četiri elementarna oblika društvenih odnosa; *pripadanje zajednici unutar koje ljudi razvijaju osjećaj zajedničkog identiteta, rangiranje po autoritetu kroz koje ljudi uspostavljaju uzajamne odnose slijedeći neku hijerarhiju, usmjeravanje po jednakosti kroz koje se uspostavlja odnos među jednakima, tržišno vrednovanje pri čemu se odnos posreduje kroz vrijednosti što proizlaze od sustava tržišta*. Prema Fiskeu ta četiri elementarne odnosnih struktura (i njihove varijacije), mogu objasniti sve društvene odnose među svim ljudima u svim kulturama (Iacoboni, 2012:219).

dano polje. Međutim, u ovom projektu zabilježena je iznimno veća pobuđenost zrcalnih neurona negoli u dosadašnjim istraživanjima. Najveća pobuđenost zabilježena je kod ispitanika prilikom promatranja snimke koja prikazuje upravo konkretan odnos između dva aktera. Iacoboni pritom ističe kako je ta korelacija afirmirala činjenicu da zrcalni neuroni bivaju jače pobuđeni prilikom promatranja radnji koje započinju i traju tijekom odvijanja pojedinih društvenih odnosa. No zašto je pobuđenost baš u tom slučaju najviša? Odgovor bi bio vrlo jednostavan – promatrane radnje su bile ključne za ispitanikovo razumijevanje danog odnosa. No, prilikom promatranja prizora društvenih interakcija, nisu bila pobuđena isključivo samo područja mozga sa zrcalnim neuronima, već je znatna pobuđenost zamijećena i unutar prije spomenutog dijela mozga – DSN mreže - mreže “stanja mirovanja” koja je otkrivena prilikom provođenja eksperimenta s “političkim ovisnicima”. Prema Iacoboniu, “politički ovisnici” konstantno razmišljaju o politici, stoga je takvo stanje u njih nazvao stanjem mirovanja. Međutim preslikamo li to saznanje na generalnu sliku ljudske populacije, ustanoviti ćemo da gotovo najveći broj ljudi na svakodnevnoj razini pak promišlja o odnosima u okviru društva kojem pripada (npr. ja sam suprug, otac, kolega i tomu slično), te je upravo to njihovo stanje mirovanja. Ovakva premisa upućuje me samo na jednu postavku, a to je da se čovjek definira odnosom prema drugim ljudima. Zanimljiva činjenica koja je otkrivena ovim eksperimentima upravo jest otkriće još jednog neurološkog sustava unutar čovjekovog mozga (Iacoboni, 2012:220-222) - mreže stanja mirovanja koja zapravo prema Iacoboniu uspostavlja međuovisnost jednog čovjeka o drugome³². Iako Iacoboni u svojoj studiji ističe važnost razumijevanja osnovne veze između ja i onog drugog, kao konstrukcije koja vodi ka boljem razumijevanju sebe samoga, smatram da ulica nije jednosmjerna. Zrcalni neuroni jesu svojevrsno ljepilo koje spaja prostore između mene i onog drugog, međutim držim da je priča iznimno zanimljiva i kompleksna. Definiramo se u odnosu na svoju okolinu, no primjerice promatrajući ponašanje bliske nam osobe možemo odlučiti želimo li se ponašati kao zaštitinički raspoložena ličnost ili pak kao zlostavljač. Neke obrasce ponašanja možemo “nesvjesno” usvojiti, no ne mora značiti da će osoba apsolutno prisvojiti generalnu sliku odnosnih relacija promatrane osobe - u ovom primjeru bliske mu ličnosti. Stoga bi ulogu zrcalnih

³² *Dok se zrcalni neuroni bave fizičkim značajkama i ja i onog drugog, držim kako se mreže „stanja mirovanja“ bave apstraktnijim značajkama odnosa ja i onog drugog – odnosno njihovim ulogama u društvu /zajednici kojoj pripadaju (Iacoboni, 2012:222).*

neurona, ukoliko govorimo o intersubjektivnosti mogli shvatiti kao nešto što čovjeku daje i mogućnost međuovisnosti, a ne isključivo samo sposobnost uparivanja s okolinom.

4. ZRCALJENJE KONCEPTUALNIH METAFORA - SOCIJALNA DIMENZIJA

4.1. Sustavi metafora u političkim govorima i osjećaj empatije

Kako se pomoću konceptualnih metafora³³, i sustava metafora u cjelini bude određene emocije kod čovjeka? Konceptualne metafore pobude čitav niz mapa i sustava koji djeluju na čovjekovo percipiranje kako sadašnjosti tako i prošlosti. U ovom poglavlju oprimjeriti ću dane teorije putem aktualnih političkih govora hrvatskih političara. Naime, pritom me zanima na koje načine biva pokrenuta bujica emocija kod političke publike, kako je pokrenuto ono političko nesvjesno? Prema Lakoffu kognitivno nesvjesno jest konceptualni sustav koji počiva u ljudskom mozgu. Naime, gotovo svaka riječ može biti vezana uz neku drugu. Možemo pronaći korelacije sa sličnim konceptualnim tvorevinama, što bi značilo kako jedna metafora može potaknuti čitav niz konceptualnih sustava koje čovjek posjeduje. Upravo su čovjekovi konceptualni sustavi zaslužni za shvaćanje matrica po kojima svijet kao takav funkcionira. U duhu kognitivne znanosti, metafora je većinom nesvjesni mehanizam kojim se čovjek koristi na mikrorazini svakodnevnice. Ponekad je ona benigna, međutim može poslužiti i kao sredstvo manipulacije s obzirom na to da jedna metafora može “probuditi” u čovjeku čitave konceptualne sustave, a potom i emocije. Lakoff u svojoj studiji ističe kako je čovjek čak počeo refleksno razmišljati, te uopće ne shvaća da primjerice koristi određene metafore prilikom izražavanja. Konretan primjer daje na metafori “usječenoj” u ljudski mozak. Riječ je o metafori koju koriste amerikanci prilikom izjašnjavanja političke orijentacije, međutim ona se koristi i u hrvatskom jeziku – riječ

³³ *I za Derridu i za Ricoeura metafora skriva određen ne-iskaz koji izražava zbilju. Ona je ono čime se biće izražava kako bi se iskazivalo na mnoštvo načina. U tom smislu uvijek kaže više nego što ne kaže, otkriva ono neizrečeno. Jezik metaforom kaže ono što jasan i precizan iskaz ne uspijeva reći. Jezik ima neiscrpno vrelo značenja jer je strukturiran dijalektički i održava se napetošću između koncepta i metafore. A ova dijalektika ukida referent. Povlači se, skriva kako bi ostavila prostor stvoren za interpretaciju. U toj perspektivi analogija, na kojoj se temelji metafora, ima važnu ulogu(...)* (Brnčić,2012:25)

je o metafori kojom se izražava stranačka pripadnost : ljevica i desnica. Na ovom primjeru možemo uvidjeti potencijalnu “malignost” metafore kao takve (Lakoff, 2008:45). Naime njenu konstrukciju možemo usporediti sa McLuhanovom slavnom parolom : *Vatreno oružje samo po sebi nije ni dobro ni loše; njegovu vrijednost određuje način na koji se rabi* (McLuhan, 2008:15). Isti slučaj je i sa sustavom metafora, novčić uvijek ima dva lica. U svojoj srži metafora diše kao spoj dvaju referenata koji u konvencionalnoj upotrebi ne moraju biti povezana. Ne postoje norme koje tvore egzaktna pravila tumačenja određenih izraza, već su oni gotovo arbitrarni. *Relevantni semantički odabir uključuje predmnijenja i projekcije, a ne može zaobići ni pokušaje (promašene i uspješne) u uspostavljanju nove sinergetske veze između konstituiranih elemenata metafore* (Radman, 1995:14). Ovakav rasplet okolnosti dovodi me do zaključka kako postoji pregršt mogućih spoznajnih perspektiva, međutim moramo se prisjetiti važnosti uloge konteksta prilikom generiranja značenja. U nekim slučajevima njena moć je toliko velika da gotovo bešćutno inicira mutacije značenja u domenu konvencionalnog govora; pa primjerice iskustvo postaje gorko, politika je prljava, umjetnost je ogledalo duše i tomu slično (Radman, 1995). Kognitivni učinak metafore se stoga ne može reducirati na isključivo jednu funkciju, jer se uloga metafore manifestira u veoma širokom spektru mogućih primjena:

Metafore koristimo da bismo došli do preciznijih značenja ili da bismo dodali značajnu pojedinost našim izrazima; kada normalna upotreba riječi u danom kontekstu zakaže, tražimo pomoć u riječima koje inače pripadaju nekom drugom kontekstu. Na ovaj način proširujemo uporabu uobičajenih izraza (...) (Radman prema Hutten, 1995:120).

Metafore stoga možemo koristiti i kako bi područje jezika učinili senzibilnijim. Primjerice predstavljanje/izražavanje emocija oslikava takav prototip : *upuštam se u ljubavnu vezu ili izlazim iz tog odnosa, to je naš dug prema domovini, dugujemo mnogo našim roditeljima* i tomu slično. Ovakva pojmovna struktura metaforičkih formulacija uključuje “posuđivanje” značenja iz domene jednog pojma, odnosno polazne domene kako bi se došlo do značenja ciljne domene, odnosno pojma kojeg želimo pobliže objasniti. Prema Radmanu, emocije su skrivene duboko u srcu, stoga je upravo jezično izražavanje jedan od načina da ih izvedemo iz granica čovjekove duše u svijet (Radman, 1995:133). Pri svakoj ljudskoj interakciji ostvaruje se izvjestan stupanj

komunikacije. U tom komunikacijskom kanalu dolazi do prijenosa društvenom normom uspostavljenih znakova. Međutim, značenja su kako smo u dosadašnjem radu mogli vidjeti vrlo kompleksan podsustav unutar te priče. Dakle, komunikacijski odnos, te prijenos informacija, pritom možemo okarakterizirati kao uzajaman ili pak kao jednosmjernan. Ekspresivna funkcija znakova može biti mnogostruka, međutim nas ovdje zanima apelativna razina - kada su znakovi koji nose tu funkciju intencionalno upotrebljivani prilikom ostvarivanja komunikacije, s ciljem izazivanja pažnje kod sugovornika. U ovom slučaju riječ je o većem broju “sugovornika” jer govorimo o političkim govorima koji su zapravo svojevrsan performans. *Ono što čini izvođenje jedinstvenim jeste da se čin izvođenja i čin njegove recepcije odvijaju kao realna aktivnost ovde i sada* (Jovićević, Vujanović, 2007:8). Performans je kao takav jedinstven jer se odvija u danom trenutku unutar pripadajućeg mu konteksta i cjelokupne aure aktualnosti koja ga pritom sačinjava. Emitiranje, te recepcija znakova i signala odvijaju se istovremeno. Prema Jovićević i Vujanović, primjerice prilikom izvođenja rituala nastaje zajednički tekst izvođenja, te dolazi do jedinstva svih uključenih aktera. *Dakle, jedini pravi opis izvođenja nastaje iz čitanja tog celokupnog teksta, odnosno situacija izvođenja omogućava stvaranje jedne celine koja nastaje iz očiglednih i skrivenih procesa komunikacije* (Jovićević, Vujanović, 2007:8). Jedan od procesa koji se pritom odvija unutar čovjekovog osobnog univerzuma, jest konceptualizacija emocija posredstvom metafora.

Herzen je jednom optužio svog prijatelja Bakrunjina da redovito u svim svojim revolucionarnim pothvatima drugi mjesec trudnoće zamjenjuje za deveti. Međutim, Herezn je bio nesklon da čak i u devetom prizna da se radi o trudnoći³⁴.

Uloga progresivne vlade jest maksimizirati slobodu i sigurnost građana svoje republike, te bi to mogli nazvati moralnom vodiljom putem koje se kreću gotovo sve vlade. Također, jedan trik kojim se političari često koriste prilikom javnih nastupa jest podsvjesno buđenje te stvaranje osjećaja empatije kod naroda. No zasto je ciljna domena stvoriti upravo osjećaj empatije? Prema Lakoffu, politička nastojanja proizvode se putem “smislene” empatije. Vlada želi svim građanima osigurati primarne, za život potrebne resurse kao što su hrana, voda, sigurnost, i tomu

³⁴ Lav Trocki u Lewis i Miller, 2003:310

slično. Međutim, političari se također žele svojim javnim istupima obraćati izravno građaninu kada mu zahvaljuju na poštenju i žrtvi koju pridonosi na svakodnevnoj razini. Naravno, stvaranje privida o poštenoj državi, gdje je svaki građanin cijenjen i uzdignut na gotovo sakralni pijedestal, proizvodi pozitivnu energiju, pogodnu za napredak čitavog tržišnog sustava unutar kojeg će građani maksimizirati svoju doprinos. Konceptulani sustavi metafora aktiviraju i otvaraju druge mape putem odaslanih riječi, slika, i simbola koje se žele iskomunicirati u danom trenutku. Lakoff pritom ističe kako je “kognitivno nesvjesno” lako aktivirati kada se govori o pojmovima kao što je demokracija jer je ona ukorijenjena u osjećaju empatije (Lakoff, 2008:58) - kroz evidentno stvoreni osjećaj zajedništva i empatije lakše je propagirati politička htijenja i nastojanja. Međutim, autoriteti se tada naizgled brišu, stvara se prividna aura slobode, te se radi na aktivaciji emocija kod naroda/publike što možemo kratko objasniti slijedećim citatom :

*Freedom is about authority*³⁵.

Može li lingvistika u političkom i ideologiziranom svijetu zadržati neutralnu poziciju, pogotovo na prostoru lijepe naše - koji se među ostalim služio jezičnim rješenjima prilikom borbe za identitet? U prethodnom tekstu mogli smo isčitati kako je naš svakodnevni govor zasut metaforičkim izrazima, čije involviranosti i ustaljenosti u kolokvijalan govor nismo niti svijesni. Stoga je za ovaj rad razmatranje i proučavanje kognitivne funkcije iznimno važno. Naime, prema Sušcu metaforična priroda mišljenja utječe na cjelokupni pojmovni sustav čovjeka. Metafore je sukladno tome moguće izraziti jezikom, slijedimo li postavku da nam je sustav spoznaje također metaforičan. Dakle, plovimo li niz rijeku lingvističkih spoznaja, *dolazimo do spoznaje o metaforičnosti našeg pojmovnog sustava, pri čemu nam metafore otkrivaju strukturni model koji objašnjava način ljudskog razmišljanja, odnosno percipiranja stvarnosti* (Sušac, 2007:39).

Konceptualnim metaforama povezujemo ciljnu domenu s izvornom o kojoj imamo više znanja, međutim detaljnost i znanje o nekoj konceptualnoj metafori usko je vezano sa kulturnim varijacijama tih konceptualnih metafora. Stoga se kao takva otjelovljuje putem jezičnih sustava i

³⁵ R. Giuliani u Lakoff, 2008:61

izraza, gdje svaki od izraza upućuje na odnos između dviju domena, što možemo vidjeti na slijedećem primjeru:

*...željeli su mojim uhićenjem prebrisati vlastite propuste iz prošlosti, **javnosti zamazati oči**, štoviše, stvoriti kod iste privid vlastite odgovornosti³⁶.*

Prema Stanojeviću, kultura je stoga ključni element za poimanje konceptualnih metafora jer je svaka od njih direktno involvirana u kontekst dane kulture. Kultura dakle mnogo utječe na konceptualne temelje jezičnih izraza (Stanojević, 2013:103) kao i pripadajućih im značenja. Međutim, prema Lakoffu i Johnsonu moramo razlikovati konceptualne od lingvističkih metafora jer one nisu istoznačne : *konceptualna metafora je prirodan dio ljudske misli, a lingvistička je metafora prirodan dio ljudskog jezika*. Primjerice, *lingvističkom metaforom izražavamo temeljne konceptualne metafore* (pr. rasprava je rat –objedinjuje niz metaforičkih realizacija : *biti meta kritike, povući se bez otpora* i sl.) (Sušac, 2007:50).

Koncepti kao takvi ne supostoje u nekom paralelnom svemiru, već svaka osoba posjeduje vlastite mape i konceptualne sustave koji utječu na njenu percepciju. Primjerice koncept slobode netko može vezati uz pozitivne osjećaje, dok druga osoba na spomen istog, može razviti negativne osjećaje (Lakoff, 2008:182). Prilikom socijalne komunikacije, izražavanje emocija dobiva implicitno ili eksplicitno značenje poruke ili transakcije, koja je potom dekodirana u skladu sa kulturnim i individualnim kodovima (Milivojević, 2010:92). U slijedećem prikazu zanima nas na koje su konceptualne mape ciljali političar Zoran Milanović prilikom javnog nastupa u Kninu, te dubrovački biskup Mate Uzinić tijekom nastupa u Vukovaru. Naime, pitanje hrvatskog nacionalnog identiteta problematizirano u govorima spomenutih личности, otvara složeno područje, ispresjecano mnogim fizičkim i metaforičkim sukobima koji sežu i van granica lijepe naše. Kolektivni identitet hrvatskog naroda sveo se na simbolički inetarkcionizam – mi i oni, te je labava konstrukcija nacionalne mitologije izgrađena upravo na simbolima pretočenima u koncepte rata i religije. Međutim, stup hrvatskog nacionalnog identiteta stoji unutar granica katolicizma prožetog nacionalističkom ideologijom - što je gotovo nemoguće ne primjetiti u govoru dubrovačkog biskupa. Naime, sakralna dimenzija i veličanje Boga kao onoga tko će nam

³⁶ Stanojević, 2013:84

donijeti duhovni mir i omogućiti oprost, prijelomne su točke prilikom ostvarivanja krajnje metafore i lajtmotiva samog govora – vjera je put ka ozdravljenju (što bi značilo da smo trenutno zaraženi, bolesni a vjera će nas ozdraviti). Grad Vukovar je ovdje zapravo prikazan putem metonimije, odnosno figure koja predstavlja dio za cjelinu. On je u ovom slučaju predstavnik temelja na kojem je izgrađen dio hrvatskog nacionalnog identiteta – rata. Kao takav on je reispisan ideološkim sukobljavanjima, dok sakralna dimenzija daje poseban pridonos političkom govoru u cjelini. Ljudi se pozivaju na vjeru, ona nam je jedina preostala, vjeru koja potom poziva na oprost i ljubav. Govori na koje se referiram održani su u epicentrima zaraženima poviješću koja ne jenjava. Vukovar i Knin prostori su koji konstatno djeluju po istim matricama, te su kao takvi pokretači novih konflikata. Oni su “branici” naše države, našeg intimnog prostora unutar kojeg je neprijateljska ruka zadirala. Javni nastupi stoga imaju veliku moć, te putem metaforičkih prijenosa bude konceptualne mape kao i čitave sustave kojima čovjek s obzirom na dane mu kodove raspolaže. Naime, prema Stanojeviću, konceptualnim metaforama moramo prilaziti kao kognitivnom procesu koji se zrcali u jeziku, kao nečemu što utječe na ustroj naše spoznaje (Stanojević, 2013:15).

Međutim, grad Vukovar – hrvatski hrast, ovdje je predstavnik religije koja će spasiti i izliječiti pale borbe, dok je Knin predstavnik rata i otpora. Oni predstavljaju mjesta umjesto ljudi, te mjesta umjesto događaja – što bi značilo da su se biskup i premijer koristili nekim svojstvima metonimije³⁷. Naime, metonimija kao takva *posjeduje referentnu funkciju – čime jedan pojam stoji umjesto drugog, međutim ona može imati dodatnu spoznajnu funkciju* (Sušac, 2007:283). Primjerice, premijer se u svom govoru koristi metonimijom već na samom početku, kada prilikom spominjanja lokaliteta misli na cjelokupnu Vladu i pripadajuće joj političke ličnosti : *(...)drugu godinu zaredom deru svoje grlo nama neka dođu zviždati na Markov trg(...)*. Premijer Milanović u održanom govoru aludira na važnost ponosa i borbenosti referirajući se na Hrvatsku i narod. On prognozira bolju budućnost te je veoma odlučan u toj priči. Milanović je usprkos glasnim zvižducima, još agresivnijim stavom priveo svoj tek petominutni govor kraju veličanjem hrvata i života u Hrvatskoj. Koristi se modelima hrvatstva, te jezičnim konstrukcijama otjelovljuje metaforu i budi duh nacionalizma. Konstantnim korištenjem pojma *Hrvatska*,

³⁷ Referentni okviri metonimije u političkim govorima: mjesto umjesto institucije, aktivnost umjesto razaranja, apstraktno za konkretno, mjesto umjesto ljudi, predmet umjesto aktivnosti, vrijeme za događaj, institucija umjesto ljudi, simbol za simboliziranu stvar, mjesto umjesto događaja, događaj umjesto ljudi.

aktivira ljudsku sposobnost empatije slično kao i biskup Uzinić. No zašto su obojica koristila jezične izraze kojima se budi osjećaj empatije kod čovjeka? Naime, pođemo li od definicije kako je empatija sposobnost stvaranja pretpostavke o tomu kako neka druga osoba doživljava određenu situaciju (Milivojević, 2014:95) - poetičnim govorom kao što je onaj dubrovačkog biskupa, lakše ćemo prodrijeti do naroda. Cilj je “raznježiti” masu kako bi se u društvo lakše mogla infiltrirati temeljna načela koju ideologija političkog katolicizma propagira.

Kulturni modeli kojima se obojica koriste su prakse održavanja govora i slavljenje kulture sjećanja. Koncepti rata i religije ovdje su dvije jezgre oko čije orbite plutaju mnogostrukosti značenja. Međutim govor biskupa u Vukovaru imao je dodatnu moć, uzmemo li u obzir da je održan u sklopu svečane mise koja je održana u čast upravo hrvatskom narodu. U Vukovaru je narod disao s Bogom - hrvatski hrast je stajao na braniku jedne zemlje koja će pružiti i dati oprost neprijatelju koji mu je ubio brata, sina i supruga. Vukovar je mjesto oprosta, tuge, boli, sjećanja i slobode koja nas vodi u bolje sutra, no samo ukoliko oprostimo i pružimo ruku pomirenja “neprijateljskoj” ruci. Upravo su posredstvom kulturnog modela kao što je javni govor, značajne osobe za hrvatsku stvarnost aktivirale kulturne sadržaje skladištene unutar čovjekovog mozga (Bennardo, de Munck, 2014:5). Konstantnim održavanjem takvih praksi, u društvo se infiltriraju nacionalni simboli posredstvom metaforičkih struktura korištenim u javnim nastupima – rat se svake godine iznova otjelovljuje i reispisuje unutar konceptualnih sustava hrvatskog naroda. Kulturni modeli su prakse prisutne na mikrorazini života svakoga od nas – primjerice to može biti ispijanje kave ili slična akcija koju izvodimo gotovo nesvjesno. Kao takvi oni mogu predstavljati osobne semantičke sustave, međutim postojeći sustavi mogu generirati druge mreže i sustave posredstvom primjerice - metafora. Slično kao i Lakoff, Bennard i de Munck drže kako su kulturni modeli organizirani oko čovjekovog identiteta (Bennard, de Munck, 2014). U ovom slučaju riječ domovina ne simbolizira isključivo samo zemlju Hrvata, već se riječ domovina odnosi na područje sa pripadajućim stanovništvom i sveukupnom kulturom danog naroda (Kale, 1999:84). Ona ponovno budi prošlost, redefinira sadašnjost i prikazuje bolju budućnost. Kao takva - ona je agens pokretač procesa identifikacije cjelokupne zajednice.

Kulturni model dakle u ovom slučaju je praksa održavanja govora - svake godine u isto vrijeme kada se na nacionalnoj razini slavi dan grada Knina, te kada se prisjeća dan kada je osvojen grad Vukovar od strane srpskih paravojnih formacija.

Premijer Milanović koristio se jezičnim sustavima koji su pozivali na buđenje nacionalnog duha i hrvatstva. On također gleda naprijed, u bolje sutra koje će upravo hrvatski narod stvoriti. Obraća se pojedincu koji je kroz čitavu povijest oslobađao Hrvatsku. Njegov egzistencijalistički duh pritom prilikom nastupa ne jenjava, međutim facijalne ekspresije ga odaju³⁸. Neugodu na licu premijera nemoguće je ne primjetiti, međutim to nije ništa čudno s obzirom na nimalo ugodne ovacije kninske publike. Premijer i biskup u svojim govorima koriste se sličnim metaforičkim konstrukcijama, naime obojica ističu temelje na kojima je izgrađen hrvatski nacionalni identitet. Iako se u širokoj lepezi metafora izdvajaju mnoge ontološke, strukturne te prostorno/orijentacijske metafore - ciljne domene na kojima počiva generalna slika hrvatske nacionalne mitologije jesu rat i religija. Spajanjem dviju konceptulanih metafora i pripadajućih im domena dobijemo rezultat koji se očituje na afektivnoj/emocionalnoj razini čovjekova bića. Semantički okviri kojim su ograđeni govori premijera i biskupa aludiraju na činjenicu kako se obojica koriste veoma sličnim konceptualnim metaforama s ciljem pobuđivanja – dakle gotovo istih emocija³⁹. Prema Škiljanu svijest o kulturnoj posebnosti drugi je konstitutivni element hrvatskog nacionalnog identiteta. Kulturna zasebnost je definirana kao sadržaj same svijesti o vlastitu subjektivitetu - no njena specifičnost kod Hrvata ističe Škiljan - *tumači se kroz prožetost etničkog identiteta kršćanskom naukom* (Škiljan, 2002:227). Dakle, hrvatska kultura također je određena djelovanjem svećenstva, što možemo i zaključiti na temelju analiziranih političkih govora čije žarišne točke, presudne za aktivaciju čovjekove afektivne razine egzistiraju kao epicentri semantičkih okvira : rat/sukob, kretanje/put, prostor/orijentacija, tijelo/pokret, fizičko – kemijski procesi, religija/nadnaravno, smrt/destrukcija, emocije, grad/mjesto, toplo/hladno, društvo/nacija, geologija/krajoлик, razvoj/rast⁴⁰.

Kultura sjećanja bitna je za svaki narod, važno je znati i s vremenom oživjeti prošlost koja mnogo govori o čovjeku. Jer naposljetku, čovjek jest djelomično definiran svojom prošlošću. Smatram da je ovaj diskurs potreban hrvatskom narodu kako bi se s vremenom oslobodio teških okova prošlosti. Susret s onime što čovjeku uzrokuje najveću bol s vremenom će postati “lakši”,

³⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=RBfGhOo6xMM> (preuzeto dana 5.9.2015)

³⁹ ZASTUPLJENOST NAJKARAKTERISTIČNIJIH SEMANTIČKIH OKVIRA METAFORA IZ POLITIČKIH GOVORA PREMIJERA MILANOVIĆA I BISKUPA UZINIĆA : rat/sukob, kretanje/put, prostor/orijentacija, tijelo/pokret, fizičko/kemijski procesi, religija/nadnaravno, smrt/destrukcija, emocije, grad, toplo/hladno, društvo/nacija, geologija/krajoлик, razvoj/rast.

⁴⁰ Djelovi posuđeni iz : Sušac,2007:161

te će jedino u zajedništvu postići mir. Međutim, bitno je da svaki čovjek krene od samog sebe, jer u suprotnom - neće se dogoditi nikakav pomak na makrorazini hrvatskog društva. Neuroznanstvena teorija, te otkriće važnosti zrcalnih neurona samo nam mogu pružiti doprinos ka stvaranju progresivnog društva. Međutim to nije jednostavan put, te dokaz kako rat još uvijek nije nestao sa hrvatske scene govori i slijedeća informacija. Naime, jedan od alata koji sam koristila prilikom istraživanja jest aplikacija proizašla iz Googleove radionice – Google trends⁴¹. Spomenuti pretraživač omogućuje nam uvid u aktualnost i interes korisnika interneta za određeni pojam unutar mjeseci u godini. Upišemo li u pojmovni pretraživač pojam *Vukovar* dijagram će prikazati najveći interes pretraživanja tog pojma u studenom kada je udar od strane srpskih paravojskih formacija dosegnuo svoj vrhunac, te se tada dogodio svojevrsni pad grada Vukovara. No, zanimljiva činjenica jest da je najveći interes za pojam *Knin* također bio u razdoblju kada je ratno stanje bilo na vrhuncu – kada je hrvatska vojska oslobodila okupirane djelove od strane pobunjenih srba. Informacije što nam ih ovaj pretraživač pruža, svjedoče o tome kako duh prošlih vremena i dalje ne jenjava, štoviše ukazuje na aktualnost u kojoj je kultura sjećanja dalje prisutna i njegovana.

⁴¹ <https://www.google.com/trends/explore#q=vukovar%2C%20knin&cmpt=q&tz=Etc%2FGMT-2> (Preuzeto dana 5.8.2015)

5. Analiza političkih govora

Govor premijera Zorana Milanovića, Knin; 2014⁴²

Dame i gospodo, uvaženi gosti,

pozdrav svima, a naročito onima koji drugu godinu zaredom **deru** svoje grlo nama neka dođu **zviždati** na **Markov trg**, jer to je mjesto gdje se **zviždi**, a ovo je mjesto gdje se **poštuje**, gdje se poštuje sve one koji su pali za Hrvatsku i koji nisu na **margini društva** i to želim naglasiti, to nije istina i to nikada nećemo dopustiti⁴³. To su ljudi koji su nam važni kao i naša braća i sestre, i koliko god se neki trudili tvrditi drukčije, branitelji u Hrvatskoj, svi branitelji u Hrvatskoj, muškarci, žene, svi oni koji su za Hrvatsku **dali kap znoja**, a kamoli **kap krvi ili svoj život**, nama su jako važni i **na srcu su nam i bit će nam u srcu cijeli život**.⁴⁴ Ali nisam ovdje da bi to ikome posredno dokazivao ili se pred bilo kim pravdao jer moja vlada je narodna vlada i izabrao nas je **hrvatski narod**, većinom Hrvatice i Hrvati. I dok je tako, upravljat ćemo ovom zemljom i **voditi je na pravi put**, a reći ću vam koji je to. To je put **hrvatskih interesa**.⁴⁵ To je put kojeg je Hrvatska

⁴² <https://www.youtube.com/watch?v=RBfGhOo6xMM> ; preuzeto dana : 5.9.2015

⁴³ *DERATI GRLO* – KULTURNI MODEL KOMUNIKACIJE : agresivna komunikacija; KM OSJEĆAJA : osjećaj uništavanja/destrukcije; pr. derati kožu nekome. *ZVIŽDATI NA MARKOVOM TRGU* : KM KOMUNIKACIJE : zviždati stoji u opoziciji deranja, stupnjevito opadanje agresivne komunikacije; RETORIČKA FUNKCIJA : Izraz Markov trg ne odnosi se na zagrebački trg, već se odnosi na Ured Predsjednika i Vladu kao institucije – na ljude koji sačinjavaju tu instituciju. Markov trg je stoga referentna točka za umni pristup čitavom sadržaju koji obuhvaća dani izraz. METAFORIČKA DOMENA : Markov trg je konceptualna metonimija – dio, odnosno lokalitet predstavlja skupinu ljudi koja sačinjava političku instituciju. *MARGINA DRUŠTVA* – NEIZRAVNA METAFORA : obuhvaća ljude koji se nalaze na krajnjoj ivici prostora za kojeg su se borili, RETORIČKA FUNKCIJA: indirektno naglašava položaj određenog djela populacije.

⁴⁴ *DATI KAP ZNOJA, DATI KAP KRVI, DATI ŽIVOT* : IZRAVNA METAFORA: doslovno se misli na znoj, krv i život koji su hrvatski branitelji dali za slobodu, STRUKTURNA METAFORA : polazi od znoja najmanje jedinice koju “gubimo” kada ulažemo trud u nešto, zatim aludira na veću žrtvu – krv, potom na ciljnu domenu – poginule branitelje koji su dali život za Hrvatsku. KULTURNI MODEL OSJEĆAJA : aktiviranje osjećaja tuge, boli, prisjećanje na nestale i poginule sudionike rata. RETORIČKA FUNKCIJA : aludiranje na važnost njegovanja kulture sjećanja, METAFORIČKA DOMENA : polazna domena, metonimijom se želi doći do ciljne - pogunilih branitelja; *BITI NA SRCU* : IZRAVNA METAFORA : srce kao čovjekov epicentar emocija i života, npr:slomila mi je srce, KM OSJEĆAJA : budi se osjećaj empatije, žrtva, KOGNITIVNI UČINAK : aludiranje na sustavno opterećenje, stajati na srcu – vodi ka tome da će biti na srcu cijeli život – nema zaborava, odavanje počasti.

⁴⁵ *VODITI NA PRAVI PUT / PUT HRVATSKIH INTERESA* : (KRETANJE/PUT), KM KOMUNIKACIJE : aktivna komunikacija, poziva na buđenje i progres, KM OSJEĆAJA : budi osjećaj povjerenja, simpatije prema vođi koji će nas izvesti u bolje sutra, METAFORIČKA DOMENA : putovanje predstavlja proces na kojem se susrećemo sa mnogim nedaćama i izazovima, a premijer i njegova vlada će nas dovesti do blagostanja, voditi na : stado, nacija je jedan organizam koja čeka da ju se izvede iz trenutnog nepogodnog stanja na pravi put/tamo gdje jedino trebamo i moramo biti.

nažalost izgubila nakon što je ona kula gore i tvrđava prije tisuću godina pala pod tuđina. Taj tuđin je bio Otoman, bio je Austrijanac, bio je Mletak, bio je Talijan. I njemu je Hrvatska bila kolonija i mi smo mu bili stranci. Tisuću godina smo čekali priliku da imamo svoju državu. Još jednom, i stotinu puta nakon toga, hvala Vam svima onima koji su za tu državu dali sve: život, imovinu, svoju rodbinu⁴⁶, ono što im je najdraže. Tisuću godina mi smo radili, borili se i ginuli za strance koji su nas tretirali kao strance. Danas, to nisu naši neprijatelji, zajedno smo u Europskoj uniji, zajedno gradimo bolju budućnost⁴⁷, ali mi želimo bolju sadašnjost. Želimo naprosto da o vlastitim interesima odlučujemo mi u Hrvatskoj. Biti član Europske unije ne znači ne braniti svoje interese i ne reći jasno što ugrožava hrvatsku samostalnost, što ugrožava hrvatsko pravo: da upravljamo svojim novcem, svojim resursima, svojim prirodnim bogatstvima-, svime onime za što je ovaj narod tisuću godina, ne zadnjih pedeset godina, nego tisuću godina služio drugima i ti drugi su mu izvlačili sve bogatstvo. Svi ovi svjetionici, svi oni molovi, sve ono što je građeno u Dalmaciji, stranci su gradili za sebe, ne za nas i naše pretke. Ovo je naše vrijeme, ovo je vrijeme za svaku vlast, svaku narodnu vlast u Hrvatskoj. Jer svaka vlast u Hrvatskoj je bila narodna vlast⁴⁸. I ona Franje Tuđmana⁴⁹, kojem ovom prilikom također iskazujem poštovanje. I ne mislim da je lijepo da mu se fućka⁵⁰, jer je bio hrvatski predsjednik u

KOGNITIVNI UČINAK : konstruira se novi mentalni prostor hrvatskih interesa ----- METAFORA DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

⁴⁶ DATI ŽIVOT, IMOVINU, RODBINU : NEIZRAVNA METAFORA : aludira se na stvarni gubitak, međutim u pitanju nije davanje već oduzimanje – neprijatelj je oduzeo obitelj Hrvatima, KM OSJEĆAJA : prisutni osjećaji su bol, tuga, patnja, aktiviranje empatije jer nismo jedini sudionici te boli, KOGNITIVNI UČINAK : prelazak u stanje denaturalizacije, ono istinsko – obitelj je neprijatelj oduzeo – buđenje bijesa u zajedništvu – to nije bilo svojevoljno davanje već oduzimanje, KM KOMUNIKACIJE : buđenje agresije kod publike – aludira se na uzimanje nečega /obitelji.

⁴⁷ GRADNJA – STRUKTURNA METAFORA – nagovješta progres, KM OSJEĆAJA : budi pozitivne emocije – gradnja je nepredak, pogled u bolje sutra, budi povjerenje i nadu

⁴⁸ DRUŠTVENA ORGANIZACIJA IZJEDNAČENA JE S METAFOROM GRADNJE;

⁴⁹ FRANJO TUĐMAN : NEIZRAVNA METAFORA : Ne misli se isključivo samo na ličnost Franje Tuđmana – RETORIČKA FUNKCIJA : ličnost Franje Tuđmana predstavlja jedno povijesno razdoblje / ratno razdoblje koje je obilježilo hrvatsku današnjicu. Opravdava ga, opravdava jednu čitavu političku scenu koja je dovela do ratnog stanja.

⁵⁰ FUĆKANJE : RETORIČKA FUNKCIJA : isticanje važnosti Tuđmanove ličnosti za čitavi hrvatski narod, KM KOMUNIKACIJE : Agresivna komunikacija, jasno, grubo izražavanje vlastitog stava naspram bijesne mase koja također fućkanjem ispraća govor premijera, KOGNITIVNI UČINAK : Manipulacija mentalnim prostorom minulih vremena.

vrijeme kada je to bilo najteže i kada je najteže bilo donositi odluke i kada je svaka odluka izgledala jednostavno, a bila je **sto puta teža nego danas**⁵¹.

Dragi prijatelji, dragi građani Hrvatske, dragi branitelji, drage Kninjanke i Kninjani završiti ću s onim riječima s kojima sam završio i prošle godine, a koristio ih je jedan državnik prije sedamdeset godina na početku jednog, odnosno na kraju jednog velikog rata, 2. svjetskog rata i sve što je rečeno odnosi se na nas i na svaki rat; u ratu pa i u porazu, otpor i prkos, u pobjedi velikodušnost, u miru dobra vjera.

Živjela Hrvatska i živjeli!

karakteristične metafore : derati grlo, dati kap znoja za, biti na srcu, voditi na pravi put, graditi bolju budućnost

Govor biskupa Mata Uzinića, Vukovar; 2014⁵²

Ima jedan grad oduvijek mi drag, ima jedan **hrast slavonski**, ima jedan grad svakom srcu drag, ima jedan **div hrvatski**, Vukovar, Vukovar, **stoji dok protiču vode dunavske, Vukovar, Vukovar gori na braniku svoje Hrvatske**⁵³. Zahvaljujem bratu biskupu, monsinjoru Đuri Hraniaeu, đakovačko-osječkom nadbiskupu i metropoliti na pozivu da kao biskup grada Dubrovnika i dubrovačke biskupije, grada Dubrovnika koji je u ratnim vremenima se povezao, kako smo čuli, sa ovim gradom koji je povezao s Vukovarom patnja i stradanje, ali i, evo višegodišnje prijateljstvo. Od ove godine i susret hrvatske katoličke mladeži koji smo mi iz Dubrovnika

⁵¹ *STO PUTA TEŽA NEGO DANAS* : RETORIČKA FUNKCIJA : Relacijskom metaforom dovodi u suodnos dvije stvarnosti – prošlost i sadašnjost. Brojčanim sustavom izražava težinu minulih vremena. SITUACIJA JE VRIJEME – PROSTORNO/ORJENTACIJSKA METAFORA

⁵² <https://www.youtube.com/watch?v=-O6r5PAvsqE> ; preuzeto dana : 9.9.2015

⁵³ *HRAST SLAVONSKI* --- *DIV HRVATSKI* : STRUKTURNA METAFORA : Polazi od obrnute strukture - polazi od manje jedinice – *hrast slavonski* – te se potom preslikava na veće na hijerarhijske razine – *div hrvatski* , *RETORIČKA FUNKCIJA*: na koncu dovodi nas do ciljne domene – *branik Hrvatske*. Od općenitog odredišta dovodi nas do ciljnog - grada Vukovara / branik Hrvatske. *VUKOVAR STOJI DOK PROTIČU VODE DUNAVSKE* : METAFORIČKA DOMENA : dijakronijska metafora – metafora se koristi kako bi prikazala vremenske odnose - sve je prolazno, međutim Vukovar i dalje postoji.

predali Vukovaru da predvodimo ovo misno slavlje u kojem ćemo se zahvalnošću pred Gospodinom pomenuti svih onih koji su položili svoje živote za slobodu ovog grada i za slobodu naše hrvatske domovine.⁵⁴ Zajedno s vama molit ćemo se za duše poginulih branitelja i građana, onih koje smo uspjeli pronaći i identificirati i sahraniti na ovom groblju, onih koji počivaju negdje drugdje, osobito nestalih za čije sudbine i eventualno grobove još ne znamo. Znademo da ima onih koji znaju i koji to ne žele kazati i to nas još više boli. Molit ćemo i za žive branitelje, osobito invalide i sve one koji se teško nose s činjenicom da ovaj grad i domovina nisu postali onakvi kakvima su sanjali dok su izlagali svoje živote za našu slobodu⁵⁵, i još se teže nose s osjećajem da su oni ovom društvu na teret⁵⁶. Ovo ponekad ide tako daleko da se stvara dojam ne samo kod njih nego i kod nas koji ih promatramo kao da bi bilo bolje da njih nema više među nama, kao da bi bilo bolje da su i oni poginuli branitelji – onda bi se stvari posložile. Zašto su nam mrtvi branitelji junaci, a živi branitelji teret? Molimo i za branitelje u Savskoj koji zbog spomenutog već mjesec dana prosvjeduju. Molimo i za hrvatsku vladu da se otvori⁵⁷ dijalogu s njima, da se otvori i dijalogu s ovim gradom – s Vukovarom. Molimo za dijalog, molimo za poniznost. U naše molitve ćemo uključiti obitelji branitelja i drugih žrtava – sve stradalnike, ovaj grad. Molit ćemo i za sadašnjost i budućnost Vukovara, ali i za sadašnjost i budućnost⁵⁸ cijele domovine koja se zbog naših podjela, a i mi ih tako burno danas osjećamo, i nesposobnost suočavanja s krizom⁵⁹, onom ekonomskom, političkom i osobito duhovnom, ponovno nalazi na

⁵⁴ POLOŽITI ŽIVOT ZA SLOBODU GRADA ----HRVATSKE : STRUKTURNA METAFORA : preslikavanjem manje jedinice /grada dovodi do ciljne jedinice – HRVATSKE . dati život za slobodu – označava odnosnu relaciju.

⁵⁵ IZLAGATI ŽIVOTE ZA SLOBODU : metafora označava odnosnu relaciju isto kao i POLAGANJE ŽIVOTA ZA SLOBODU – ONTOLOŠKE METAFORE – Apstraktni model života konkretizira se u davanju istog za nešto – zbroj ovih metafora konceptualizira apstraktno u domenu „realnog“ ----- ¹¹ BITI DRUŠTVU NA TERET - ONTOLOŠKA METAFORA - obuhvaća domenu davanja i života, slobode – konkretizira se u metafori tereta – KULTURNI MODEL OSJEĆAJA – proizvodi osjećaj težine, biti na teret nekome-biti opterećenje nekome.

⁵⁷ BRANITELJI U SAVSKOJ – METAFORA otpora - metonimija – lokalitet predstavlja mjesto bunta naspram hrvatske vlade - stoji kao dio za cjelinu,obuhvaća domenu branitelja/otpora/prosvjeda. OTVARANJE HRVATSKE VLADE - KULTURNI MODEL OSJEĆAJA – otvarati nešto – dopustiti interakciju, ulazak u novo razdoblje, asocira na rješavanje sukoba. RETORIČKA FUNKCIJA : koristi jezični, komunikacijski sistem kako bi zbližio vladu / ljude koji ju sačinjavaju (političare) i branitelje (hrvatski narod). KULTURNI MODEL KOMUNIKACIJE : Aktivna komunikacija – moli hrvatske političare da uspostave dijalog sa braniteljima

⁵⁸ KRETANJE/PUT, PROSTORNO/ORJENTACIJSKA METAFORA

⁵⁹ BURNO OSJEĆATI : ONTOLOŠKA METAFORA : pojmom „burno“ približava nas apstraktnom djelu – osjećaju. KM OSJEĆAJA : BURNO - nevirijeme, aktivira osjećaj konfuzije, destrukcije. KOGNITIVNI UČINAK : Spoj „burno“ i „osjećaja“ konstruira mentalne prostore koje konkretiziraju oluju/burno kroz osjećaj ---- NALAZITI SE NA RUBU PROVALIJE¹⁴ : BURAN OSJEĆAJ, dovodi do neizlazne situacije. METAFORIČA DOMENA : rub kao margina, kraj

rubu provalije⁶⁰. Uvjeren sam da u suočavanju s onim što na ovom mjestu pijeteta osjećamo, što nas smeta i boli, mogu pomoći današnja liturgijska čitanja sa svojim porukama. Prva poruka koju bi iz ovih bogatih čitanja izdvojio, ne mogu reći sve, je poruka anđelu crkve u gradu Sardu, a koju u ovim okolnostima možemo preimenovati u Vukovar. Znam tvoja djela, imaš ime da živiš, a mrtav si. Budan budi ili tvrdi preostatak koji težno ne umre. O djelima i imenu Vukovara nama danas ovdje okupljenim na ovom memorijalnom groblju nije potrebno uopće govoriti. Svi ih znademo. O njima je potrebno govoriti našoj djeci, o njima je potrebno govoriti i svijetu. Potrebno je govoriti o ulozi (VUKOVAR STOJI KAO DIO ZA CJELINU, ON JE PREDSTAVNIK TEMELJA NA KOJIMA JE IZGRAĐEN HR NACIONALNI IDENTIT – RAT I RELIGIJA-----PUTEM SREDSTVA METONIMIJE/DIO ZA CJELINU) Vukovara u našoj nacionalnoj prošlosti i sadašnjosti, ali još uvijek je potrebno govoriti o ulozi Vukovara u našoj nacionalnoj budućnosti. Ovo je istovremeno i govor o potrebi da Vukovar konačno prestane biti „grad slušaj“, da u Vukovar više ne trebamo *dolaziti noseći karitativnu i drugu pomoć*. Ovo je istovremeno i govor o tome da Vukovar treba ponovo postati ono što je bio u vrijeme agresije – grad pokretač koji će utvrditi preostatak koji težno ne umire⁶¹. Taj preostatak je naše hrvatsko društvo s našim podjelama, s našim nesposobnostima njihovog nadilaženja. Rješavanje naših problema ovisi o dosta čimbenika, ali vjerujte mi ono ovisi prvenstveno o našoj slozi. Naša nesloga ono je što bolno dotiče ovaj⁶² grad i ona je ono iz poruke Amartasi. Budemo li i dalje nesložni, osobito budemo li nesposobni za naš nacionalni dijalog. Budemo li i dalje nastavili imati oprečne stavove o našoj prošlosti, onoj malo daljnjoj i ovoj bližoj, ali i sadašnjosti, budućnosti, Vukovar, ali i mi s njim ćemo umrijeti. Zato trebamo krenuti u obnovu našeg hrvatskog društva počinjući⁶³ odavde, počinjući iz Vukovara – grada simbola pobjede u

nečega. KM OSJEĆAJA : Nalaziti se na rubu provalije – stvara neugodan osjećaj nemoći – jedino što nam preostaje jest ponor s kojim sve završava.

⁶¹ GRAD POKRETAČ : STRUKTURNA METAFORA : jednu strukturu (grad) opisuje drugom (grad kao pokretač), KM OSJEĆAJA : pokretač – progres, pozitivan prizvuk, RETORIČKA FUNKCIJA : stvaranje pozitivističke struje kojom naglašava progres.

⁶² BOLNO DOTICATI GRAD : STRUKTURNA METAFORA : Odnosi se na grad i bolne uspomene koje se vežu uz njega, bolno zadiranje u prošlost, KM OSJEĆAJA/KOGNITIVNI UČINAK : aludiranje na bolan susret, GRAD predstavlja bol, METONIMIJA – grad (Vukovar) kao dio/temelj hrvatske boli i tjeskobe

⁶³ TIJELO/POKRET, KRETANJE/PUT

porazu, grada čije ime i značenje ne možemo i ne želimo zaboraviti. **Neka nam pred očima budu sinovi i kćeri ovog grada**, oni koji poživaju na ovom groblju, oni koji su stali **na branik domovine**. I ono, kako kaže sveti pisac, ne okaljaše svojih haljina pa æe zato odjeveni u bijele haljine biti upisani u *knjizi života*⁶⁴. Druga je poruka izrečena crkvi u Laudiceji u kojoj bih želio na tragu rečenog prepoznati poruku upućenu našoj hrvatskoj domovini, ali i katoličkoj crkvi u njoj, odnosno nama vjernicima. **Znam tvoja djela, nisi ni studen ni vruć. O da si studen ili vruć, ali jesi mlad. Ni studen ni vruć, povratit ću te iz usta. Ja koji odgajam one koje ljubim, revan budi i obrati se (REFERIRANJE NA POVIJEST KATOLICIZMA, ALUDIRANJE NA BOŽJU POMOĆ - SAKRALNO)**. Kada je riječ o našoj domovini, onda se ova poruka, ovo „ni studen, ni vruć“ odnosi prije svega na to da trebao jasno ustrajavati na tome da se ne izjednačava agresor i žrtva, a to što ne ustrajavamo dovoljno na tome je ono „ni studen, ni vruć“.⁶⁵ Istovremeno to znači da mi, svi mi trebamo također ustrajavati na tome da se osudi svaki zločin, bez obzira tko ga je počinio i da se kazne oni koji su ga počinili. Posljedice toga da u ovome nismo odlučni je to da se etiketiraju branitelji koji su časno i pošteno stavili svoje **živote na branik domovine**⁶⁶. Na koji način je ovo „ni studen, ni vruć“ naš problem? Tako što ima u našem pristupu, našoj nacionalnoj prošlosti, ovoj sadašnjoj, ali i ovoj koja nas je okupila ovdje, ali i onoj nakon i za vrijeme onog 2. svjetskog rata, uključujući u sve to i ovo što se događalo u **Vukovaru, previše mlakosti**⁶⁷, previše neodlučnosti da se utvrdi istina, previše neodlučnosti da se reče istina bez obzira na sve, da se s **istinom suoči. Istina ne može i ne smije biti prešućena. Istina ozdravlja, zato su u krivu oni koje misle da će istina ponoviti i povećati mržnju.**⁶⁸ Dapače, prešuti li se istina u ime lažnog mira i suživota, a dojam je da se istina prešućuje, da tog suživota uopće

⁶⁴ **SINOVI I KĆERI OVOG GRADA** : METONIMIJA : sinovi i kćeri grada Vukovara su predstavnici čitave nacije, temelj sustava koji označava rat – simbolički su nosioci hrvatske nacionalne mitologije. **RETORIČKA FUNKCIJA** : hrvaticice i hrvati stali su u obranu, bili su branik gorućeg grada. **KM OSJEĆAJA** : aktivacija ponosa i štovanja – pali borci su pali zbog nas, moramo im biti zahvalni jer su počinili takvu žrtvu i zato će biti **UPISANI U KNJIGU ŽIVOTA** : Knjiga života – **STRUKTURNA METAFORA** - Biblija – sveta knjiga, njenim se spominjanjem situacija uzdiže do krajnje točke sakralne dimenzije kojom je govor prožet----**RELIGIJA**

⁶⁵ **BIOLOŠKA DIMENZIJA/PRIRODNI PROCESI – TOPLO/HLADNO – RETORIČKA FUNKCIJA** : odnos agresor – žrtva, patnja – bol, pozivanje na pravdu. Pravda je simbol satisfakcije, agresor će biti kažnjen za učinjeno. **KM OSJEĆAJA** : ponos u zajedništvu.

⁶⁶ **VIDI BILJEŠKU BR.9**

⁶⁷ **PREVIŠE MLAKOSTI** : **ONTOLOŠKA METAFORA** : mlakost – nevažno, nije vrijedno pažnje – odnosi se na političku scenu grada Vukovara

⁶⁸ **ISTINA OZDRAVLJA** : **STRUKTURNA METAFORA** : Istina ozdravlja, sada smo u stanju bolesti. **KM EMOCIJA** : Bolest stoji u opoziciji zdravlja – bolest, smrt, loša situacija, zla kob... **ISTINA OZDRAVLJA** – nudi napredak, izlaz iz bolesti

nema, on je tek varka, a povijest će se vjerojatno ponoviti. Kad je riječ o nama katolicima i katoličkoj crkvi, onda je u pitanju oprost bez kojeg je naše kršćanstvo mlako⁶⁹, ali i aktualno gospodinovo upozorenje „ja korim i odgajam one koje ljubim, revan budi i obrati se“. Naravno da bi oprost trebala prethoditi pravda, a da ovdje nema pravde, ali isto tako znam da smo kao vjernici pozvani opraštati i kad nas pogađa nepravda. Kršćansko opraštanje nije nijekanje nepravde, nije uljepšavanje zločina koji se dogodio, ali nije niti iščekivanje da zločinci priznaju krivnju i da isprave nepravdu. Budemo li na njih čekali nikad nećemo oprostiti. Želim ovdje biti jasan. Opraštanje nije zbog njih, opraštanje je zbog nas, Ne oprostimo li mi ćemo se otrovati mržnjom⁷⁰, ne oprostimo li u opasnosti smo da se pretvorimo u njih. Kršćansko opraštanje ikad nema pravde znači ne uzeti odmazdu u svoje ruke nego moliti Boga da ovaj koji je počinio zlo uvidi zlo koje je počinio i krene putem obraćenja, a u prvom smo čitanju čuli kakav je naš Bog. Samo tako nećemo postati onakvi kakvi su oni kojima trebamo oprostiti, a postat ćemo sposobni za ljubav koja uključuje čak i neprijatelje. Postoji i treća poruka u današnjim liturgijskim čitanjima koju želim izdvojiti. Ta poruka je upućena Zakeju u kojem želim prepoznati sve one koji su izazvali agresiju na ovaj grad, počinili genocid i zločine, ili su u to uvučeni, ne znam, ali i one koji su nijekali i nastavljaju nijekati ono što se dogodilo i ovom gradu, i Škabrnji i brojnim drugim mjestima u našoj domovini i u susjednoj Bosni i Hercegovini. Nadam se da će i oni negdje pronaći svoju slogu i da će i do njih doprijeti Gospodinov poziv. Zakeju, žurno siđi, danas mi je proboraviti u tvojoj kući. Susret Zakeja i Gospodina izazvao je neophodnu katarzu, raskid i osudu zla koju je Zakej činio i njegovo obraćenje. *Evo Gospodine, polovicu svoga imanja dajem siromašnima i ako sam koga u čemu prevario, vraćam četverostruko. Ovo je pravda bez koje može biti oprost, ali ne može biti pomirenja. Oni koji su izvršili agresiju i počinili genocid i zločine, nažalost još uvijek nisu spremni biti Zakej koji se obratio, nego ustrajavaju u onom biti Zakej prije obraćenja*⁷¹. *Evo zašto ćirilica*⁷² u Vukovaru nema samo značenje pisma, nego i dalje

⁶⁹ *MLAKO KRŠĆANSTVO* : KM OSJEĆAJA : mlako je nešto nebitno, olako shvaćeno, RETORIČKA FUNKCIJA : uključuje religiju, kršćanstvo koje izjednačava s oprostom.

⁷⁰ *OTROVATI SE MRŽNJOM* : KM KOMUNIKACIJE : Agresivna komunikacija, daje nam ultimatum – ili ćemo oprostiti ili ćemo se otrovati mržnjom- otrovati se – umrijeti – destrukcija. STRUKTURNA METAFORA : ciljna domena je prikazati destruktivnost čovjeka, RETORIČKA FUNKCIJA : ukazivanje važnosti katolicizma

⁷¹ Jezičnom konsturkcijom vrši infiltraciju katolicizma prožetog ideologijom u masu. Sažaljeva agresora, te istovremeno budi osjećaj empatije kod mase – mi smo žrtve, mi smo pozitivci u ovoj priči. Koristi se semantičkim okvirom TOPLO/HLADNO.

⁷² *ĆIRILICA* : ćirilica kao pismo – simbol otpora

nastavlja označavati agresore i zločince koji se ni dan danas nisu suočili s onim što su napravili ovom gradu i njegovim ljudima. Molimo da se obrate, molimo da se dogodi susret Zakeja agresora, zločinca i Isusa Krista. Zakej agresor-zločinac treba čuti Isusov poziv da boravi u njegovom domu, priznati što je učinio i obećati da će onoliko koliko je to moguće, ne može uskrsnuti naše pokojne, popraviti to što je učinio. Dobar početak bi bio da kaže što se dogodilo s onima koje još brojimo kao nestale. Inače se ne može dogoditi, makar bismo mi to kao kršćani željeli, ono što nam je predlagao sveti Ivan Pavao 2. U Zagrebu 1994. godine kad nas **je kroz simboliku triju rijeka** koje se susreću, pozvao na susret i suradnju. Susret i suradnja – te njegove riječi su poruka evanđelja Isusa Krista prevedena u naše vrijeme i naše okolnosti. Krenimo prema usklađivanju s njima počinjući od naše nacionalne razine. Susretnimo se, surađujmo, a onda se otvorimo i drugima. Bez našeg usklađivanja, bez susreta i suradnje sve će ostati kao do sada. A priznajmo, ono što imamo, to nije dobro. Nije dobro što smo mi podijeljeni i osobno, nije dobro što carinik Zakej i dalje ustrajava u svojoj zloći, što i dalje razmišlja kako opljačkati i ukloniti susjede i što susjed i dalje zadire od Zakeja. I nije dobro što i dalje svatko, a to je stvarni problem ovog grada, uz ono socijalno pitanje, ima svoje škole, svoje kafiće, svoje društvo, ali i što svi imamo njihove škole, njihove kafiće, njihovo društvo i da kako što svi i dalje imamo svoje neprijatelje, onda se to pretvori u naša i njihova groblja, groblja kojim se spominjemo žrtvama. Draga braćo i sestre, u svetištu Gospe od milosrđa posvećenom svetom Leopoldu Bogdanu Mandiću, napisane su riječi: „**Bog je liječnik i lijek**”⁷³. Danas smo u vjeri okupljeni zbog **križa jednog grada, s teškim križem cijele jedne nacije, ali sa svojim osobnim križevima i ranama,**⁷⁴ činimo to s uvjerenjem u božju ljubav i njegovo beskrajno milosrđe. Bog je liječnik i lijek koji pridiže naša klecava koljena i vida naše rane. Pristupimo njegovom euharistijskom stolu, **nahranimo se na ovoj gozbi ljubavi**⁷⁵ i onda se vratimo svojim kućama ispunjeni mirom, ohrabreni i osnaženi, odlučniji u zauzimanju za dobrobit našeg naroda, za dobrobit naše

⁷³ *BOG JE LIJEČNIK, BOG JE LIJEK* : religija je spasenje od bolesti. KM OSJEĆAJA : društvo je bolesno, izliječiti će ga Bog – nadnaravna dimenzija. ONTOLOŠKA METAFORA : Bog je apstraktan pojam konceptualiziran kroz materiju lijeka i liječnika.

⁷⁴ *KRIŽ GRADA, KRIŽ NACIJE, OSOBNI KRIŽ* : ONTOLOŠKA METAFORA : Nositi križ, nositi teret, nositi breme. TIJELO/POKRET – Bog će nas odriješiti križeva, boli i tuge, samo ako se predamo njemu i religiji. KM KOMUNIKACIJE : daje ultimatum-jedini lijek je obratiti se katolicizmu i religiji; agresivna komunikacija.

⁷⁵ *HRANITI SE NA GOZBI LJUBAVI* : KM OSJEĆAJA : hraniti se – uživati, slaviti, veseliti se – pozitivne emocije – gozba ljubavi . METAFORA LJUBAVI implicira određen odnos između dva aktera – AFEKTIVNA RAZINA RETORIČKE FUNKCIJE: budi osjećaj empatije/zajedništva

domovine, ali i za dijalog s drugima. **Otvorimo mu svoja srca, tom Bogu koji je liječnik i lijek⁷⁶.** Da ih ozdravi, da ih oplemeni i ispuni ljubavlju, dobrotom i praštanjem. I ne zaboravimo niti ono što zapisa naš hrvatski pjesnik Antun Gustav Matoš iz susjednog Tovarnika da dok je srca bit će i Kroatije. O kojem je srcu riječ? Riječ je o **srcu koji vjeruje, koje ljubi i nada se. Srcu koje moli i koje je spremno na žrtvu i obraćenje, srcu koje ne isključuje opraštanje, nego od njega polazi⁷⁷.** Takva su srca imali vukovarski branitelji, takvo su srce imali i imaju i svi drugi istinski branitelji. Za takvo hrvatsko srce molimo danas ovdje u Vukovaru. **A Marija, rajska djeva, kraljica Hrvata, naša majka, naša zora zlata⁷⁸,** nek' nam danas i u sve dane našeg života bude zagovornicom. Amen

karakteristične metafore : hrast slavonski, div hrvatski, položiti život za, biti na teret, moliti za grad, rub provalije, bolno doticanje, branik domovine, knjiga života, staviti život na, otrovati se mržnjom, križ grada, nacije, pojedinca i sl; otvoriti srce.

ZASTUPLJENOST NAJKARAKTERISTIČNIJIH SEMANTIČKIH OKVIRA **METAFORA IZ PRETHODNIH TEKSTOVA⁷⁹ :**

RAT/SUKOB : (...) *odnosno na kraju jednog velikog rata, 2. svjetskog rata i sve što je rečeno odnosi se na nas i na svaki rat; u ratu pa i u porazu, otpor i prkos* (...) Milanović

(...) *u ratnim vremenima se povezao, kako smo čuli, sa ovim gradom koji je povezao s Vukovarom patnja i stradanje* (...) Uzinić

⁷⁶ Vidi bilješku br. 28

⁷⁷ **SRCE KOJE LJUBI, SRCE KOJE VJERUJE** : METONIMIJA : SRCE predstavlja čitavi hrvatski narod, KM OSJEĆAJA : srce koje ljubi – asocira na ljubav, sreću, uživanje – Afektivna razina – buđenje pozitivnih emocija

⁷⁸ **MARIJA RAJSKA DJEVA, KRALJICA HRVATA, MAJKA, ZORA ZLATA** : KM KOMUNIKACIJE : Pozivanje na sakralnost, na religiju kao oslonac, METONIMIJA : MARIJA stoji kao dio za cjeinu – predstavlja hrvatski narod – stoji za mjesto – **ZORA ZLATA** – područje Slavonije/zlatna polja žita, KM OSJEĆAJA : Budi se domoljublje, privid napretka – zlatna polja žita asociraju na progresivnu državu prožetu katolicizmom i danim ideološkim okvirima

⁷⁹ Djelovi posuđeni iz : Sušac,2007:161

KRETANJE/PUT : (...) *upravljat ćemo ovom zemljom i voditi je na pravi put, a reći ću vam koji je to. To je put hrvatskih interesa* (...) Milanović

(...) *Pristupimo njegovom euharistijskom stolu, nahranimo se na ovoj gozbi ljubavi i onda se vratimo svojim kućama ispunjeni mirom, ohrabreni i osnaženi, odlučniji* (...)

PROSTOR/ORJENTACIJA : *I njemu je Hrvatska bila kolonija i mi smo mu bili stranci. Tisuću godina smo čekali priliku da imamo svoju državu.* Milanović

Molimo i za branitelje u Savskoj koji zbog spomenutog već mjesec dana prosvjeduju. Uzinić

TIJELO/POKRET : (...) *To su ljudi koji su nam važni kao i naša braća i sestre, i koliko god se neki trudili tvrditi drukčije, branitelji u Hrvatskoj, svi branitelji u Hrvatskoj, muškarci, žene, svi oni koji su za Hrvatsku dali kap znoja* (...) Milanović

(...) *Otvorimo mu svoja srca, tom Bogu koji je liječnik i lijek. Da ih ozdravi, da ih oplemeni i ispuni ljubavlju, dobrotom i praštanjem.* Uzinić

FIZIČKO-KEMIJSKI PROCESI: *Svi ovi svjetionici, svi oni molovi, sve ono što je građeno u Dalmaciji, stranci su gradili za sebe, ne za nas i naše pretke* (...) Milanović

(...) *nahranimo se na ovoj gozbi ljubavi.* Uzinić

RELIGIJA/NADNARAVNO : (...) *odnosno na kraju jednog velikog rata, 2. svjetskog rata i sve što je rečeno odnosi se na nas i na svaki rat; u ratu pa i u porazu, otpor i prkos, u pobjedi velikodušnost, u miru dobra vjera.* Milanović

Kršćansko opraštanje ikad nema pravde znači ne uzeti odmazdu u svoje ruke nego moliti Boga da ovaj koji je počinio zlo uvidi zlo koje je počinio i krene putem obraćenja, a u prvom smo čitanju čuli kakav je naš Bog. Uzinić

SMRT/DESTRUKCIJA : *Još jednom, i stotinu puta nakon toga, hvala Vam svima onima koji su za tu državu dali sve: život, imovinu, svoju rodbinu, ono što im je najdraže.* Milanović

(...) Gospodinom pomenuti svih onih koji su položili svoje živote za slobodu ovog grada i za slobodu naše hrvatske domovine. Zajedno s vama molit ću se za duše poginulih branitelja i građana, onih koje smo uspjeli pronaći i identificirati i sahraniti na ovom groblju (...) Uzinić

EMOCIJE : *(...)na srcu su nam i bit će nam u srcu cijeli život (...) Milanović*

(...) Riječ je o srcu koji vjeruje, koje ljubi i nada se. Srcu koje moli i koje je spremno na žrtvu i obraćenje, srcu koje ne isključuje opraštanje, nego od njega polazi(...) Uzinić

GRAD : *(...)a ovo je mjesto gdje se poštuje, gdje se poštuje sve one koji su pali za Hrvatsku. Milanović*

(...) uključujući u sve to i ovo što se događalo u Vukovaru, previše mlakosti (...) Uzinić

TOPLO/HLADNO : *Znam tvoja djela, nisi ni studen ni vruć. O da si studen ili vruć, ali jesi mlad. Uzinić*

DRUŠTVO/NACIJA: *Dragi prijatelji, dragi građani Hrvatske, dragi branitelji, drage Kninjanke i Kninjani završiti ću s onim riječima s kojima sam završio i prošle godine (...) Milanović*

Draga braćo i sestre, u svetištu Gospe od milosrđa posvećenom (...) Uzinić

GEOLOGIJA/KRAJOLIK : *(...) nažalost izgubila nakon što je ona kula gore i tvrđava prije tisuću godina pala pod tuđina. Taj tuđin je bio Otoman, bio je Austrijanac, bio je Mletak, bio je Talijan. I njemu je Hrvatska bila kolonija i mi smo mu bili stranci. Tisuću godina smo čekali priliku da imamo svoju državu. Milanović*

I nije dobro što i dalje svatko, a to je stvarni problem ovog grada, uz ono socijalno pitanje, ima svoje škole, svoje kafiće, svoje društvo, ali i što svi imamo njihove škole, njihove kafiće, njihovo društvo i da kako što svi i dalje imamo svoje neprijatelje, onda se to pretvori u naša i njihova groblja, groblja kojim se spominjemo žrtvama (...) Uzinić

RAZVOJ/RAST: *Danas, to nisu naši neprijatelji, zajedno smo u Europskoj uniji, zajedno gradimo bolju budućnost, ali mi želimo bolju sadašnjost. Želimo naprosto da o vlastitim interesima odlučujemo mi u Hrvatskoj (...) Milanović*

Susret i suradnja – te njegove riječi su poruka evanđelja Isusa Krista prevedena u naše vrijeme i naše okolnosti. Krenimo prema usklađivanju s njima počevši od naše nacionalne razine. Susretnimo se, surađujmo, a onda se otvorimo i drugima (...) Uzinić

Referentni okviri metonimije u političkim govorima⁸⁰ :

Mjesto umjesto institucije :

Aktivnost umjesto rezultata aktivnosti

Apstraktno za konkretno

Mjesto umjesto ljudi

Predmet umjesto aktivnosti

Vrijeme za događaj

Institucija umjesto ljudi

Simbol za simboliziranu stvar

Mjesto umjesto događaja

Događaj umjesto ljudi

⁸⁰ Djelovi posuđeni iz: Sušac,2007:284

6. ZAKLJUČAK

Jezik je gotovo najbitnije obilježje nekog naroda i dane mu kulture. Kao takav, on je medij i temelj na kojem je jedna kultura izgrađena - tradicija i njeni produkti upravo su sahranjeni unutar jezičnih struktura i sustava. Jezični sustavi nude nam mogućnosti reinterpretacije mnogih saznanja o kulturnim datostima, društvenim odnosima, kao i posebnostima nekog naroda. Međutim, jezik je snažno oružje, i jak odašiljač putem kojeg razni signali mogu biti odaslani – kako pozitivni tako i negativni. Posredstvom jezika konstruiramo vlastitu stvarnost i pritom se upuštamo u proces izgradnje osobnog i kolektivnog identiteta. Struktura jezika je veoma složena, o čemu svjedoči ovaj rad koji prikazuje samo jedan mali segment jezičnog kozmosa. Naime, rad u svojoj srži problematizira položaj konceptualne metafore i metonimije u jeziku – konkretno u političkom govoru. Tijekom povijesti svijet lingvistčke teorije bio je poiman na razne načine, međutim uz društveni progres dogodio se svojevrsni prijelom u znanosti pojavom kognitivne lingvistike i neuro – znanosti. Otvorili su se novi vidici, te su modeli i matrice po kojima svijet funkcionira dobile mogućnost redefiniranja i reinterpretiranja.

Otkrića na području neuroznanosti i kognitivne lingvistike omogućila su redefiniranje cjelokupne čovjekove spoznaje. Naime, istraživanja koja su rezultirala otkrićem zrcalnih neurona svjedoče nam o biološkoj uvjetovanosti društvenih kodeksa. Implicitno nas navode na zaključak kako je čovjekova sposobnost za socijalnu interakciju istovremeno postignuće no i akater koji mu ograničava autonomiju. Smatram da je poznavanje čovjekove biološke dimenzije iznimno bitno za istraživanja na području humanističkih znanosti jer ona nudi mogućnost za bolje razumijevanje vlastite aktualnosti kao i sveukupne kulture. Dakle intermedijalni pristup kognitivne znanosti pruža nam izvanredne mogućnosti pomoću kojih možemo uspostaviti konekciju sa drugim kulturama, vlastitim sebstvom no i društvenim kontekstom unutar kojeg kao fragmentirani subjekti supostojimo i egzistiramo.

7. LITERATURA

1. Banceroški J. (2006) *Prirodni jezik kao predmet lingvistike*, Fluminensia : časopis za filološka istraživanja, Rijeka
2. Barthes R. (1971) *Književnost mitologija semiologija*, Nolit, Beograd
3. Bennardo, G, de Munck V. (2014) *Cultural Models*, Oxford
4. Biti D; Kiš M. (2008) *Poetika uma : osvajanje, propitivanje i spašavanje značenja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
5. Brčić Kuljiš, M. (2013) *Koncepcija pravednosti u koncepciji J.J. Rousseaua*, Sveučilište u Splitu, Split (Preuzeto 7.8.2015 sa : http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=196310)
6. Brnčić, J. (2012) *Živa i mrtva metafora*, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb (Preuzeto 5.5.2015 sa : http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=149840)
7. Evans, V. (2003) *The Structure of Time – Language, meaning and temporal cognition*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia
8. Fiske J; Hartley J. (1992) *Čitanje televizije, Barbat i Prova*, Zagreb
9. Fink, B. (2009) *Lakanovski subjekt, između jezika i jouissance*, Kruzak, Zagreb
10. Fox B; Jurafsky D; Michaelis L. (1999) *Cognition and function in language*, Language and information Stanford, California
11. Gabrić, M. (2013) *Odnos zrcalnih neurona, identifikacije i empatije*, Sveučilište u Rijeci, Rijeka
12. Iacoboni, M. (2012) *Zrcaljenje drugih*, Algoritam, Zagreb
13. Jovićević A; Vojanović, A. (2007) *Uvod u studije performansa*, Fabrika knjiga, Beograd

14. Jutronic, D. (1999) *Lingvistika i filozofija : ogledi o filozofskoj utemeljenosti lingvistike*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb
15. Kale E. (1999) *Hrvatski kulturni i politički identitet*, Panliber, Osijek-Zagreb-Split
16. Kunzmann, P; Burkard, F, Wiedmann, F. (2001) *Atlas Filozofije*, Golden Marketing – tehnička knjiga, Zagreb
17. Lakoff, G. (2008) *The Political Mind – A Cognitive Scientist's Guide to Your Brain and Its Politics*, Penguin Book
18. Lakoff, G, Johnson, M. (2003) *Methapors We Live By*, The University of Chicago Press
19. Lakoff, G. (1990) *Women, Fire, and Dangerous Things*, The University of Chicago Press
20. Langacker, R.W. (1991) *Foundations of cognitive grammar*, Stanford University Press
21. Lewis, J; Miller T. u Bennett, T. (2005) *Kultura : Znanost reformatora*, Golden Marketing – Tehnička knjiga, Zagreb
22. Marot Kiš, D. (2008) *Metaforičko konstruiranje tjelesnosti kao ishodište identiteta*, Sveučilište u Rijeci, Rijeka (Preuzeto 9.9.2015 sa
: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=102393)
23. McLuhan, M. (2008) *Razumijevanje medija*, Golden Marketing – Tehnička knjiga, Zagreb
24. Milivojević, Z. (2014) *Emocije*, Mozaik knjiga, Zagreb
25. Mišćević, N. (2003) *Filozofija jezika*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb
26. Palmer, R.F. (2010) *Izvanjezični kontekst*, (Preuzeto sa
: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=121413)

27. Radman Z. (1995) *Metafore i mehanizmi mišljenja*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb
28. Rot, N. (1982) *Znakovi i značenja*, Nolit, Beograd
29. Sapir, E. (2013) *Jezik : Uvod u istraživanje govora*; Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
30. De Saussure, F. (2000) *Tečaj opće lingvistike*, Institut za Hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
31. Stanojević, M. (2013) *Konceptualna metafora*, Srednja Europa, Zagreb
32. Sušac, V. (2007) Doktorska disertacija : *Konceptualna metafora u političkom govoru*, Zadar
33. Škiljan D. (2002) *Govor nacije*, Golden Marketing, Zagreb
34. Šoljan N. N; Kovačević M. (1991) *Kognitivna znanost*, Školske novine, Zagreb
35. Tabakowska, E. (2005) *Gramatika i predočavanje – uvod u kognitivnu gramatiku*, FF Press, Zagreb
36. Vorf, B. (1979) *Jezik, misao i stvarnost*, Beogradski izdavačko grafički zavod, Beograd
37. Hrvatsko društvo za primjenjenu lingvistiku; (2003) *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primjenjenoj lingvistici*; Zbornik radova za savjetovanje održanog 18. i 19. Svibnja u Opatiji, Zagreb – Rijeka.
- a) Cichonska, M. (2001) *Istraživanje jezičnih kategorija pomoću lingvističkih teorija*, Uniwersytet Slaski, Katowice
- b) Čulić, Z. (2001) *Kognitivna teorija metafore i interpretacija inovativnih metafora*, Građevinski fakultet, Split

- c) Stanojević, M.; M. (2001) *Relativizam i univerzalizam u Lakoffovoj kognitivnoj teoriji*, Filozofski fakultet, Zagreb
- d) Kryžan - Stanojević, B. (2001) *Kognitivizam i njegovi prethodnici*. Filozofski fakultet, Zagreb
- e) Ivanetić N. (2001) *Komunikacija i kognicija*, Ekonomski fakultet, Rijeka
- f) Jelić, A;B. (2001) *Uloga metafora u usvajanju vokabulara stranog jezika*, Filozofski fakultet, Zagreb

Internetske stranice :

1. Leksikografski zavod Miroslav Krleža : *Generativna gramatika*
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=21594> ; preuzeto dana : 13.06. 2015
2. Leksikografski zavod Miroslav Krleža : *Saphir-Whorfova hipoteza*
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=54558> ; preuzeto dana 4.5. 2015
3. Leksikografski zavod Miroslav Krleža : *Sinestezija*
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56112> ; preuzeto dana 4.5.2015
4. Leksikografski zavod Miroslav Krleža : *Arbitrarnost*
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3578> ; preuzeto dana 1.5.2015
5. *Temelj neuroznanosti* : http://medlib.mef.hr/41/1/Temelji_neuroznanosti.pdf; preuzeto dana 24.06.
6. *Milanović uzvratio zviždačima u Kninu 2014.*
<https://www.youtube.com/watch?v=RBfGhOo6xMM> ; preuzeto dana 5.9.2015
7. *Google Trends*
<https://www.google.com/trends/explore#q=vukovar%2C%20knin&cmpt=q&tz=Etc%2FGMT-2> ; Preuzeto dana 5.8.2015
8. *Propovijed biskupa mons. Mate Uzinića u Vukovaru*
<https://www.youtube.com/watch?v=-O6r5PAvsqE> ; preuzeto dana : 9.9.2015

